

GAIRĖS

2012 balandis
Nr. 4(213)

GAIRĖS
ISSN 1392-0251

Mėnesinis
visuomenės gyvenimo,
politikos, kultūros
ir istorijos žurnalas
Leidžiamas
nuo 1994 metų

Vyriausiasis redaktorius
Algis Kusta

Redakcija
Gediminas Dubonikas
Vaclovas Paulauskas

Autoriai
Algimantas Brazaitis, Jolanta Bielskienė,
Dobilas Kirvelis, Gintaras Mitrulevičius,
Vytenis Paulauskas, Jonas Rudokas,
Lidija Šabajevaitė

Maketavo *Gražina Majauskienė*

Redakcijos adresas:
Laisvės pr. 60 (10 aukštas), 05120 Vilnius.
El.p.: gaires@post.skynet.lt
tel. 241 82 03, 242 88 03
Faksas 241 77 98.

Leidžia UAB „Mūsų gairės“

Pasirašyta spaudai 2012 04 15. SL 971.
Formatas 60x84/8. Ofsetinė spauda. 6 sp. lankai.
Kaina 3,49 Lt (su PVM).

Spausdino AB „Spauda“
www.spauda.com
Laisvės pr. 60, 05120 Vilnius.

Tiražas 1500 egz.
© „Gairės“

TURINYS

■ POŽIŪRIS

- Algis Kusta*. Jie žino, kaip... parodyti špygą? 2
Algirdas Butkevičius. Visuomenė išdrįs pasakyti,
kad „karalius nuogas“ 3
Jolanta Bielskienė. Atsiimkime demokratiją
iš privačių rankų 5
Petras Eidukevičius. Mus žlugdo individualizmas 7

■ AKTUALIJOS

- Gediminas Dubonikas*. Ar socialinės paramos
sistema gali pasitarnauti socialiniam teisingumui? 8
Jonas Vėlyvis. Naujoji atominė elektrinė
mūsų ambicijai, bet ar mūsų pečiams? 12
Vytenis Paulauskas. Darbo našumas didėja,
o atlyginimai – ne 18
Evelina Butkutė-Lazdauskienė. Reikalingi nauji namų
renovacijos modeliai 20

■ POZICIJA

- Česlovas Juršėnas*. Apie santarvę, politinę kultūrą
ir apdovanojimus 22
Jonas Rudokas. Kaip istorija daro įtaką politikai 25

■ EUROPOS ROŽĖ

- Laisvo judėjimo tamsioji pusė – arti milijono emigrantų 26
Europos Parlamente – apie paveldėjimo reikalus 31

■ DEMOS KOMENTARAS

- Andrius Bielskis*. Kairumas yra aktualus
kaip socialinė atsakomybė 32

■ NUOMONĖS

- Vitalijus Balkus*. Stabai ir fetišai ideologijos tarnystėje 36
Antanas Krūvelis. Ir būdami skirtingi
galim būti vieningi 38

■ LIKIMAI

- Vilmantas Krikštaponis*. Savo puoselėtos sistemos
gniuždytas 40
Juozas Baužys. Ir taip norėjo iškovoti laisvę 43

■ APLINKA

- Gediminas Dubonikas*. Žaliavalgystė: atgal į gamtą? 44
Petras Marcinkevičius. Energetiką tvarkyti
galėjome geriau 47

■ ŠYPSENOS

- Jonas Visockas*. Nosis, rankos ir dar kai kas... 48

Jie žino, kaip... parodyti špygą?

Algis KUSTA

Pavasaris, tikrai jau pavasaris net ir pesimistams. Pulkais grįžę paukščiai džiaugiasi saulės spinduliais ir poravimosi meile. Tik iš Lietuvos skrenda ir skrenda žmonės... Lyg kokios kanarėlės iš narvelio į laisvę.

„Laisvė – tai sąlyga teisingumui įgyvendinti, o teisingumas – tai sąlyga laisvei. Socialinis teisingumas reikalingas tam, kad būtų išsaugota laisvė. Jei atsiranda vis daugiau žmonių, kurie nebetiki, kad jų valstybė rūpinasi socialiniu teisingumu, iškyla pavojus demokratijai“. Prie šių naujojo Vokietijos prezidento Joachimo Gauko inauguracinės kalbos žodžių norėtusi pridėti, kad tada pavojus iškyla ir valstybei.

Atkūrusi nepriklausomybę ir tapusi laisva Lietuva prarado daugiau kaip pusę milijono savo piliečių. Gal dalis jų išvyko ne visam laikui – Europos Sąjunga, atvėrusi kelius laisvam judėjimui, sudaro sąlygas atsikratyti provincialumo ir įvairių fobijų, siekti mokslo ir profesinių aukštumų ir grįžti dirbti Lietuvoje. Bet didelė dalis išvykusių svetur gauna gerai apmokamus darbus, ilgainiui išsikuria su šeimomis, taip pritaipdami ir ištvirtindami ten. Ir tada jau būna vėl sunku keisti gyvenimo būdą. Taip per kelias prieškarinio emigracijos bangas Šiaurės ir Pietų Amerikoje apsigyveno tūkstančių tūkstančiai mūsų tautiečių, likę mylėti Lietuvą

tik iš tolo. Ar taip nenutols nuo Tėvynės ir dabartinė emigrantų karta, kuri ją palieka ne tik skalesnės duonos ieškodama, bet ir didesnės pagarbos žmogui, lygybės.

Lietuvoje, pasak švedų žurnalisto Jono Ohmano, žmogus yra niekas arba ponas. Kol taip bus, už nieką palikti žmonės emigruos iš Lietuvos.

Blogiausia, kad emigracijos sukeliama grėsmė, kaip ir kitos socialinės bėdos, per daug neįaudina valdžios – ji kalba sau, ji kuria darbo vietas sau, ji įsikūrusi namuose, kur negąsdina jokios šildymo kainos. Valdantieji, pamiršę savo tiesiogines pareigas rūpintis žmogumi, regis, gyvena kitame, panašiam į virtualų, pasaulyje. Vienas jaunesnių konservatorių, girdėti, jau kviečia į angelogijos paskaitas, kuriose žada aptarti, „kuo angelai svarbūs ir aktualūs dabarčiai, ką jie gali pranešti mums, XXI a. žmonėms...“

O mums pranešamos ir pranešamos įvairios sąmokslų teorijos ir skandalai. Jie užgožia realybę, kurioje didelis nedarbas, kur keli šimtai tūkstančių žmonių verčiasi tik iš socialinių išmokų. Tie skandalai kurpiami ir kedenami nuolatos, kone sistemingai, kad net norisi Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko žodžiais paklausti: kas juos finansuoja?

Sakoma, kad yra dvi žmonių santykių rūšys: meilė ir politika. Dabartinė mūsų politika tikrai yra nemeilė žmogui. Seimo narys, gavęs „Aukštinio svogūno“ apdovanojimą, įgyja tiek drąsos, kad žada parodyti ne tik pirštą, bet ir ... špygą. O ar nematyti plika akimi, kokie politiniai nebrendylos, švelnaus masažo specialistės ar nauji juokdariai veržiasi kandidatuoti į Seimą? Ar negirdėti, kad buvusieji dedasi praregėjusiais ir skelbia:

mes žinome kaip? O kaip, jau esame matę. Tik vilionės, tik jos... Kad taip per rinkimus parodžius tokiems tą trijų pirštų kombinaciją?

Nėra labai malonu gyventi tokioje šalyje. Kur, kaip tvirtina visų kadencijų Seimo narys Česlovas Juršėnas, net žodis santarvė yra dingęs iš oficialių valstybės dokumentų. Kaip teigia vienas šio numerio autorių, tarp politinių grupuočių nusistovėjo tokia „jėgų ir saugiklių“ pusiausvyra, kad platus visuomenės dalyvavimas politikoje ne tik nepageidautinas, bet ir visai eliminuojamas, ypač jei atsiranda idėjų, kuriuos kelia grėsmę valdantiejiems.

Bet ir emigracija nėra pati geriausia protesto forma. Tai skaudus, kartais ir lemtingas apsisprendimas. Kelias, kuriuo labai sunku sugrįžti, arba nesugrįžtama.

Neseniai teko susipažinti su jauna moterimi, kuri iš provincijos kaimo išvyko studijuoti į Kanadą. Tapo humanitarinių mokslų daktare. Jos, save laikanti emigrante, kultūrologiniai straipsniai, skelbiami Lietuvos žiniasklaidoje, alsuoja laisva dvasia, be jokių „mūsiškų“ prietarų. Ji tikina, kad emigracija leidžia pasijusti laisvesniu, įgyti modernaus žmogaus mentalitetą, pasiekti tai, ko nepasiektum būdamas Lietuvoje.

Žinoma nemažai sėkmės atvejų, kai grįžtama į Lietuvą pasiekus profesinių aukštumų, ir sėkmingai dirbama. Daug reiškia ir paties žmogaus nuostatos, jo vertybių sistema. Sąjūdžio laikų dainius Arvydas Vilčinskis, labiausiai išgarsėjęs savo daina „Grįžtu į Lietuvą“, po keliolikos metų iš tiesų grįžo iš Amerikos, grįžo į „savo meilės kraštą“. Bet yra taip, kad ta mūsų meilė mažta...

Nepalaikykite šių pastabų per ne lyg pesimistinėmis. Tuo labiau, kad vis stipriau per žemę eina pavasaris, atnešdamas naujas viltis ir naujus darbus. ■

Visuomenė išdrįs pasakyti, kad „karalius nuogas“

Algirdas BUTKEVIČIUS

Seimo opozicijos lyderis, LSDP pirmininkas

Vykdydamas partinę pareigą ir skaitydamas kolegoms konservatoriams pranešimą apie esamą politinę ir ekonominę padėtį, Andrius Kubilius slepia tiesą nuo visuomenės. Polemika su premjeru naudinga, nes dabar visuomenė tėra maitinama skaičių kombinacijomis ir ekonomikos terminais, kurie neva rodo ūkio augimą. Bet tas, kuris sumokėjęs už šildymą didžiausią kainą per nepriklausomybės laikotarpį, kišenėje turi keliasdešimt litų ir negali išmaitinti šeimos, premjero kalbą nė iš tolo neklauso.

A. Kubilius pažadėjo paaiškinti: „kur esame ... ir kaip turime matyti bendrą situaciją“. Turime? Privalome matyti taip, kaip nori premjeras? Bet ar tikrai Bendrojo vidaus produkto augimas teigiamai paveikė paprastų Lietuvos žmonių gyvenimą? Taip, reikia džiaugtis teigiama ūkio tendencija, tačiau lyginant šalies ekonominę padėtį su kitomis Europos Sąjungos šalimis negalima operuoti tik vienu patikusių skaičiumi. Kaip žinome,

2009 m. Lietuvos ūkio nuosmukis Lietuvoje sudarė 14,8 proc. – tai pats didžiausias iš ES šalių. 2010 m. ekonomika augo tik 1,4 proc. Todėl 2011 m. „geriausias“ tarp ES šalių augimas kartu su 2010 m. rezultatu „padengė“ tik apie pusę 2009 m. nuosmukio.

SEB banko prezidento patarėjo Gitano Nausėdos skaičiavimais, nepaisant BVP plėtros 2010 – 2011 metais, pagal daugelį ekonominių rodiklių tebesame atsukę laikrodį Lietuva sugrįžo į 2007-2008 metus, pagal realaus darbo užmokesčio dydį nugarmėjo į 2006 metus, o nedarbas nukrito į 2001-2002 m. lygį. Ir vis dar esame toje padėtyje.

2012 m. visi ekspertai, o ir pati Finansų ministerija prognozuoja pakankamai kuklų 2,5 proc. augimą. Apdirbamosios pramonės sektorius praranda plėtros pagreitį – palyginti su 2010 m., pernai sparčiau augo tik chemijos produktų, metalų ir baldų eksportas. Energetikos sektoriaus nuosmukio tendencijos pagilėjo. Iš kitos pusės, apdirbamoji pramonė glaudžiai susijusi su šalies eksporto galimybėmis. Mažesnis Lietuvos eksporto augimo tempas duoda signalą apdirbamosios pramonės sektoriams taip pat pristabdyti gamybos augimą. Be to, Lietuvoje stabtelėjo vidutinio darbo užmokesčio kilimas.

Vyriausybės vadovas bando įtikinti, kad viešųjų finansų krizė suvaldyta. Tačiau noriu priminti, kad tai padaryta ne uždirbtomis lėšomis, bet skolintomis, o tai reiškia, kad išaugusi skola slėgs mokesčių mokėtojų pečius dar ilgą laiką.

Konservatoriai ir liberalai per trejus metus išaugino valstybės skolą beveik 25 mlrd. litų (šiuo metu ji siekia beveik 45 mlrd. litų), o pinigų suma šios skolos palūkanoms per tą patį laikotarpį padidėjo beveik tris kartus.

Mano nuomone, mažiausiai premjerui derėtų girtis „darbais“ energetikos srityje. Energetikos ministrą Arvydą Sekmoką galėtume apdovanoti medaliu už neveiklumą. Seimo pavasario sesijos pradžioje darbų programoje įrašyti skambūs projektų pavadinimai ne vienam parlamentarui kėlė klausimą – o kur patys projektai? Jei dalį jų – tokių svarbių strateginių energetikos klausimų turėjome svarstyti jau kovo viduryje, tai kodėl jie balandžio viduryje dar nebuvo įregistruoti?

Ponui A. Sekmokui klausimus siuntė Seimo ekonomikos komitetas, ministrą kvietėmės ir mes – Socialdemokratų partijos frakcija. Tačiau į labai svarbius klausimus dėl būsimos atominės elektrinės, elektros kainos, atsinaujinančių išteklių perspektyvos konkretaus atsakymo negavome. Aišku viena – jog iki šiol kaimynai latviai ir estai nėra patvirtinę, ar tikrai prisidės statyti Visagino atominę elektrinę. O tokia pozicija turėtų gerokai pakoreguoti Lietuvos planus. Esame migdomi ministro kalbų apie skaičius, kurių nėra, apie derybas, kurių dar nesibaigė ir apie lamingą pabaigą, kuri mūsų akimis – šandien visiškai nėra aiški.

Energetikos ministras žada, jog elektros gamybos kaštai atominėje elektrinėje sieks nuo 7 iki 10 ct, o ▶

► kapitalo kaštai – nuo 10 iki 15 ct. Tad elektros kilovatvalandės savikaina gali siekti 25 ct. Ar gaminti Lietuvai elektros energiją ekonomiškai atsiperks, jei mūsų valstybės pašonėje statomos elektrinės elektros energijos kaina tesiektų 15 centų?

Ministras siekia, kad Seimas pasirašytų koncesijos sutartį, nors apie atominės elektrinės statybas informacijos neturime. Suprantama, kodėl to siekiama – nes fiasko atveju bus galima apkaltinti šios kadencijos Seimą, o Vyriausybė iš balos išlips sausa. Tačiau mes tikrai neketiname pirkti katės maiše.

Ar reikia Lietuvai atominės elektrinės, nuspręs žmonės, atvykę į referendumą. O ar reikia mažesnių kainų už šildymą – atsakymas jau dabar aiškus. Tačiau Vyriausybė dėl to nesuka sau galvos. Lietuvoje yra beveik 39 tūkst. neefektyviai energiją vartojančių daugiabučių. Iki šiol renovuota tik apie 200 namų, o apie 750 daugiabučių renovuota tik iš dalies. Nuo 2009 m. turėjo būti renovuota po 2500 namų kasmet. Iš JESSICA fondo renovuoti tik du daugiabučiai. Tai nedovanotina Vyriausybės klaida.

Dabar žmonės nebesitikti renovacijos proceso skaidrumu ir rezultatais. Dalis gyventojų neturi ekonominės motyvacijos. Ir žinoma, bijo išsipareigoti bankams. Štai kodėl mes, socialdemokratai, kartu su energetikos specialistais rengiame programą, kuria kartu su šiuo metu taikomu modeliu būtų galima įteisinti kitus daugiabučių renovacijos modelius, valstybei (jos įgaliojimai institucijai) perimant riziką, priežiūrą ir sukuriant tokią sistemą, kad būsto savininkams tiesiogiai nereikėtų prisiimti kreditinių išsipareigojimų.

Tam, kad „įdarbintume“ žmonių ir valstybės išlaidas šildymui į pastatų renovaciją, būtina organizuoti renovacijos procesą „prasčiausiuose“ pastatuose. Tam

reikalinga bendrovė, kuri atliktų pagrindinio (generalinio) rangovo vaidmenį, prisiimtų atsakomybę už projekto techninius ir ekonominius sprendimus, finansinę riziką ir t.t. Tokį modelį siūlo specialistai. Įmonės tikslas būtų savo veiklą nukreipti į didžiausio efektyvumo ir geriausių investicijų grąžą duodančius projektus ir šių paslaugų kaštai visiškai ar didžiąja dalimi galėtų būti padengiami iš sutaupyto energijos.

Tačiau vien renovacijos nepakanka. Reikia kompleksinio požiūrio. Šildymo bei šalto ir karšto vandens kainos gyventojams skiriasi dvigubai, tokie šilumos tarifų skirtumai priklauso nuo naudojamų energetinių išteklių rūšies – jų kaina sudaro net iki 70 proc. galutinio tarifo. Dar pridedamos amortizacinės išlaidos, tačiau ši tarifo dalis gali būti reguliuojama. Kainai įtaką daro tiekėjo įmonės dydis, jo finansiniai išsipareigojimai. Vis dėlto galutinę sąskaitą už suteiktas paslaugas lemia ne tik tarifai, bet ir suvartojimas. Štai kodėl būtina ir šilumos ūkio pertvarka, užtikrinant jo efektyvumą bei ekonomiškumą. Mes siūlome įgyvendinti efektyvias energiją taupančias priemones daugiabučiuose gyvenamuosiuose namuose ir užtikrinti šilumos apskaitą kiekviename būste: šildymui, cirkuliacijai, karštam vandeniui ruošti.

Įvairūs skandalai užgožia rimtas, neatidėliotinas sprendimų reikalaujančias problemas.

Ne veltui visuomenės apklausos rodo, kad Vyriausybės veiklos vertinimai nesiekia ir 3 balų iš 5 galimų. Pagal BNS užsakymu sausio mėnesį bendrovės RAIT atliktą visuomenės apklausą, ekonomikos sritis gyventojų vertinama 2,3 balo, 17 proc. apklaustųjų Vyriausybės veiklai ekonomikos srityje skyrė 1 balą.

Itin apmaudu, jog sužlugdyti verslo ir inovacijos centrai, per didžiąją kadencijos dalį nesukur-

tos darbo vietas skatinančios programos, nieko nepadaryta, kad emigracijos mastai būtų pažaboti. Iš inercijos juda tik ankstesnių vyriausybių pradėti projektai, kuriems sužlugdyti valdančiamai koalicijai, matyt, pritrūko laiko, o gal kompetencijos.

A. Kubilius įžūliai mano galintis apgauti žmones net ir referendume. Jis siūlo referendume dėl atominės elektrinės formuluoti klausimą viena reikšmiškai – „ar gyventojams reikia pigesnės elektros energijos“. Kuris referendumo dalyvis į tokį klausimą atsakytų neigiamai? Toks klausimas visiškai neatspindi problematikos. Lietuvai svarbu, kiek iš tiesų kainuos atominės elektrinės statybos, ar ji atsiperks, ir svarbiausia – ar tikrai pastačius elektrinę, elektros kaina sumažėtų. Štai kodėl premjero siūlomas klausimas negali būti pateikiamas gyventojams – tai tebutų masalas, siekiant bet kokiais būdais gauti pritarimą.

Toje pačioje srityje bandoma įtikinti, kad verda ir suskystintų dujų terminalo statybos darbai. Verdant net pusketvirtų metų viralas jau turėtų būti gerokai perviręs, o A. Kubilius aiškina atvirkščiai. „Šiuo metu vyksta intensyvūs terminalo statybos reikalai, nors pačių statybų su kastuvu ar ekskavatorium gal ir nesimato“, – priduria konservatorių lyderis pats suprasdamas, kad jei iš tiesų būtų dirbama, rezultatus vienokius ar kitokius būtų galima pamatyti. Taip, rezultatų nesimato, nes per šios Vyriausybės valdymo laikotarpį tik daug kalbama. Čia kaip toje pasakoje apie naujus karaliaus drabužius. Visi mato, kad karalius nuogas, o karalius tiki, kad vilki pačiais gražiausiais mešgių siūtais drabužiais. Kas išdrįs pasakyti tiesą? Tikiu, kad visuomenė bus tas berniukas, kuris gebės sušukti – „karalius nuogas“! Ir tai turėtų įvykti per Seimo rinkimus spalio mėnesį. ■

Atsiimkime demokratiją iš privačių rankų

Jolanta BIELSKIENĖ

Vis dažniau tenka išgyventi keistą jausmą, kad gyveni ne savo valstybėje, ne savo respublikoje, ne savo gimtinėje, bet privačiame UAB'e, kur veikia nenusipėjamos ir neįvardinamos galios stovinčios virš mūsų jėgos, kurioms pasipriešinti yra tiesiog neįmanoma. Taip jaučiasi daug respublikos piliečių.

Respublika reiškia „viešą reikalą“. Argi tam, kad patirtum, jog gyveni respublikoje, belieka išeiti į vieną iš nedaugelio miestų likusių viešų aikščių ir šaukti: „respublikoje negali būti paslapčių!!!“

Bet mes gyvename apgaubti paslaptingų skandalų („Snoras“, Palaičio ne/atstatydinimas, kedininkų bylos), kurių tiesos niekas jau ir nebesitikti sužinoti. Brandžioje demokratinėje valstybėje net daug menkesnio rango aferos sukeltų aktyvų piliečių reikalavimą paviešinti faktus bei žiniasklaidos kritinių tyrimų. Ar mes Lietuvoje esame patenkinti, kai gauname atsakymus, jog daugelis faktų yra valstybės paslaptis, ar mes gyvename demokratinėje valstybėje ar privačioje įmonėje?

Vienas iš ryžtingiausių būdų tai

keisti – imtis aktyvios politikos. Kiekvienas tam turi teisę. O galimybių? Rinkimų įstatymai mūsų respublikoje tokie, kad pilietis, neturintis papildomų lėšų, net negali pradėti registruotis dalyvavimui. Viešos diskusijos nevyksta, nes praktiškai nebeturime viešų erdvių: bibliotekose, kavinėse, miesto seniūnijų ar rajonų patalpose negali užsisakyti laiko susitikimams su bendrapiliečiais. Reikalaujama susimokėti arba pareiškiami, kad jie stengiasi būti politiškai neutralūs. Yra netgi priimtas įstatymas, kuris priešrinkiminiu ir kampanijos laikotarpiu reikalauja, kad bet koks dalyvavimas TV, radijo laidų diskusijose, straipsniai spaudoje arba lankstinukai privalo būti apmokėti. Tokiu būdu žiniasklaida net nebeviečia viešų asmenų į diskusijas, jei tie nutaria dalyvauti rinkimuose. Kandidatas tampa ateivių, kuris nieko nebegali pasakyti nesusimokėjęs. Viešas politinis kalbėjimas tampa preke, į kurią „gamintojas“ investuoja savo kapitalą, o „pirkėjas“, t.y. rinkėjas, susimoka balsuodamas.

Moterų, ypač turinčių mažamečių vaikų, dalyvavimas aktyvioje politikoje apribotas. Jos ne tik neturi tam lėšų, bet tuo labiau – laiko ir energijos. Nepaisant ne vienos jų kur kas aukštesnių pasiekimų moksle ar darbe, pilietinio aktyvumo, jų galimybės dalyvauti rinkimų kampanijoje yra daug menkesnės, o dėl mūsų visuomenėje vis dar glūdinčio vidinio patriarchalizo ir jų rinkimų rezultatai yra pasmerkti.

Atrodytų, visuomenės pasipiktinimas tokia pinigų ir galios sam-

plaika politikoje neišvengiamas, bet ne – piliečiai metai iš metų renkasi tuos, kurių skrajutės prabangesnės, kurių reklama yra užkištos visos gatvės ir pašto dėžutės. Dėl to ir turime politikoje uspaskichus, zuokus, todėl ir mokame už jų mums primetamus metro, guggenheimus ir šildymo kainas.

Kitas būdas aktyviai reikšti savo politinę valią ir daryti įtaką būtų per nevyriausybinės organizacijos, kurių Lietuvoje yra tikrai nemažai. Deja, didžioji dalis šių organizacijų neveikia politiškai ir idėjiškai. Jos yra arba tiesiogiai įsteigtos kaip priedėliai prie valdiškų institucijų, arba skęsta projektinės veiklos biurokratijoje. Taip pat visi pinigai, kuriuos nevyriausybines organizacijos gauna pagal projektus, gali būti panaudoti tik tiesioginėms su projektu susijusioms išlaidoms, o ne, gink Dieve, organizacijos augimui. Tai reiškia, kad parama yra skiriama tik pravalgyti. Šita tiek iš Europos Sąjungos, tiek ir iš mūsų valdžios ateinanti nuostata yra neatsitiktinė: valdžioje esantys politikai nenori stiprių nevyriausybinių organizacijų, kurios juos kritikuotų, keltų nepatogius klausimus, burtų žmones. Geriau, jeigu žmonės tiesiog lakstys nuo vieno prie kito beprasmiško projekto, tokiu būdu nesusivienydami į jokią stipresnę darinį ir pripras prie priešokom apmokamo darbo ir savęs pačių išnaudojimo.

Trečias būdas piliečiams išreikšti savo nuomonę, poziciją ir reikalavimus respublikoje yra išeiti į gatves. Tačiau net ir čia mūsų valdžia yra įvedusi savo tvarką, kuri nebūtinai atitinka Tarptautinę žmogaus ►

► teisių konvenciją. Žmonių demokratinis dalyvavimas yra apribotas įvairiais „leidimais“ arba teismų Darbo kodekso interpretacijomis, kurios faktiškai panaikina bet kokią galimybę streikuoti. Valdžios prioritetus gerai iliustruoja tai, kad profsąjungų, studentų, smulkių verslininkų streikai yra nugrūdami į miesto užkampius, streikuoti leidžiama mašinų stovėjimo aikštelių purvynuose, kur niekas nepraeina ir kur valdžios atstovai jų nemato ir negirdi. O profašistiškai nusiteikusių kolonos oriai pražygiuoja pagrindine sostinės gatve. Apie šią

dviprasmybę yra diskutuojama ne vieneri metai, tačiau situacija tik prastėja.

Naujausia Artūro Zuoko vykdoma seniūnijų „reforma“, kuria yra naikinamos penkios Vilniaus seniūnijos dar labiau susiaurins ir privatizuos mūsų demokratiją, politika bus dar labiau atitolinta nuo vietos gyventojų ir kasdienais klausimais (kurie visų pirma yra svarbūs piliečiams) beliks kreiptis tik į privačias mums sąskaitas išrašančias kontorąs.

Yra ir dar vienas kelias – balsavimas rinkimuose. Prieš keletą

metų grįžau į Lietuvą ne tam, kad velčiausi į oligarchinių klanų pinkles, o tam, kad savo šalyje su bendrapiliečiais rūpinčiausi bendrais viešais reikalais. Daugiametę politologinę ir finansų analitikės partitį ir toliau ketinu skirti dirbančių žmonių pasipriešinimui prieš išnaudojimą, skurdo ir nelygybės mažinimui. Naujosios Kairės ir socialdemokratų vertybės ir požiūris į švietimą, lygias teises ir galimybes, darbo santykių bei silpnųjų visuomenės narių apsaugą yra raktas į viešą ir bendrą demokratiją. ■

Koks demokratijos lygis Lietuvoje

Valstybių demokratijos lygis yra matuojamas vadinamuoju demokratijos indeksu. Jį kelinti metai skelbia anglų savaitraštis „The Economist“. Šis indeksas (nuo 10 balų iki 0) nustatomas pagal 60 kriterijų, suskirstytų į penkias kategorijas: piliečių laisves bei politinę kultūrą, rinkimų proceso skaidrumą, žmonių dalyvavimą politikos procese, vyriausybės funkcionavimą.

„The Economist“ paskelbus naujausią 2011 m. demokratijos indeksą, matyti, kad demokratiškiausia pasaulio šalis yra Norvegija (9,80), o kone absoliuti diktatūra – Šiaurės Korėja (1,08).

Rezultatai rodo, kad demokratijos pasaulyje per metus šiek tiek padaugėjo. Didžiausią pažangą padarė Artimųjų Rytų ir Šiaurės Afrikos regionas, o štai Vakarų ir Rytų Europoje jos sumažėjo.

Anglų savaitraščio ekspertai Lietuvą įvertino geriau už gretimas kaimynes. Per metus Lietuvoje demokratijos nei padaugėjo, nei sumažėjo. Lietuva pasaulyje, surinkusi 7.24 balo, yra 41.

Demokratijos indeksas 2011

Valstybė	Balas	Pokytis
1 Norvegija	9.80	=
2 Islandija	9.65	=
3 Danija	9.52	=
4 Švedija	9.50	=
5 Naujoji Zelandija	9.26	=
6 Australija	9.22	=
7 Šveicarija	9.09	+1
8 Kanada	9.08	+1
9 Suomija	9.06	-2
10 Nyderlandai	8.99	=
...		
34 Estija	7.61	-1
...		
41 Lietuva	7.24	=
...		
45 Lenkija	7.12	+3
...		
48 Latvija	7.05	+1
...		
117 Rusija	3.92	-10
...		
139 Baltarusija	3.18	-9
...		
158 Sirija	1.99	-4
159 Iranas	1.98	=

Centrinė Afrikos			
160 Respublika	1.82	+2	
161 Saudo Arabija	1.77	=	
Pusiaujo			
162 Gvinėja	1.77	-1	
163 Mianmaras	1.77	=	
164 Uzbekija	1.74	=	
165 Turkmenija	1.65	=	
166 Čadas	1.62	=	
167 Šiaurės Korėja	1,08		

Europos Sąjungoje pagal demokratijos indeksą Lietuva yra 21 vietoje, pagal gyvenimo kokybės indeksą užima 13-16 vietą, pagal laimės indeksą – 20 vietą.

Mus žlugdo individualizmas

Petras EIDUKEVIČIUS

Civilizacija serga. Akivaizdūs sumaišties požymiai. Įvairiuose regionuose. Įvairiose srityse. Ekonomikoje, politikoje, kultūroje. Rinkos tvarkdarė „nematomoji ranka“ – konkurencija jau nesugeba susitvarkyti su kainomis. NT, skolų, valiutų, ir kitos kainos tai burbulais kyla, tai šoka nenuspėjama, „išprotėjusi“ aukštyn – žemyn šokį. Kokie gali būti planavimai, prognozės tokiomis sąlygomis? Pastarosios 2012 m. vasario mėnesio ES priemonės – milijardinės subsidijos ir dalinis skolų nurašymas – problemos nesprendžia. Bėdą tik atitolina.

Kapitalizmas, gyvendamas liberalizmo taisyklėmis, prigyveno krizę, kokios pasaulis dar nematė. Ne tik firmos bankrutuoja. Jau ir valstybės. Ne vien Graikija ar Portugalija su Airija ant nemokumo – finansinės sumaišties slenkščio. O tai – ir be ekspertų išvadų yra akivaizdu – skolų „paprasčiausia aritmetika“ rodo.

Ar tai – ne liberalizmo, liberaliųjų žaidimo taisyklių kompromitacija? Realybė tokia, kad be to, iki šių dienų neigto, valstybinio reguliavimo jau negalima išsiversti.

Antiglobalistai kaltina globalizaciją. Simboliška, kad tų antiglobalistų daugiausia Amerikoje, kuri daugiausia ir kenčia nuo globalizacijos

– japoniškų, kiniškų ir kitų prekių invazijos, žlugdančios vietinį verslą. Verta suklusti? Didelis importas – viena iš darbo pasidalinimo grandžių – žlugdo vietinę ekonomiką!? Laisvoji rinka negelbsti.

Tuo ir pasireiškia esminis, sisteminis prieštaravimas natūraliame, ypač sparčiai didėjančio susietumo globalizacijos procese. Konkurencija ne tik kad negelbsti, bet savo ruožtu pati skatina priešpriešą – kovą dėl išlikimo, trukdo darbo pasidalijimui. Radikalūs technologiniai laimėjimai ryšių, transporto ir kitose srityse susiejo pasaulį, atvėrė naujas galimybes darbo pasidalinimui, globaliu mastu spręsti apsirūpinimo problemą.

Technologinės galimybės sparčiai gerėja, tik analogiškai sparčiai daugėja ir problemų, paminėtų pradžioje. Ką tai reiškia? Kas trukdo pažangai? Trukdo pasenę santykiai – rinkos žaidimo taisyklės. Kaip neprisiminti šia proga K.Markso. Jo fundamentalus dėsnis, kai senos taisyklės trukdo pažangai gamybinuose santykiuose – šiuo atveju, pavyzdžiui paminėtam, darbo pasidalinimui, jos keičiasi naujomis pažangesnėmis, kartu keičiant ir santvarką. Istorija keičia, ne kokie ten proletarai. Kartu didinant laisvės laipsnį gamybinuose santykiuose. Kaip tik tokia kryptimi ir vyko gamybinių santykių raida nuo vergovės iki mūsų laikų rinkos konkurencinių komercinių santykių su dar tik „pusine“ laisve pagal I. Kantą.

I. Kantas savo taisyklę, kad *vieno laisvė baigiasi ten, kur prasideda kito*, laikė universaliais, jos nesusiejo su jokiais sąlygomis. Jis teisus, bet tik vienu atžvilgiu. Kaip ir Antikos išminčiai, kuriems vergovė buvo pažangiausia santvarka. Jų turėtas civilizacijos raidos istorinis patyri-

mas dar trukdė jiems daryti unversalesnius, toli į priekį istorijos raidą numatančius dėsningumus.

Nors tokių „universalijų“ – toliau į priekį civilizacijos raidai tinkančių dėsningumų, atidžiau pasižvalgius, galima atrasti net ir toje, labai riboto patyrimo sąlygoteje, Antikos išmintyje. Vienas iš tokių išminčių, gal dar nesuprastas ir iki dabar prieštarai vertinamas yra filosofų *objektyviu* *idealistu* pavadintas Platonas. Jo *darbo pasidalinimo* – susietumo – solidarumo valstybėje fundamentalus principas tinka dabar, tiks ir ateities kartoms.

Ypač ekonomikoje mūsų pažinimas – mokslas neleidžia jos valdyti, neleidžia ateities numatyti. Neskaitant atskirų prognozuotojų, ekonomikos mokslo autoritetai nenumatė pirmosios krizės bangos. Ekonomikos mokslas, bent viešojoje erdvėje nesimato, neranda pakankamų priemonių skolų krizei spręsti, šalinti antrosios krizės bangos grėsmę. Jis neprisikasė prie esmės?

Nors, įdėmiau pasižvalgius, mūsų viešojoje erdvėje retkarčiais pasirodo į ir fundamentalumą pretenduojančių įžvalgų. Subjektyvumas – individualizmas mus žlugdo visais atžvilgiais. Individą uždaro egocentriame kiauete ir kankina jį neišsprendžiamomis, subjektyviu požiūriu, egzistencinėmis problemomis. Jos išsilieja nusivylimu viskuo, taip pat ir savimi, depresijomis. Visuomenėje tokie individualistai gyvena kas sau, ir drasko bendruomenę į skutelius. Grupinis, siekiant naudoti tik grupei, solidarumas *visų šalių proletarai, vienykitės* pavyzdžiui irgi tėra tik grupinis individualizmas. Toks taip pat drasko visuomenę. Susiformavęs individualizmas gali sugriauti valstybę. Nemažai ir apgriovė. ■

Ar socialinės paramos sistema gali pasitarnauti socialiniam teisingumui?

Socialinės paramos sistema Lietuvoje apima įvairias sritis. Kai kurios tokios paramos rūšys išreiškiamos pinigine forma, kitos – tam tikrų kompensacijų mechanizmais. Tačiau pasigirsta nuomonių, kad ši sistema ne visada duoda reikiamą rezultatą, o kartais netgi skatina žmones veltėdžiauti, pelnytis socialinių pašalpų sąskaita. Ar pagrįstos tokios kalbos, ar socialinės paramos sistemos kritika nesiekia Lietuvoje išlaikyti „ekspertų“ diktuojamas laukinio kapitalizmo sąlygas?

Gediminas DUBONIKAS

Laikai keičiasi, skurdas išlieka

Valstybės parama patiems skurdžiausiems gyventojams nėra labai senas reiškinys. Socialinės paramos sistema egzistuoja gan trumpai, o mūsų šalyje kai kurios socialinės išmokos pradėtos mokėti vos prieš pusę amžiaus. Iki tol daugybę šimtmečių neturintys pajamų, senyvi, ligoti žmonės buvo priversti badauti, nes valstybėms labiau rūpėjo liaudį apkrauti milžiniškais mokesčiais, o ne rūpintis varginųjų išgyvenimo būtinybe.

Tačiau laikai pasikeitė ir dabar ko gero nėra šalies, kurioje valstybė nesirūpintų silpniausiais gyventojų sluoksniais. Lietuvoje taip pat matome visą spektrą socialinės paramos tipų. Vis dėlto, skurstančių žmonių, kurie be pagalbos iš valstybės ar labdaros organizacijų praktiškai badautų, mūsų šalyje nemažėja, o prasidėjus krizei jų skaičius nuolat auga.

2011 m. socialinėms pašalpoms iš valstybės biudžeto buvo išleista 612 milijonų litų. Visai piniginei socialinei paramai lėšų skiriama dar daugiau. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 2012 m. numato savivaldybėms skirti beveik 884 milijonų litų įvairioms socialinėms programoms. Didžioji šių lėšų dalis keliauja socialinėms pašalpoms ir kompensacijoms už šildymą, šal-

tą ir karštą vandenį. Išlaidos socialinei pašalpai, tenkančios vienam šalies gyventojui, per paskutinį dešimtmetį padidėjo 8 kartus – nuo 25 iki 206 litų.

Šiais metais valstybė, ko gero, išleis dar didesnes sumas. Mat dabar Darbo biržoje įsiregistravęs bedarbis iškart gauna socialinę pašalpą, nebereikia tam tikrą laiką laukti. Be to, pagal pakeistą Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą, maksimali socialinė pašalpa nuo 315 Lt padidinta iki 350 Lt. Ji skiriama vienam gyvenančiam nepasiturinčiam gyventojui arba vieninteliam šeimoje pašalpą gaunančiam asmeniui. Jei šeimoje yra daugiau pašalpų gavėjų, parama diferencijuojama: antram socialiai remtinam asmeniui mokama 80 proc. (280 Lt), o trečiam ir kitiems – 70 proc. (245 Lt) valstybės remiamų pajamų dydžio išmoka.

Taigi, valstybės išlaidos didėja, vis gausesnė tampa socialinės paramos prašytojų armija. Galbūt todėl valdininkai prisigalvoja įvairių naujovių, kuriomis neva siekia pagerinti padėtį šioje srityje.

Bandymas su žmonėmis

Šiomet vykdomas eksperimentas leisti šalies savivaldybėms pačioms spręsti, kam skirti socialines pašalpas. Savivaldybė gaus tam tikslui iš biudžeto nustatytą sumą, jei sutaupys pinigų, jų neberekės

kaip anksčiau grąžinti valstybei, jie liks viešiemis vietos poreikiams tenkinti. Šiame eksperimente ryžosi dalyvauti tik penkios savivaldybės: Akmenės, Radviliškio, Raseinių, Šilalės ir Panevėžio rajono. Ar tokia tvarka reiškia, kad savivaldybės sieks dirbtinai mažinti socialiai remtinų žmonių skaičių – išbraukti iš bedarbių ar paramos gavėjų gretų, kol kas sunku spręsti. Pasidomėjome, ką apie šį bandymą mano regionų, kuriuose jis atliekamas, Socialinės paramos skyrių atstovai.

Danguolė Račkauskienė, Šilalės rajono Socialinės paramos skyriaus vedėja pasakojo, kad, jos nuomone, toks socialinis bandymas pasiteisina. „Pagal naują Socialinės paramos įstatymą siekiama, kad paramą gautų tik tie, kam ji reikalinga. Tai reiškia, kad griežčiau atrenkame tuos, kas kreipiasi dėl socialinės paramos skyrimo: tikriname, ar jie neturi kitų pajamų, kokios jų gyvenimo sąlygos ir pan. Pavyzdžiui, jei žmogus nedirbo dešimtmetį, o tik dabar prašo pašalpų, klausiami, iš ko jis vertėsi. Mums administracinės išlaidos kiek padidėjo, reikia daugiau žmogiškųjų rezervų, bet rezultatai mes patenkinti“, – sakė ji.

Pasidomėjus, kaip kinta prašančiųjų skaičius, valdininkė atsakė, kad socialinės paramos prašytojų skaičiaus kitimas susijęs su galimybe nebelaukti Darbo biržoje tam tikro laikotarpio, kad būtų ga-

Vis gausesnė tampa socialinės paramos prašytojų armija.

lima teikti prašymą gauti socialinę paramą.

Loreta Laugalienė, Raseinių rajono Socialinės paramos skyriaus vedėja, pasakojo, kad rezultatai taip pat gan geri: „Mažiau išmokame pašalpų, mažiau prašytojų. Tai reiškia, kad atsijuoja tie, kurie turi kitų pajamų, arba jiems nereikia tokios paramos. Prašymus vertina Socialinės paramos teikimo komisijos, jose dalyvauja bendruomenių atstovai. Taip siekiama, kad parama būtų skirta tik nepasiturintiems“.

Pasidomėjus, ar tokiu būdu skirstant paramą savivaldybės nebus nusiteikusios kuo mažiau lėšų skirti vargingiesiems ir taip sutaupius pasilikti sau dalį ministerijos skirtų pinigų, valdininkė sakė kol kas to nepastebėjusi.

Tačiau Panevėžio rajone, skirtingai nei prieš tai kalbintuose rajonuose, valdininkai nėra tokie optimistiški. „Per du mėnesius socialinės paramos prašytojų padaugėjo net 1051. Per kovą buvo dar apie 152 nauji paramos prašymai. Taigi, galvosopis, iš kur paimti lėšų,

kurių reikia naujiems prašytojams“, – sakė Panevėžio rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus vedėja Aldona Paškevičienė. „Be abejo, tokie skaičiai rodo, kad naujasis įstatymas, kai žmonėms nebereikia tam tikrą laiką išbūti Darbo biržoje, gerokai padidino socialinės pašalpos gavėjų gretas. Taip pat žmonės, dirbantys užsienyje, parvykę į Lietuvą iš karto gali pretenduoti į socialinę pašalpą. Todėl tokie skaičiai. Vis dėlto, nepaisant didelių išlaidų, matau daug šio įstatymo privalumų. Pavyzdžiui, žmonės, kurie anksčiau dėl įvairių priežasčių nesugebėdavo prisiregistruoti biržoje ar išlaukti pusmetį iki numatytos socialinės pašalpos, dabar gali ją gauti. Tai labai svarbu, nes dažnai tokie žmonės juk turi šeimas, o vaikai neturėtų kentėti dėl tėvų nesugebėjimo tvarkytis“, – kalbėjo A. Paškevičienė. Paklausus, ką mano apie piktnaudžiaujančius socialinėmis išmokomis, vedėja patikino, kad siekiama atsijoti gaunančius kitas pajamas ir norinčius pašalpų. Ji užsiminė, kad ir

patys žmonės skundžia kitus, pvz. kaimynus, dirbančius nelegaliai. „Netgi gauname skundų, kuriuose teigiama, kad viena ar kita moteris turi meilužį, kuris ją išlaiko, o ji pati eina pašalpų“, – šmaikštavo vedėja.

Akmenės rajono meras Vitalijus Mitrofanovas įsitikinęs, kad naujoji tvarka padeda atkurti socialinį teisingumą – paramą gaus tik tie, kam ji tikrai reikalinga. Juk girdėti, kad socialinės paramos sistema naudojasi ne tik vargstantys tautiečiai, atsiranda žmonių, siekiančių pasipelnyti iš pašalpų, nors gauna „iš šalies“ kitas pajamas, gal net tūkstantines.

Patikrinimas – lyg melo detektoriumi?

Pastaruoju metu nemažai įvairių analitikų ar valdininkų viešojoje erdvėje siekia sudaryti nuomonę, kad kone kas trečias socialinės pašalpos gavėjas prašymą dėl vos tris šimtus litų viršijančių išmokų atveža prabangiu automobiliu. Vienas iš būdų, kurie neva padėtų atsijoti tikruosius varguolius nuo sukčiauti mėgstančiųjų – jau minėtas eksperimentas regionuose. Šiaip ar taip, visos penkios savivaldybės yra sudariusios Piniginės socialinės paramos skyrimo komisijas (tarybas), kurios svarsto klausimus dėl paramos teikimo ir mokėjimo. Jas sudaro seniūnai, seniūnaičiai, socialiniai darbuotojai darbu su socialinės rizikos šeimomis, socialiniai pedagogai, autoritetingi bendruomenės atstovai, nevyriausybių, religinių organizacijų atstovai ir kiti – tie, kurie geriausiai žino savo teritorijoje gyvenančių šeimų gyvenimo sąlygas, materialinę situaciją ir kam labiausiai tokia parama ▶

► reikalinga. Pašalpų prašytojai lankomi namuose, komisija vertina ir fiksuoja pažeidimus. Tikrinama, ar teisingai pateikiami duomenys apie pajamas. Dar vienas būdas nustatyti, kam tikrai reikia pašalpų, turėtų būti nuostata, kad naujasis Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas numato proporcingą socialinės pašalpos mažinamą darbingeriamiausiam darbingiems, bet nedirbantiems žmonėms (išskyrus atvejus, kai žmogus nedirba dėl objektyvių priežasčių, pvz., augina vaiką, yra neįgalus ir pan.). Gaunantiems socialinę pašalpą nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių jos dydis bus mažinamas 20 procentų, nuo 48 mėnesių iki 60 mėnesių – 30 procentų, o gaunantiems socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių – socialinės pašalpos dydis šeimai, auginančiai vaiką ar vaikus, bus mažinamas 40 procentų. Vienam gyvenančiam asmeniui ir vaikų neauginančiai šeimai, gaunantiems socialinę pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių, socialinė pašalpa bendra įstatyme nustatyta tvarka nebus skiriama. Taigi, sukurta įvairių mechanizmų, kaip socialinės paramos sistemą skirti tik tiems, kuriems labiausiai reikia. Tačiau ar komisijų vaikščiojimas į socialiai remtinių žmonių namus nėra jų privataus gyvenimo pažeidimas, turėtų atsakyti valdininkai.

Brangstantis šildymas verčia tapti išlaikytiniais

Aptarėme piniginės socialinės paramos skyrimo tendencijas. Tačiau labai daug žmonių gauna ir kitas socialinės paramos formas, pavyzdžiui – kompensacijas už komunalines paslaugas.

Naujasis Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas reglamentuoja ne tik piniginės socialinės paramos skyrimą, bet ir kompensacijų už būsto šildymą, karštą ir geriamąjį vandenį skyrimą ir mokėjimą. At-

rodo, kad jame yra ištis nemažai gerų tendencijų. Pavyzdžiui, teisė į būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens kompensacijas įgyja ir būstą nuomojantys žmonės. Tiesa, būtina sąlyga – turi būti sudaryta ir VĮ Registrų centre užregistruota būsto nuomos sutartis. Kompensacijos skiriamos 3 mėnesius nuo mėnesio, kurį buvo įgyta teisė į kompensacijas, pirmos dienos, tačiau ne daugiau kaip už 2 praėjusius iki kreipimosi mėnesius. Pasibaigus paskirtos socialinės pašalpos ar kompensacijų mokėjimo laikui, dėl tolesnio paramos skyrimo galima kreiptis per 3 mėnesius.

Kapitalistinėje sistemoje vyrauja struktūrinis nedarbas, todėl be socialinės sistemos žmonės paprasčiausiai badautų. Tai labai akivaizdu ir Lietuvoje.

Taigi, atrodo visai logiška, kai žmonės remiami materialiai ir kompensacijomis. Viešoje erdvėje jie vadinami tiesiog išlaikytiniais.

Ar taip iš tikro yra? Skaičiai kalba patys už save. Prasidėjus šildymo sezonui, minios žmonių užplūsta socialinės paramos skyrius. Nuo krizės pradžios piliečių, norinčių gauti kompensacijas už komunalines paslaugas, daugėjo milžiniškais tempais. Tuo labiau, kad šis šildymo sezonas buvo rekordinis, netgi vidutines pajamas gaunantys žmonės suko galvas, kaip apmokėti išaugusias sąskaitas.

Štai kad ir Palanga. Apie šio miesto šildymo sąskaitas kalbama mažai, tačiau išlaidos kompensacijoms ko gero puikiai iliustruoja bendrą situaciją Lietuvoje. Kompensacijoms už šaltą vandenį šiame mieste 2010 m. buvo skirta 33,6 tūkst. Lt., o 2011 m. – 41,1 tūkst. Lt. Kompensacijoms už šil-

dymą 2010 m. skirta 929 tūkst. Lt., o 2011 m. – 1 mln. 186,5 tūkst. Lt. Kompensacijoms už karštą vandenį 2010 m. – 240,1 tūkst. Lt., o 2011 m. – 357,1 tūkst. Lt. Matyt nelogiška būtų sakyti, kad tūkstančiai kompensacijos prašytojų staiga nei iš šio, nei iš to sumanė pasinaudoti valstybės teikiamomis lengvatomis. Greičiau jau skurdas, didėjantis nedarbas ir nuolat brangstančios komunalinės paslaugos Lietuvos gyventojus verčia tapti išlaikytiniais ir stovėti milžiniškose eilėse prie kompensacijų.

Nepainiokime techninių ir konceptualių dalykų

Politologas, filosofas Andrius Bielskis, kalbėdamas apie socialinę sistemą Lietuvoje, pirmiausiai priminė, kad tiek mūsų šalyje, tiek ir daug kur kitur socialinių išmokų mažinimas buvo vienas pagrindinių atsakų į socioekonominę krizę.

„Akivaizdu, kad mūsų šalyje yra neoliberalus požiūris. Juk pirmasis atsakas į krizę buvo socialinių išmokų mažinimas. Tai reiškia, kad buvo mažinamos išmokos ir tiems žmonėms, kurie gyveno nepasiturinčiai“, – sakė jis. Pasiteiravus, ką politologas mano apie dabartinę socialinės paramos sistemą ir vis dažniau pasigirstančią nuomonę, kad išmokų ir pašalpų sistema ugdo veltėdžius arba leidžia pasipelnyti apsukriems žmonėms, A. Bielskis pabrėžė, kad tai tipiška dešiniųjų, liberalų retorika, „Jei lyginsime su Vakarų Europa, ypač Gerovės valstybėmis, socialinių išmokų sistema mūsų šalyje yra labai siaura, pačios išmokos ir kompensacijos labai mažos“, – sakė jis.

A. Bielskio įsitikinimu, „kalbant apie socialinių išmokų sistemą, reikėtų pabrėžti dvi pozicijas. Pirmoji – konceptuali. XX a. pirmoje pusėje, ir ypač po Antrojo pasaulinio karo, daug kur Europoje kūrėsi Gerovės valstybės, plėtėsi socialinė sistema. Kitaip ir negali būti, nes

kapitalistinėje sistemoje vyrauja struktūrinis nedarbas, todėl be socialinės sistemos žmonės paprasčiausiai badautų. Tai labai akivaizdu ir Lietuvoje. Kadangi ekonomika vystosi ciklais, per kiekvieną krizę Lietuvoje taip pat labai padaugėja bedarbių, todėl jei neplėtotume socialinės paramos sistemos, mažiau pasiturintys tautiečiai paprasčiausiai visai nuskurstų“.

„Antrasis akcentas yra techninis, – sakė analitikas. – Be abejo, pasitaiko, kad žmonės gali piktnaudžiauti socialinės paramos sistema. Tačiau tai jau valdžios pareiga sukurti mechanizmus, užtikrinančius, kad tokia parama pasiektų tuos, kuriems iš tikro yra skirta, o ne apsukruolius. Tačiau bendrame fone dažnai akivaizdus socialinės paramos sistemos kritikavimas, „laisvosios rinkos šarlatanų“, kurių tikrai negalima vadinti ekspertais, pasisakymai prieš tokią sistemą yra absurdiški ir ciniški. Taigi, socialinės sistemos būtinybės ir galimų piktnaudžiavimo atvejų sieti tikrai negalima“, – sakė A. Bielskis.

Būtina peržiūrėti mokesčių sistemą

„Vienareikšmiškai negalima teigti, kad socialinės paramos sistema yra pinigų švaistymas, veltėdžių ugdymas ar labai tobula pagalbos vargingiausiems sistema“, – sako LSDP vicepirmininkas Algirdas Sysas. Pasak jo, socialinės paramos sistema Lietuvoje turi įvairių pusių.

„Be abejo, žvelgiant kitų šalių kontekste, mes gerokai atsiliekame nuo Europos. Kita vertus, turbūt yra ir tokių atvejų, kai socialinė parama skiriama ne tiems, kam jos labiausiai reikia. Todėl ir kalbama, kad kai kurie apsukrūs turtuoliai kartais sugeba gauti socialines išmokas. Seime jau keletą metų dirbame prie socialinės paramos sistemos tobulinimo iniciatyvų. Štai ir naujasis Socialinės paramos

įstatymas yra didelio bendro darbo Seime rezultatas. Tačiau jį įgyvendinant būtina stebėti, kad nebūtų siekiama pelnytis pašalpų sąskaita“, – sakė politikas.

A. Syso nuomone, čia labai svarbus savivaldybių profesionalumas ir sugebėjimas atsižvelgti į žmogiškąjį faktorių. „Pavyzdžiui, du nuošimčius nuo bendros paramos savivaldybėms leidžiame skirti savo nuožiūra, tačiau jos ne visada sugeba tuo pasinaudoti. Be to, labai svarbus ir socialinių darbuotojų profesionalumas, gebėjimas įvertinti, kuriems socialinės pašalpos reikia o kurie jos nenusipelnė“, – sakė socialinių reikalų ekspertas.

Paklausus, ką Seimo narys galvoja apie socialinės sistemos plėtrą, Gerovės valstybės kūrimo galimybes, A. Sysas pabrėžė, kad norint sukurti geresnę ir teisingesnę visuomenę, pirmiausiai reikia peržiūrėti mokesčių sistemą, tada nereikės plėsti socialinės paramos sistemos.

„Akivaizdu, kad mūsų šalyje mokesčių persikirstymas, santykis tarp turtingiausių ir mažiausias pajamas turinčių žmonių yra ko gero prasčiausi visoje Europoje“, – sakė socialdemokratas.

Socialiai remtini žmonės turi savo nuomonę

Pasiteiravome Šiauliuose kelių socialiai remtinių žmonių, ką jie mano apie socialinės paramos teikimą Lietuvoje ir kalbas apie masinę naudojimąsi valstybės parama.

Vytas B. (54 m.) sako, kad sovietmečiu žmogus nebuvo taip socialiai pažeidžiamas. Jis pats baigė politechnikumą, gavo elektriko specializaciją. Įsidarbino Šiaulių televizorių gamykloje, dirbo iki nepriklausomybės. „Po to didžiosios miesto įmonės, kaip ir daug kur, bankrutavo. Teko dirbti įvairius darbus. Buvo momentų, kai nebuvo jokio darbo. Todėl ne kartą teko kreiptis dėl socialinės para-

mos. Nors socialinės išmokos nėra didelės, tačiau tai jau tam tikros pajamos. Aišku, nuolat jų trūksta, tačiau badauti netenka. O kaip rasti darbą, kai tau 50 su viršum?“ – klausia vyriškis, pabrėžęs, kad ir anksčiau įgyti profesiniai įgūdžiai užsimiršo.

Panaši ir kito socialinę pašalpą bei kompensaciją už komunalines paslaugas gaunančio Jono Z. (50 m.) situacija. Sovietmečiu dirbęs įmonėse, po jų žlugimo užsiėmė įvairia veikla. Išmokęs santechniko darbo subtilybių, pradėjo privačiai uždarbiauti. Buvo ir patentą išsiėmęs, bet čia toks darbas, kad kai kada nebūna ką veikti ilgą laiką.

Socialiai remtinių gretas papildė prieš keletą metų. Gavo bedarbio pašalpą, po to priklausiančias socialines išmokas ir kompensacijas už šildymą. „Tik nemokamo maisto neėmiau, kažkaip nepatogu“, – atviravo vyras.

„Su darbais sudėtinga. Darbo biržoje pasiūlė darbą statybose. Ką aš veiksiu ten, mano kita specialybė, jau ir amžius neleidžia laiptoti kopėčiomis su kibirais skiedinio. Gerai, kad supratingi darbdaviai buvo, pasirašė, kad netinku. Tai ir neišbraukė iš Biržos, nors dabar daug ką išbraukia. Gal tokia strategija“, – samprotavo Jonas.

Taigi, šie žmonės turi savo nuomonę. Kadangi juos kalbinome tik viename mieste, galbūt jų nuomonė neatspindėjo kai kurių regionų padėties.

Be abejo, pašalpa piktnaudžiaujančių žmonių ko gero yra, tačiau kuriamas socialiai remtino žmogaus, kaip sukčiaus, įvaizdis, ko gero, žemina ir skaudina šimtus tūkstančių vargingiausių mūsų tautiečių. Prie socialinės paramos skyrių tikrai sunku išvysti prabangų automobilį, nebent jis būtų to skyriaus vadovų. O jei kas tokį paramos prašytoją pamatysite, pasidalinkite įspūdžiais su mūsų žurnalu. ■

Naujoji atominė elektrinė mūsų ambicijai, bet ar mūsų pečiams?

Naujos atominės elektrinės statyba vis dar kelia nuomonių aistras, nustumdama į nuošalę Ignalinos elektrinės uždarymo reikalus. O jie nemažiau problemiški.

Jonas VĖLYVIS

„Gairės“ vasario mėnesio viršelį vainikavo tokiu klausimu: *Ar įmanomas referendumas dėl AE statybos?* Koks mano, skaitytojo, atsakas? Referendumas neįmanomas, nes valdžia demokratijos vardu taip nušalina piliečius nuo savo šalies reikalų tvarkymo, kad šito gali pavydėti net kai kurie žiaurūs diktatoriniai režimai. Bet jeigu ne tyčia jis įvyktų, tai mano atsakas skambėtų taip: *AE Lietuvos piliečiui nereikalinga*. Ir mane kodėl to nereikia įtikino kelios priežastys, bet labiausiai – Europos audito rūmų ataskaita¹.

Rūmai nurodo, kad Bulgarija, Lietuva ir Slovakija, dalyvaudamos stojimo į ES derybose ir siekdamos padidinti branduolinę saugą, išsipareigojo pirma laiko sustabdyti aštuonis neatnaujinamus branduolinius reaktorius ir vėliau nutraukti jų eksploatavimą. Čia skaitytojas gali pastebėti, jog Rūmai, švelniai tariant, netinkamai parašė: stojimo derybose ES atstovai spaudė tai daryti, o šalims nebuvo kur trauktis, nes jų elgsena buvo tokia: arba su AE už ES sienos, arba be AE, bet jau ES viduje. Kuo tai grindžiu? Ogi ES dokumentu².

Dar kur kas anksčiau, negu

¹ Europos audito rūmai. Specialioji ataskaita Nr.16/2011 – ES finansinė parama atominė elektrinė Bulgarijoje, Lietuvoje ir Slovakijoje eksploataavimo nutraukimui: pasiekimai ir ateities iššūkiai.

² COM (93) 635 final.

Lietuva pradėjo stojimo į ES derybas, t.y. 1993 m. ES Komisijai atlikus tyrimą dviejų konkrečių tipų – RBMK³ ir VVER 440/230⁴ – branduoliniai reaktoriai buvo paskelbti nepakankamai saugiais ir netinkamai atnaujinti. Kozlodujaus AE (Bulgarija) ir Bohunicės – (Slovakija) veikė VVER 440 / 230 reaktoriai, o Ignalinos AE – galinčiausieji RBMK–1500 reaktoriai.

Nors, kaip rašo auditoriai, šios šalys pačios panorė anksčiau laiko uždaryti AE, tačiau ES pripažino, kad uždarymas yra sunki socialinė, ekonominė ir finansinė našta, todėl suteikė trijų valstybių programoms finansinę paramą (iš viso 2 850 milijonų eurų 1999–2013 m. laikotarpiu).

Specialiojoje ataskaitoje yra aptariamas eksploataavimo nutraukimo programų įgyvendinimas nuo 1999 m. iki 2010 m. pabaigos. Audito metu buvo išnagrinėta, ar ES finansuojami veiksmai buvo parengti atsižvelgiant į nustatytus poreikius, ar jie buvo vykdyti pagal planą ir ar esama valdymo sistema buvo tinkama.

Audito Rūmai nustatė, kad Bulgarija, Lietuva ir Slovakija, vykdydamos savo išsipareigojimus, šiuos reaktorius sustabdė ir buvo atlikti

³ RBMK yra didelės galios kanalinis reaktorius (rus. Реактор болсшой мощности канальной). Šio tipo reaktoriuje įvyko branduolinė avarija Černobylio atominėje elektrinėje

⁴ VVER yra vandens-vandens branduolinis reaktorius (rus. Водо-водяной энергетический реактор).

svarbūs eksploataavimo nutraukimo darbai, tačiau daugumą darbų dar reikės atlikti ateityje, o juos užbaigiant susiduriama su reikšmingu finansavimo trūkumu (apie 2,5 milijardo eurų).

Lietuvoje pagal konstrukciją du blokai galėjo veikti dar iki 2013 metų, o vienas net iki 2017 metų. Lietuva pagal prognozę dar iki 2029 m. nebus užbaigusi nutraukti eksploataavimo. O kaip šiame fone atrodo naujos AE statyba teoriškai dar eksploatuojamos AE teritorijoje? Įsivaizduoju kaip statybinę maišalynę, kur vieni statybininkai trukdo kitiems ir abu įsitikinę, kad yra teisūs.

Kodėl tai įvyko? Kas ko nenumatė, kad darbai nebaigti, o pinigai baigėsi? Auditoriai mato tokias priežastis: vis dar nustatinėjami eksploataavimo nutraukimo veiksmai; vėluojama įgyvendinti pagrindinius infrastruktūros projektus ir viršijamos numatytos išlaidos; išlaidų sąmatos nėra išsamios, kadangi nėra pagrindinės informacijos, susijusios su radioaktyviosiomis atliekomis ir (arba) jų tvarkymui būtiniais įrenginiais ir technologijomis; buvo finansuojami labai įvairūs veiksmai, kuriais siekiama mažinti atominė reaktorių eksploataavimo nutraukimo pirma laiko padarinius, bet nėra žinomas padarinių sumažinimo mastas; neatlikti išsamūs poreikių vertinimai, nenustatyti prioritetai ir konkretūs tikslai.

Pirma laiko stabdomi branduolinės energetikos objektai

Atominė elektrinė	Komerčio eksploataavimo pradžia	Teorinė uždarymo data (pagal konstrukciją)	Tikroji uždarymo data (pagal susitarimą)	Eksploatavimo nutraukimo pabaiga (pagal prognozę)
Kozlodujaus (Bulgarija)				
1 blokas (VVER 440 / 230)	1974	2004	2002	2035
2 blokas (VVER 440 / 230)	1975	2005	2002	2035
3 blokas (VVER 440 / 230)	1981	2011	2006	2035
4 blokas (VVER 440 / 230)	1982	2011	2006	2035
Ignalinos (Lietuva)				
1 blokas (RBMK 1500)	1984	2013	2004	2029
2 blokas (RBMK 1500)	1987	2017	2009	2029
Bohunicės (Slovakija)				
1 blokas (VVER 440 / 230)	1980	2008	2006	2025
2 blokas (VVER 440 / 230)	1981	2010	2008	2025

Šaltinis: Europos Audito Rūmai, remiantis Tarptautinės atominės energijos agentūros energetinių reaktorių informacinė sistema ir per auditą gautais techniniais dokumentais.

Ši lentelė gana įdomi keliais aspektais: pagal ją galime paskaičiuoti, kiek kokio šalis savanoriškai dėl ES vadovų Černobylio baimės prarado ir, turėdami ES pagalbos dydžius, daryti išvadas.

Kadangi auditoriai nenurodinėja ES valstybėms, todėl jie švelniai pabarė ES Komisiją, kad ji *daugiausia prižiūri biudžeto vykdymą bei projektų įgyvendinimą ir per mažai dėmesio skiria tam, kaip yra vykdomi bendrieji programų tikslai*.

Auditoriai, nagrinėdami susidariusią padėtį, primena principą *teršėjas moka*. Šis principas buvo suformuluotas 1992 m. Jungtinių Tautų aplinkos ir plėtros konferencijoje, kurioje paskelbta: „Valstybių institucijos, atsižvelgdamos į vi-

suomenės interesus ir neiškreipdamos tarptautinės prekybos bei investicijų, turėtų stengtis skatinti ekonominius subjektus pačius padengti išlaidas aplinkos apsaugai ir taikyti ekonomines priemones, laikydamosi požiūrio, kad teršėjas iš esmės turėtų padengti dėl taršos atsiradusias išlaidas.“

Šis principas perkeliavo į ES valstybių santykių praktiką⁵. Lietuva, dalyvaudama stojimo į ES derybose ir siekdama padidinti branduolinę saugą, išsipareigojo pirma laiko sustabdyti du neatnaujinamus branduolinius reaktorius ir vėliau nutraukti jų eksploatavimą. Europos Sąjunga, pripažindama,

⁵ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 191 straipsnio 2 dalis.

kad šių išsipareigojimų vykdymas yra sunki socialinė, ekonominė ir finansinė našta, nusprendė suteikti finansinę paramą.

Audito Rūmai padarė išvadą: kadangi politinis teisinis pagrindas yra gana neapibrėžtas, sudarant programas trūksta išsamaus poreikių vertinimo ir aiškių prioritetų, konkrečių tikslų ir siektinų rezultatų. Nėra aiškios atsakomybės, ypač už stebėseną, ir už tai, kad būtų pasiekti bendrieji programų tikslai. Neatliekamas eksploataavimo nutraukimo ir padarinių mažinimo proceso pažangos išsamus vertinimas. Nustatyta, kad pagrindiniai infrastruktūros projektai buvo vykdomi pavėluotai ir viršytos numatytos išlaidos; nors reak-

► toriai buvo sustabdyti, vykdomos programos iki šiol nesudarė reikiamų organizacinių pokyčių, kad branduolinės energetikos objektus eksploatuojančios organizacijos galėtų tapti jų eksploatavimo nutraukimą sėkmingai vykdančiomis organizacijomis. Šiuo metu turimų finansinių išteklių (įskaitant ES įnašą iki 2013 m. 2,85 mlrd. EUR) nepakaks, truks apie 2,5 mlrd. EUR. Audito Rūmai siūlo sudaryti tinkamas sąlygas, kad ES lėšos būtų naudojamos veiksmingai, efektyviai ir ekonomiškai (prisiminkime tarybinį šūkį – ekonomika turi būti ekonomiška!).

Audito Rūmai rekomenduoja Komisijai atlikti išsamų poreikių vertinimą ir jame atskleisti programų įgyvendinimo pažangą, veiksmus, kuriuos dar reikės atlikti, ir bendrą finansavimo planą su nurodytais finansavimo šaltiniais. Prieš bet koki tolesnį finansavimą Komisija turėtų ištirti turimus išteklius ir numatomą naudą. Tai atlikus, tikslai turėtų būti nustatyti atsižvelgiant į turimą biudžetą, taip pat turėtų būti nustatyti tinkami veiklos rodikliai, kuriuos vėliau būtų galima stebėti ir prireikus skelbti ataskaitose. Tolesnė finansinė parama po 2013 m. turėtų būti teikiama remiantis tokios paramos papildomos naudos Europos Sąjungai vertinimu, nustačius konkrečius finansuotinus veiksmus ir apsvačius kitų finansavimo priemonių, pavyzdžiui, struktūrinių fondų, naudojimą.

Eksploatavimo nutraukimas yra paskutinis atominės elektrinės gyvavimo ciklo, paprastai trunkančio 30–40 metų (naujausių elektrinių – iki 60 metų), etapas. Eksploatavimo nutraukimas apima parengiamuosius veiksmus prieš galutinį reaktorių sustabdymą (kaip antai: eksploatavimo nutraukimo plano, licencijavimo dokumentų ir atliekų infrastruktūros projektų parengimas) ir visus veiksmus po to, kai sustabdom reaktoriai, kaip

antai: panaudoto kuro elementų išėmimą, branduolinės energetikos objektų deaktyvavimą, išmontavimą, radioaktyviųjų atliekų likučių pašalinimą ir užterštos vietos aplinkos atkūrimą. Eksploatavimo nutraukimo procesas baigiasi, kai panaikinama visa su objektu susijusi reguliuojamoji kontrolė ir apribojimai dėl jonizuojančios spinduliuotės. Eksploatavimo nutraukimo procese susidaro dideli įvairių medžiagų kiekiai. Šalinant tokias atliekas patiriama labai daug aplinkos apsaugos ir finansinių išlaidų. Todėl pagal principą *teršėjas moka*, laikantis sutartos tarptautinės praktikos, rekomenduojama, kad branduolinės energetikos objektą eksploatuojanti organizacija užtikrintų, jog tuo metu, kai šis objektas bus visiškai sustabdytas, pakaktų finansinių išteklių jo eksploatavimui saugiai nutraukti – pradėdant techniniu objekto eksploatavimo nutraukimu ir baigiant atliekų tvarkymu. Jeigu įgyvendinant eksploatavimo nutraukimo projektą paaiškėja, kad išlaidos viršija patvirtintą sąmatą, branduolinės energetikos objektą eksploatuojanti organizacija turėtų padengti papildomas išlaidas.

Stringantys Ignalinos darbai

Auditas nustatė, kad Lietuvoje reikšmingai atsiliekama nuo sutarčių terminų įgyvendinant pagrindinius infrastruktūros projektus, kurie yra būtini, kad būtų galima nutraukti Ignalinos AE eksploatavimą. Paminėti šie projektų vėlavimo atvejai: laikinos panaudoto kuro saugyklos – daugiau kaip 32 mėn., kietųjų atliekų išėmimo įrenginio – 44 mėn., kietųjų atliekų tvarkymo įrenginio ir saugyklos mažo ir vidutinio radioaktyvumo trumpaamžiams ir ilgaaamžiams atliekoms – 34 mėn. Laikinos panaudoto kuro saugyklos projekto bendrosios išlaidos buvo padidėjusios 22 mln. EUR (15,6 proc.). Lie-

tuvoje dalis programos lėšų skirta Būsto ir urbanistinės plėtros agentūros daugiabučių namų renovavimo mechanizmui, kuris įdiegtas siekiant padidinti 24 tūkst. gyvenamųjų namų energijos vartojimo efektyvumą. Ignalinos programos lėšomis buvo remiama apie trečdalis pagal šią schemą faktiškai pradėtų vykdyti 570 atskirų projektų. Šie veiksmai yra susiję su Ignalinos atominės elektrinės sustabdymu tuo, kad padidinus energijos vartojimo efektyvumą, sumažės vartojimas ir prarastas gamybos pajėgumas bus iš dalies kompensuotas.

Dešimt didžiųjų Ignalinos darbų. Kas kaip ir ne taip padaryta

1. Iš Ignalinos atominės elektrinės 1 ir 2 blokų surinkto panaudoto branduolinio kuro laikinosios saugyklos projektavimas ir statyba. Joje bus saugoma 19 tūkst. panaudoto branduolinio kuro rinklių, likusių 1 ir 2 blokuose, kurios bus talpinamos į konteinerius (suprojektuotus ir pagamintus pagal šį projektą). Šį projektą labai vėluojama įgyvendinti. Tai turi didelį poveikį branduolinei saugai, kol visi panaudoto kuro elementai nesudėti į konteinerius, ir labai didina elektrinės veiklos išlaidas (patiriama papildomų techninės priežiūros išlaidų).

2. Kietųjų radioaktyviųjų atliekų tvarkymo ir saugojimo įrenginių komplekso Ignalinos atominėje elektrinėje projektavimas, statyba ir eksploatavimo pradžia. Šį projektą labai vėluojama įgyvendinti (paprojektį „Naujo kietųjų radioaktyviųjų atliekų išėmimo komplekso projektavimas ir statyba“ – 44 mėnesiais, o paprojektį „Naujo kietųjų radioaktyviųjų atliekų tvarkymo ir saugojimo komplekso projektavimas ir statyba“ – 34 mėnesiais). Dėl šio vėlavimo kyla pavojus visam eksploatavimo nutraukimo programos įgyvendinimui, nes

atliekų tvarkymo srutai reikalingi iš pat pradžių, kad būtų galima įgyvendinti pirmuosius išmontavimo ir deaktyvavimo projektus, ir tikriausiai prireiks papildomų lėšų jiems užbaigti. Iš Ignalinos pirmosios aktyviosios zonos buvo visiškai pašalintas branduolinis kuras. Ignalinos elektrinės radioaktyviųjų atliekų aprašas iki 2010 m. liepos mėnesio nebuvo baigtas, nes dar nebuvo žinomi tikslūs kiekvienos rūšies radioaktyviųjų medžiagų, kurios turi būti tvarkomos, kiekiai (nebuvo užbaigtas elektrinės radiologinis charakterizavimas). Beje, galutinis atliekų pašalinimas nėra įtrauktas į eksploatavimo nutraukimo programą ir už tai yra atsakinga Lietuva.

3. Patikimos Ignalinos atominės elektrinės ir Visagino miesto šildymo ir garo skirstymo sistemos pertvarka. Pasenusios laikinosios atsarginės garo ir šilumos katilinės remontas (pakeitimas) ir plėtra siekiant užtikrinti, kad sustabdžius 2-ąjį bloką būtų toliau patikimai tiekama šiluma ir garas į Ignalinos atominę elektrinę, kol jos eksploatavimas bus sustabdytas, bei Visagino miesto centrinio šildymo sistemos. Šio projekto pradiniai tikslai iš esmės pasiekti nustatytu laiku ir neviršijant biudžeto, taip pat jį vykdančiam prisidėta prie eksploatavimo nutraukimo proceso eigos. Šis projektas buvo reikalingas visų pirma todėl, kad veikiančios sistemos buvo pasenusios.

4. Priemonių ir įrankių, reikalingų Ignalinos atominės elektrinės 1-ojo bloko turbinų salės įrangai išmontuoti ir deaktyvuoti, inžinerija, planavimas ir licencijavimas. Projekto veiklos perdavimas išorės rangovams nebuvo pagrįstas tinkamu elektrinės personalo reikiamos kvalifikacijos ir techninės kompetencijos vertinimu, taip pat neapsvarstytas sprendimo pasiūlyti išorės rangovus ekonominiu naudingumas.

5. Projektų valdymo skyriaus

rėmimas: valdymo ir inžinerinė parama Ignalinos atominės elektrinės Eksploatavimo nutraukimo tarnybos Projektų valdymo skyriui. Projektų valdymo skyriaus konsultantas labai prisidėjo rengiant eksploatavimo nutraukimo projektą. Tačiau nustatyti šie trūkumai: dėl konsultanto darbo srities patiriama daugiau išlaidų (jis atlieka bendras projekto valdymo ir administravimo užduotis, kurios viršija konkrečią branduolinių įrenginių eksploatavimo nutraukimo techninę kompetenciją); nepakankami Ignalinos AE organizacinės struktūros pokyčiai.

6. Ignalinos atominės elektrinės infrastruktūros plėtra (teritorijos sutvarkymas, elektros tiekimas, šilumos tiekimas, telekomunikacijos, vandens tiekimas), kas būtina įgyvendinant pagrindinius eksploatavimo nutraukimo projektus. Šis projektas apskritai buvo sėkmingai įgyvendintas. Tačiau buvo labai vėluojama įgyvendinti „pirminius“ eksploatavimo nutraukimo projektus (ypač paprojektį, susijusį su saugojimo kompleksu), o tai paveikė AE infrastruktūrai skirtų projekto dalių įgyvendinimą.

7. Labai mažo aktyvumo trumpaamžiams atliekoms skirti kapinyno projektavimas, statyba ir licencijavimas. Auditoriai pažymėjo, kad šis projektas neapima visų etapų, kurie yra būtini norint saugoti kapinyne radioaktyvias atliekas: į jį įtrauktas tik kapinyno projektavimas ir tarpinės saugyklos statyba (šioje saugykloje numatoma kaupti ir laikinai saugoti radioaktyvias atliekas nuo vieno iki kito šalinimo etapo; pagal šį projektą buvo labai vėluojama gauti statybos leidimus.

8. Lietuvos elektrinės (Elektrėnuose) modernizavimas ir kombinuoto ciklo dujų turbinos bloko statyba. Aplinkos apsaugos, energijos vartojimo efektyvumo ir patikimumo pagerinimas siekiant pailginti jos gyvavimo trukmę, pa-

didinti Lietuvoje energijos tiekimo saugumą ir stabilizuoti elektros energijos kainas. Atlikus auditą įsitikinta, kad projekto rezultatai pasiekti, nors projekto apimtis buvo sumažinta (modernizuota mažiau Lietuvos elektrinės bloku). Reikia pažymėti, kad dėl vėlesnių įvykių pasikeitė iš pradžių numatyti padarinių mažinimo projektams svarbūs strateginiai veiksniai. Todėl Lietuvos elektrinė užtikrins tik atsarginę gamybos pajėgumą, tačiau nepakeis prarasto gamybos pajėgumo, kaip iš pradžių planuota.

9. Visagino miesto centrinio šildymo sistemos pertvarkymas mikrorajonuose iš atviros į uždara, siekiant padidinti jos efektyvumą ir šilumos tiekimo saugumą po to, kai bus galutinai sustabdyta Ignalinos atominė elektrinė. Atliekant auditą nustatyta, kad buvo labai vėluojama (18 mėn.) įgyvendinti šį projektą. Ypač antrojo etapo, skirto Visagino 2-ajam ir 3-ajam mikrorajonams. Todėl buvo svarstoma galimybė nutraukti nebaigtą projektą.

10. Parama Būsto ir urbanistinės plėtros agentūros daugiabučių gyvenamųjų namų energijos vartojimo efektyvumo didinimo mechanizmui. Apsilankius projekto įgyvendinimo vietoje, patvirtinti teigiami rezultatai, apie kuriuos pranešė agentūra: pagal bendrai finansuojamus projektus pavyksta sutaupyti 30–60 proc. energijos, palyginti su tuo, kiek jos buvo suvartojama pirmiau. Tačiau šių teigiamų rezultatų reikšmę sumažino ribota bendro mechanizmo ES įnašo dalis, kuri schemai buvo skirta (180 daugiabučių gyvenamųjų namų, palyginti su tikslu 24 tūkst. gyvenamųjų pastatų populiacija).

Argumentai naujosios AE nenaudai

Pamatėme, jog uždarymo darbai labai sunkiai atliekami, jie užtrunka ilgiau negu pačios elektri-

► nės statyba. Ataskaitoje nurodoma, kad sumos, reikalingos atominės elektrinės vietai sutvarkyti, sudaro apie 10–15 proc. pradinių investicinių sąnaudų kiekvienam išmontuojamam reaktoriui. Tai kaip atrodys mūsų naujosios AE eksploatavimas ir uždarymas? Labai sunkia našta piliečiams, nes reikės kaupti pinigų uždarymui.

Dabar pagaliau supratome, kad buksuojame uždarydami senąją AE, nors ir mokėjome į uždarymo fondą ir tokia galinga sąjunga padeda. **O ateityje VISKĄ reikės patiems daryti!** Ir tegul tai bus, sakykime, po 60 metų, bet negaliu palikti tokios naštos kitiems, kas po mūsų gyvens, pritarėdamas naujosios AE statybai. Šiek tiek paskaičiuokime. Lietuva jau gavo 1367 milijonų eurų. Tai labai daug, palyginus ką gavo Bulgarija (870 mln.), Slovakija (613 mln.). Tokie palyginimai derybose dėl lėšų skyrimo oi kaip gali būti nenaudingi Lietuvai, nes gavo ji vos ne pusę visos ES paramos šiai programai. Kadangi trūksta lėšų užbaigti AE veiklos nutraukimą, susilauksime

derybose iš tokio pačio savanoriško priverstinio likimo draugių pavydo žodžių. Lietuvai trūksta lėšų 1480 mln. eurų. Atkreipkite dėmesį – trūksta daugiau, negu jau gavo. Dabartiniais skaičiavimais Ignaliniui uždaryti iš viso reikia (su gauta suma): $1367+1480=2847$ mln. eurų arba arti 10 milijardų litų. Tikėkime, kad šiuo atveju Lietuvai padės ES, bet naujosios uždarymui jau šitaip nebus, nes **teršėjas moka pats**. Bet tai vidiniai jau nepalančius veiksnius. O kokie išoriniai?

Šiuo metu ES yra 220 reaktorių. Eksploatavimą nutraukia 72 reaktoriai, veikia 143, užkonservuoti 3 ir išmontuoti 2 reaktoriai. Branduolinių reaktorių eksploatavimo nutraukimas ateityje bus vis svarbesnė problema. Europoje daugėja atominė elektrinių, kurių eksploatavimas šiuo metu nutraukiamas arba bus nutrauktas artimiausiu metu ar vidutinės trukmės laikotarpiu. Iki 2025 m. reikės sustabdyti maždaug trečdalį iš 143 reaktorių, veikiančių 14 ES šalių. Gali būti ir taip, kad valstybės narės ir branduolinės energe-

tikos objektus eksploatuojančios organizacijos turės pirma laiko sustabdyti dar daugiau objektų, kai bus atlikti branduolinių reaktorių testai ekstremaliomis sąlygomis. Po Fukušimos atominėje elektrinėje įvykusios avarijos Europos Vadovų Taryba nutarė, kad reikėtų patikrinti visų ES atominė elektrinių saugą, prieš tai atlikus visapusišką bei skaidrų rizikos ir saugos vertinimą – *testus ekstremaliomis sąlygomis*. O čia dar pridėkime: gal apskritai bus paskelbtas moratoriumas AE statyboms? Kažkaip negražiai atrodo: ES paskelbė netinkamais reaktorių todėl, kad vienas jų sprogo. O japoniški 3 sprogo! Ir japoniškus statysime?

Dar svarus argumentas – kaimynai. Jie pašonėje stato dvi AE. Kažkada Baltarusijai elektrą iš savos AE pardavinėjome kur kas pigiau negu patys mokėjome. Gal jie irgi taip darys?

Štai kodėl referendumė balsuotiau prieš savos AE statybą, nors visai neseniai galvojau atvirkščiai. Ambicijai reikėtų, bet pečiai pakelti negalėtų... ■

Prognozuojama, kad apie 2040 m. turėtų pasirodyti pirmieji IV kartos branduoliniai reaktoriai. Jie pažangūs bus tuo, kad juose sudarys žymiai mažiau radioaktyviųjų atliekų. Manoma, kad šiuose reaktoriuose beveik visą ankstesnių kartų energetiniuose reaktoriuose panaudotą branduolinį kurą (iki 95 - 97 proc.) bus vėl galima pakartotinai panaudoti.

Šiuo metu 30 pasaulio valstybių veikia 432 branduoliniai reaktoriai, kurių elektrinė galia siekia 368.467 GW (tūkst. MW), kas sudaro apie 14 proc. visos pasaulio pagami-

namos elektros energijos. Europa viršija šį vidurkį - čia branduolinei energijai tenka 34 proc. visos žemynėje pagaminamos energijos. 63 branduolinius reaktorių stato 14 pasaulio šalių, dar 154 planuojami statyti 28 pasaulio valstybėse.

Baltijos jūros regione yra keturios valstybės, turinčios atominę energetiką. Tai Suomija (atominė elektros energija sudaro 29 proc. visos šalyje pagaminamos elektros energijos), Švedija (52 proc.), Vokietija (30 proc.), Rusija (18 proc.). Lietuvoje atominė elektros energija sudarė apie 87 proc..

Vokietija nutarė iki 2022 m. uždaryti visus savo atominius reaktorių. Suomija rengiasi statyti ketvirtą reaktorių veikiančioje Olkiluoto AE, planuojama, kad jis pradės veikti 2020 metais.

Iš viso Baltijos regione 32 AE veikia 63 branduoliniai reaktoriai.

Šiuo metu Lietuvos pašonėje pradėtos statyti dvi atominės elektrinės. Baltijos AE pavadintos 2300 MW atominės elektrinės statybos darbai Rusijos Kaliningrado srityje netoli Nemanio miesto pradėti 2010 m. vasarį. Pirmąjį jos bloką žadama paleisti 2016 m., o antrasis turėtų būti baigtas iki 2018 metų. Baltarusija pirmąjį 2000 MW galimumo atominės elektrinės prie Astravo Gardino srityje bloką planuoja paleisti iki 2016 m., antrasis turėtų pradėti veikti 2018 metais. Šios dvi AE, ypač Kaliningrado, gali pradėti tiekti elektrą Europos rinkai gerokai anksčiau nei planuojama statyti Visagino AE (ji galėtų pradėti veikti ne anksčiau kaip 2018–2020 m.). Lenkija taip pat ketina statyti dvi atominės elektrines, pirmąjį iš keturių branduolinių blokų planuojama paleisti 2022 metais. Taigi Lietuva turėtų rimtus konkurentus, jei norėtų pardavinėti AE elektros energiją.

M. Antonovič *Geopolitika.lt* yra pastebėjęs, kad Baltijos AE visų pirma yra politinis projektas. Elektros energijos deficitas regione

suteikė Rusijai galimybę statyti Baltijos AE, taip blokuojant Visagino AE, ir siekiant padidinti Rusijos energetinę įtaką regione. Latvija, Estija ir Lenkija nenori jungtis prie Baltijos AE projekto, nes bijo tapti dar labiau priklausomos nuo Rusijos energetinės sistemos, taigi jų politinis palaikymas labai svarbus Lietuvai naujos AE projekto.

Skaitytojui gali būti įdomūs Visagino atominės elektrinės tinklapyje pateikti tokie branduolinės energetikos mitai ir faktai.

Mitas: *Branduolinė energetika – neperspektyvi, jos atsisako išsivysčiusios valstybės.*

Faktai: *Nors Vokietija nusprendė iki 2022 m. uždaryti visas šalyje veikiančias AE, tačiau jų neatsisako Prancūzija, Didžioji Britanija, Suomija, Švedija, JAV, Kinija ir kt. Pasak specialistų, Vokietijos atsinaujinantys šaltiniai, priklausantys nuo gamtos užgaidų, nekompensuos elektros energijos trūkumo, todėl didės jos priklausomybė nuo tiekiamų iš Rusijos dujų ir elektros importo iš Čekijos ir Prancūzijos. Neišvengiamai didės ir elektros energijos kainos. Be to, Vokietija importuos elektrą iš kaimyninių šalių, kuriose elektrą gaminama atominėse elektrinėse.*

Mitas: *Lietuva naujos AE statybai neturi pinigų*

Faktai: *Visagino AE statyba yra ne tik Lietuvos, bet ir Estijos, Latvijos ir Lenkijos projektas, kurį palaiko Europos Sąjunga. Į šį projektą investuos visi projekto dalyviai, vėliau proporcingai investicijoms gausiantys elektros energiją. Be to, Lietuva turi infrastruktūrą, būtiną branduolinės energetikos plėtrai – AE statybos aikštelę, elektros linijas, branduolinės saugos regu-*

liatorių (VATESI), radioaktyviųjų atliekų tvarkymo agentūrą (RATA), radiacinės saugos centrą (RSC), specialistus rengiančius universitetus (KTU, VU) ir kt.

Mitas: *Energetikos ateitis - atsinaujinantieji energijos šaltiniai*

Faktai: *Atsinaujinantys šaltiniai tėra tik viena dalis visų šalies energijos šaltinių krepšelio. Hidroenergija, vėjas, saulė, biomasė, geotermiškai energija, atliekų deginimas ir kt. turi būti vystoma, tačiau tai nėra panacėja, nes elektrą iš atsinaujančių šaltinių yra labai brangi. Ir svarbiausia - atsinaujinantys energijos šaltiniai nepajėgs tapti baziniais, t.y. esant pastoviai apkrovai ilgą laiką gaminti elektros energiją, o tai būtina, kad visa šalies energetikos sistema veiktų stabiliai ir ekonomiškai.*

Mitas: *Branduolinį kurą kaip ir dujas pirsime toje pačioje Rusijoje.*

Faktai: *Rusija turi 9 proc. urano rūdos atsargų. Didžiausio urano žaliavos tiekėjai yra Australija, Kazachstanas ir Kanada, jie sudaro 60 proc. pasaulyje išgaunamo urano žaliavos kiekio. Be to, Australija ir Kanada disponuoja ir didžiausiais pigiausios urano žaliavos resursais. Šiuo metu pasaulio rinkoms uraną teikia daugiau kaip 15 valstybių ir tai, kad yra iš ko rinktis perkant branduolinį kurą, yra dar vienas branduolinės energetikos privalumas. ■*

Branduolinių technologijų era: pasaulis ir Lietuva

Branduolinės energetikos istorija prasidėjo prieš daugiau nei penkias dešimtis metų. 1942 m. italų fizikas E.Fermis (Enrique Fermi) Čikagoje (JAV) suvaldė grandininę branduolių dalijimosi reakciją – buvo paleistas pirmasis pasaulyje branduolinis reaktorius.

1950 – 1960 m. buvo pastatyti pirmos kartos reaktoriai, šiuo metu tokio tipo reaktoriai veikia tik Jungtinėje Karalystėje

1953 m. JAV buvo išbandytas pirmasis branduolinis karinis jūrų laivyno povandeninis laivas „Nautilus“.

1954 m. netoli Maskvos, Obninske, ėmė veikti pirmoji eksperimentinė 5 MW galios atominė elektrinė.

1957 m. įkurta Tarptautinė atominės energijos agentūra (IAEA) prie Jungtinių Tautų Organizacijos.

1960 m. pirmoje pusėje pirmą kartą maži branduoliniai generatoriai elektros energiją pradėjo tiekti tolimose teritorijose esančioms vandens tiekimo stotims ir jūrų navigacijai.

1996 m. Japonijoje pastatytas pirmasis trečios kartos reaktorius.

Darbo našumas didėja,

Gali atrodyti keista, kad Europos Sąjungoje kilo tokia didelė krizė. Juk buvo priiminėjamos įvairios strategijos, programos, daromos reformos tam, kad tokių krizių nebūtų, kad valstybių finansinė, ekonominė padėtis būtų stabiliai gera. Tad gal tos strategijos buvo klaidingos, gal ne tuo keliu buvo einama į užsibrėžtą tikslą? Pasvarstykime, koku keliu eina ir galėtų eiti mūsų valstybė, kad padėtų sunkiau besiverčiantiems žmonėms?

Vytenis PAULAUSKAS

Perskaičiau „Gairėse“ (Nr. 2) naujojo Europos Parlamento pirmininko Martino Šulco pasisakymą. Teisingos jo mintys apie socialinį teisingumą. Tikslai teisingi. Tik klausimas – kokios priemonės bus naudojamos tiems tikslams pasiekti? Lietuvos socialdemokratai taip pat moka labai gražiai pakalbėti apie socialinį teisingumą, apie atskirties tarp turtingųjų ir vargšų mažinimą, tačiau jų siūlomoms priemonėms kartais būna panašios į liberalų naudojamas priemones, kurios didina socialinę atskirtį.

Kasmet į Lietuvą iš jos išvykę emigrantai atsiunčia kelis milijardus litų savo giminaičiams sušelpiti. Tokiu būdu jie padidina vartojimą šalies viduje ir paskatina ekonomikos augimą ir naujų darbo vietų kūrimą. Tačiau, iš kitos pusės žiūrint, iš Lietuvos kasmet ir išvežami keli milijardai litų. Juos išveža turtuoliai, verslininkai, kurie dėl Lietuvoje egzistuojančių mažų mokesčių ir mažų atlyginimų, didelio darbo žmonių išnaudojimo gali sukaupti didžiulius pinigų kiekius, kurių čia, Lietuvoje, jie neturi kur išleisti.

Akivaizdu, kad mokesčių mažinimas nepaskatina ekonomikos augimo, kaip teigia ekonomistai, tačiau tik sudaro prielaidas kilti finansiniams burbulams ir finansinėms krizėms. Tokia finansinė

politika, kuri leidžia lėšoms susikoncentruoti saujelės turtuolių rankose, veda prie to, kad absoliuti dauguma žmonių nuskursta, o valstybė neturi pakankamai pinigų tam, kad galėtų atlikti savo elementarias funkcijas. Siekdama išėiti iš tokios situacijos valstybė turi arba dar labiau didinti pinigų masę, darydama pinigų emisiją, arba karpyti valstybės biudžeto lėšas skurdžiausių visuomenės narių sąskaita. Būtent pastarąjį variantą renkasi tiek Lietuvos vyriausybė, tiek ir ES vadovai. Tačiau tokios priemonės gali tik laikinai subalansuoti valstybės biudžetą. Vėliau padėtis dar labiau blogės, nes lėšos ir toliau koncentruosis turtingųjų kišenėse.

Norint iš esmės pakeisti padėtį būtina tiek atlyginimus, tiek ir mokesčius verslui didinti tiek, kiek auga darbo našumas. Tokiu atveju bus užtikrintas ir normalus darbuotojų gyvenimas, ir valstybės bei „Sodros“ biudžetai neturės problemų. Ilgą laiką Lietuvoje elgiamasi priešingai – augant darbo našumui atlyginimai buvo užšaldyti, o mokesčiai net mažinami (mat taip daryti patarė laisvosios rinkos ekspertai, vadovaudamiesi savo postulatais). Todėl tiek valstybės, tiek dirbančių žmonių pajamų augimas ženkliai atsiliko nuo darbo našumo augimo ir Lietuvoje kilo dabar egzistuojančios finansinės

problemos. Siekiant ištaisyti šias anksčiau padarytas klaidas dabar reikėtų minimalų atlyginimą laipsniškai didinti iki maždaug 2000 litų.

Tiems ekonomistams ir politikams, krūvai bankų ir finansų analitikų, kurie aiškina, jog būtina ilginti pensinį amžių todėl, kad mažėja gimstamumas, ilgiau gyvena pensininkai ir dėl to ateityje vienas dirbantis žmogus turės išlaikyti vieną pensininką (nors anksčiau vieną pensininką išlaikydavo net keturi dirbantieji), siūlyčiau atlikti eksperimentą. Tam eksperimentui reikėtų paimti dalį, su juo nušienauti, pavyzdžiui, vieną hektarą pievos ir užfiksuoti laiką, per kurį šis darbas buvo atliktas. Po to vieną hektarą pievos nušienauti su šienapjove, kurią naudoja ūkininkai, ir taip pat užfiksuoti laiką, per kurį buvo atliktas šis darbas. Palyginkite šiuos laikus.

Galima būtų atlikti dar vieną eksperimentą. Tuo tikslu ekspertas turėtų paimti kirvį, rankinį pjūklą ir su šių įrankių pagalba nupjauti medį, nugenėti šakas ir supjaustyti jį į gabalus. Po to vieną medį sudroti reikėtų šiuolaikine technika. Neseniai televizija rodė, kaip ta technika nupjauna medį, nugenėja šakas ir supjausto jį į dalis. Visas tas procesas užtruko vos kelias sekundes.

Šie du pavyzdžiai akivaizdžiai

atlyginimai - ne

parodo, kad darbo našumas per pastaruosius keliasdešimt metų augo ne keturis, bet keliasdešimt ar net kelis šimtus kartų. Darbo našumas didžiuliais tempais augo visose srityse. Pramonės įmonėse žmonių darbą pakeitė automatai, parduotuvėse medinius skaitytuvus ir mechanines svarstyklas pakeitė elektroniniai kasos aparatai ir t.t. Todėl teigti, kad ateityje darbo našumas bus toks žemas, jog vienas dirbantis žmogus nepajėgs išlaikyti vieno pensininko, nėra jokio pagrindo. Priešingai, manau, kad ateityje darbo našumo lygis leis vienam darbuotojui išlaikyti ne vieną, bet kelis ar net keliolika pensininkų. Todėl pensinį amžių, norint išvengti didelių problemų, reikėtų ne ilginti, bet trumpinti, taip pat trumpinti darbo savaitės trukmę. Kad nekiltų finansinių problemų, kaip minėjau, būtina darbo našumą suderinti tiek su atlyginimų, tiek ir su mokesčių dydžiu. Negalima toleruoti tokios situacijos, kai, augant darbo našumui, darbo užmokestis ir mokesčiai nedidėja ar net mažėja.

Deja, Lietuvos visuomenėje egzistuoja labai daug su mokesčiais susijusių klaidingų mitų. Pavyzdžiui, Povilas Turauskis („Gairės“, Nr. 2) rašo, kad „PVM padidinus nors 1 proc., visos kainos kyla 5-10 proc.“ Tai yra nesąmonė, nieko bendra neturinti su realybe. Tačiau lygiai tokį patį skaičių yra paminėjęs ir liberalcentristų lyderis A. Čaplikas, panašiai kalba ir daugelis verslininkų, ir tuo labiau paprasti žmonės. Jeigu taip sako A. Čaplikas, kuris yra „tradicinės“ partijos lyderis, pats kelis kartus buvęs ministru, tai reiškia, kad jis yra arba melagis, arba visiškai nekompeten-

tingas. Kad tai yra nesąmonė, labai nesunku įrodyti. 2011 metais Lietuvoje iš viso buvo pagaminta bendrojo vidaus produkto už 105 mlrd. litų. Jeigu, kaip teigiama, PVM padidinus 1 proc., visos kainos padidėtų 5-10 proc., tai reikštų, kad iš to PVM padidėjimo į valstybės biudžetą turėtų būti papildomai gauta 5-10 mlrd. litų. Tačiau iš tikrųjų į valstybės biudžetą 2011 m. iš 21 proc. PVM buvo gauta tik 8,5 mlrd. litų. Tai reiškia, kad 1 proc. PVM kainas vidutiniškai padidino ne daugiau kaip 0,4 proc. Kitaip sakant, PVM įtaka kainoms padidinama daugiau kaip 10 kartų.

Gali kilti toks klausimas – jeigu klaida yra tokia akivaizdi, tai kodėl niekas tos klaidos net nebando ištaisyti, bet, priešingai, nuolat ją kartuoja? Manau, taip yra todėl, kad tokiu būdu suinteresuotiems asmenims yra lengviau siekti savo tikslų platinant klaidingą informaciją. Politikai laikosi liberalios ideologijos, kuri teigia, kad valstybė yra blogis, todėl tinka bet kokie būdai, net ir melas, siekiant tą „blogį“ sunaikinti, jį sukompromituoti. Todėl ir sakoma – kainos didėja tik todėl, kad valstybė jas kelia didindama

mokesčius. Kiti faktoriai, kurie didina kainas, arba nutylimi, arba jų reikšmė sumažinama.

Verslininkai ir jų samdomi bankų ekspertai, finansų analitikai taip pat stengiasi visuomenės pyktį nuo savęs perkelti ant valstybės pečių, teigdami, kad kainas didina ne verslininkai, siekdami gauti kuo didesnę pelną, bet tik valstybė didindama mokesčius. Savo ruožtu paprasti žmonės tuo tiki, nes jie nelinkę gilintis į ekonomikos problemas, jie tik pakartoja tai, ką nuolat girdi sakant politinį ir verslo elitą.

Tą patį galima pasakyti ir apie pensinio amžiaus ilginimą. Ir šiuo atveju politinis ir verslo elitai, siekdamas savo siaurų tikslų – nenorėdamas dalintis su visuomene savo gaunamais pelnais, bando įrodyti, kad kirvis, dalgis yra našesni darbo įrankiai negu šiuolaikinė kompiuterizuota, automatizuota technika. Mat, kol žmonių darbo įrankiai buvo kirvis, dalgis, kastuvas, vyrai sugebėdavo užsidirbti sau pensiją iki 60 metų, o moterys – iki 55 metų, tuo tarpu, kai jų darbo įrankiais tapo kompiuteriai, jie pensiją galės užsidirbti ... tik dirbdami iki 65 metų. ■

Reikalingi nauji namų renovacijos modeliai

Dabartinė renovacijos schema neveikia. Ekspertai mano, kad šio projekto negalima užkrauti vien ant gyventojų pečių, jo turi imtis valstybė.

Evelina BUTKUTĖ-LAZDAUSKIENĖ

„Po renovacijos mokėjimas už šilumą turėtų sumažėti perpus. Tačiau atsiranda kredito dengimas ir tai vyksta ištisus metus. Jei valstybė remia tik 15 proc., prisideda palūkanos, tad iš principo šeima, gyvenanti standartiniame 60 kv. m bute, jokio stebuklo dėl renovacijos nepatiria. Ieškodami tik asmeninės naudos žmonės žiūri, kas apsimoka jiems, o ne kas apsimoka visuomenei. Štai kodėl aš siūlau, kad renovacijos projekto imtųsi valstybė, o ne patys gyventojai“, – teigė makroekonominės politikos ir viešosios ekonomikos ekspertas, socialinių mokslų daktaras, profesorius Raimondas Kuodis LSDP surengtoje ekspertų ir politikų apskritojo stalo diskusijoje prieštarai vertinamos daugiabučių renovacijos klausimais.

LSDP Energetikos komiteto pirmininkė, konferencijos organizatorė Birutė Vėsaitė priminė, jog ketverius metus konservatorių Vyriausybė tik kalbėjo apie daugiabučių namų renovacijos svarbą, tačiau nieko nepadare, kad šioje reikšmingoje šalies ūkiui ir šilumos vartotojams srityje būtų realiai dirbama. Renovacija iš mirties taško taip ir nepajudėjo.

Pasak R.Kuodžio, iš pradžių užtektų poros milijardų litų renovuoti du tūkstančius namų, kurie sunaudoja didžiausią dalį šilumos energijos. Ko nesumokėtume už importuojamas dujas, pereitų mo-

Ekonomistas R. Kuodis ir energetikos ekspertas V. Lukoševičius siūlo naujus renovacijos modelius.

kėjimams bankams, tarkim, palūkanas atiduotume į Vakarų, bet pati investuota suma liktų Lietuvoje. Renovacijos fiasko šiandien stabdo perėjimą prie biokuro.

Energinio efektyvumo link

Didžioji dauguma mūsų daugiabučių namų yra pastatyti 1960–1990 metais. Tuo laikotarpiu buvo mažai investuojama į energiją taupančias priemones, todėl šiandien gyventojai susiduria su įvairiomis problemomis. Patiriami dideli energijos nuostoliai.

„Apie 78 proc. pastatų energiją vartoja neefektyviai. Būsto savininkai (apie 550 tūkst. šeimų) už šildymą per šildymo sezoną sumoka nuo 2500 iki 3500 litų (dalis iš jų gauna kompensacijas). Įgyvendinus efektyvias energiją taupančias priemones, tokias kaip: stogų šiltinimas, sienų šiltinimas, langų keiti-

mas, šildymo sistemų sutvarkymas, energijos suvartojimas vidutiniškai sumažėtų 70 kWh/m², arba apie 1200 litų butui per metus“, – teigia Centrinės projektų valdymo agentūros ekspertas Valius Serbenta.

Pasak eksperto, siūloma programa – tai alternatyva daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) programoje, namų energinio efektyvumo didinimo investicijų projektai turėtų būti rengiami savivaldybės iniciatyva. Namų atnaujinimas gali būti vykdomas grupėmis arba atskirais kvartalais. Rangos darbų pirkimu, darbų įgyvendinimo kokybe bei būsimais rezultatais rūpintųsi savivaldybė (jos paskirtas Programos administratorius). Lėšas skolinasi (iš JESSICA) Programos administratorius, o ne būsto savininkai, kaip įprasta. Investicijos gražinamos sutaupytais už energiją išsokomis komunalinių mokesčių surinkimo tvarka.

V. Serbenta kalbėjo ir apie finansavimo galimybes. Tai pirmiausia lengvatinės paskolos, naudojant JESSICA finansinę priemonę (iki 20 metų su 3 proc. fiksuotomis palūkanomis), valstybės parama: 15 proc. iš Daugiabučių namų modernizavimo programos ir kita. Papildomai – 15 proc. parama Klimato kaitos programos lėšomis (iki 2013 m. pabaigos, pasiekus 40 proc. energinį efektyvumą).

Pagrindinės kliūtys

Lietuvos energetikos konsultantų asociacijos prezidento dr. Valdo Lukoševičiaus teigimu, šiuo metu daugiabučių pastatų renovacijos apimtys ir perspektyvos apgailėtinaai menkos. Apsirūpinimui šilumine energija Lietuvos gyventojai išleidžia didžiausią ES dalį generuojamų pajamų. Dėl santykinai didelių išlaidų kenčia vartotojai, šilumos tiekėjai (apmokėjimų problemos, paskata atsijungti nuo CŠT sistemų), valstybės ir „Sodros“ biudžetai, mažėja vidaus vartojimas – žala šalies ekonomikai ir kt.

„Manau, pagrindinės proceso kliūtys yra žemas daugiabučių pastatų savininkų organizuotumas, nepasitikėjimas renovacijos proceso skaidrumu ir rezultatais, todėl būtina ieškoti bei diegti kitus renovacijos modelius“, – kalbėjo V.Lukoševičius.

Pasak eksperto, būtina „įdarbinti“ žmonių ir valstybės išlaidas šildymui į pastatų renovaciją. Svarbiausia, inicijuoti pilotinį statybinių (energetinių) bendrovių dalyvavimą renovacijos procese pagal EPB (energetinių paslaugų bendrovės) modelį. Finansinės paramos fondus panaudoti garantijoms, draudimui, bet ne tiesioginėms išmokoms. Valstybė turi padėti užtikrinti renovacijos procesų skaidrumą ir kokybę. Anot V. Lukoševičiaus, EPB – tai bendrovė, kuri atlieka pagrindinio (generalinio) rangovo vaidmenį, prisiima atsakomybę už projekto techninius ir ekonominius sprendi-

Lietuvos socialdemokratai surengė ekspertų ir politikų konferenciją apie renovaciją.

mus, finansinę riziką ir kt.

Konferencijos dalyviai suorganizavo darbo grupę dėl tinkamiausio modelio taikymo ir įgyvendinimo. Grupė rūpinsis organizacinėmis ir įstatyminėmis priemonėmis, ji turėtų pateikti išvadas iki gegužės pabaigos. Manoma, jog naujas modelis padės išjudinti renovaciją iš mirties taško ir duos naudos patiems šilumos vartotojams.

Suteikti žmonėms pasirinkimo laisvę

Seimo narys Bronius Bradauskas teigia, kad vienintelis kelias pigiau šildytis – šilumos suvartojimo ekonomika. Jis taip pat įsitikinęs, jog valstybė namų renovavimo reikalus turi prisiimti šimtu procentų kaip pirmąją būtinybę ir skirti tam biudžeto lėšas, panaudoti visus įmanomus fondus valstybėje, netgi pritraukiant skolintas lėšas. „Tam savivaldybės turi nedelsiant sudaryti namų renovavimo programas pritaikius tipinius renovacijos projektus“, – sako B. Bradauskas. Pasak jo, valstybė turi galimybę investuoti lėšas (ir tai būtina) atsiamti. „Kaip tai padaryti? Ogi labai paprastai. Tarkime, iki renovacijos už 60 kv.m buto šildymą gyventojas vidutiniškai mokėjo 500 Lt per mėnesį. Po renovacijos butui šildyti užteks 250 Lt. Taigi ekonomija – 250 Lt - ir yra tas šaltinis, iš kurio valstybė turi atsiamti pinigų.“

Po to, kai jie bus atsiamti (maždaug po 10 metų), gyventojas mokės jau ne 500 Lt, o 250 Lt per mėnesį. „Žmogus gyvens komfortiškai nedrebėdamas nuo šalčio, valstybė turės galimybę, esant būtinumui, sumažinti kainas ir prailginti atsi-perkamumo periodą, žymiai pagerės miesto vaizdas. Gyventojui nereikės galvoti apie lėšų skolinimąsi ir prisiimti atsakomybės. Žmogaus butas bus renovuotas, o jis pats tam neišleis nė lito. Valstybės mastu tai – neįkainojama nauda“, – teigia B. Bradauskas. Pasak jo, taip galime išspręsti ir „socialinio teisingumo klausimą, kuris visada kildavo: kodėl valstybė kompensuoja tik daugiabučių namų savininkus, o kuo prasčiau individualių namų savininkai, kurie pasistatė namus tarybiniais metais su „pusantros plytos“ sienomis, oro tarpu arba be jo, ir šilumos varžos koeficientas tuose namuose neviršija 1,5, kai dabartiniai reikalavimai – 4-5 vienetai? Ir individualių namų savininkai, mano manymu, galėtų dalyvauti renovavimo programoje tais pačiais pagrindais“.

Seimo narys mano, kad galima numatyti ir kitus namų renovavimo būdus, neužkertant kelio daugiabučių namų savininkams renovuoti namus savo lėšomis su tam tikra valstybės parama. Tokiu atveju gyventojai jau iškart po renovacijos galės už šildymą mokėti 50 proc. pigiau. „Taigi reikia suteikti žmonėms pasirinkimo laisvę“, – sako B. Bradauskas. ■

Apie santarvę, politinę kultūrą ir apdovanojimus

Seimo pirmininko pavaduotojui, Lietuvos socialdemokratų partijos garbės pirmininkui, visų kadencijų Seimo nariui, signatarui Česlovui Juršėnui įteiktas Santarvės ordinas „Pro agenda concordia“ (Už santarvės puoselėjimą). Kasmetinį apdovanojimą įteikė Lietuvos Santarvės fondo steigėjas, Ukmergės miesto bendruomenės tarybos pirmininkas Julius Kazėnas.

V. Sereikos nuotr.

Česlovas JURŠĖNAS

LSDP garbės pirmininkas

Visuotinės kritikos ir sumaišties metu susilaukti paskatinimo žodžio, juoba apdovanojimo, yra reikybė ir, suprantama, džiaugsmas. Tiesa, mes turime valstybinių apdovanojimų sistemą, kuri nuolat veikia ir kuri per du nepriklausomybės dešimtmečius ordinais ir medaliais yra papuošusi tūkstančius iškilių mūsų ir užsienio piliečių.

Turime valstybinių premijų sistemą, kurios garbingumą papildė ir svarios pinigų sumos, taip reikalingos mūsų mokslo ir meno žmonėms. Tačiau tai, galima sakyti, įvertinimai iš viršaus, iš Simono Daukanto ir Vinco Kudirkos aikščių rūmų.

Yra kita apdovanojimų sistema, kurią formuoja demokratinė visuomenė, jos savimonė, jos iniciatyva, – įvairios sąjungos, draugijos, medijos, kiti piliečių susibūrimai, atskiri asmenys.

Kad tai atsitiktų, turi atsirasti

pilietišku, aktyvių žmonių, kurie stebėtų viešo asmens žingsnius, poelgius, sprendimus, visuomenei ar valstybei atliekamus vertingus darbus, įvertintų juos ir viešai paskelbtų. Toks yra visuomeninės veiklos ir pilietiško kupinas Julius Kazėnas, kuris 1994 m. įsteigė Lietuvos santarvės fondą ir kuriam iš Ukmergės iki šiol vadovauja. Šio fondo skiriama Santarvės premija, o nuo 2001 m. – Santarvės ordinas „Pro agenda concordia“ Lietuvoje jau yra sulaukę pripažinimo.

Džiaugiuosi ir esu labai dėkingas, kad šiemet šis apdovanojimas atiteko man. Patekti į fondo laureatų būrį, kuriame yra tokios šviesios asmenybės, kaip poetas Justinas Marcinkevičius, monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas, tėvas Stanislovas, Lietuvos ir Lenkijos Prezidentai Algirdas Brazauskas ir Aleksandras Kwasniewskis, akademikas Jonas Kubilius, aktorius Donatas Banionis ir kiti, yra didelė garbė. Nuoširdžiai už tai dėkoju Santarvės fondo steigėjui Julijui Kazėnui,

fondo valdybai, visiems, kurie mane palaiko.

Išgirdęs žinią, kad man skirtas Santarvės ordinas, susimąščiau apie šandien retai tariamą žodį SANTARVĖ, kuris yra dingęs iš oficialių valstybės dokumentų. O juk prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo įkurta Baltijos santarvė, Baltijos spaudos santarvė, šios organizacijos artino tris valstybes ir tautas. Štai didžiajame lietuvių kalbos žodyne apie SANTARVĖ yra gražių ir pamokančių pavyzdžių. Pavyzdžiui: „Kad tarp draugų nėra santarvės, jų darbas eina per nieką“; „Santarve mažieji daiktai darosi didūs, o nesantarve ir didieji menksta“.

Naudojame mes ir kitą panašią prasmę turintį žodį – TAIKA, tačiau, mano manymu, jis kiek šaltesnis, neutralus. Gyventi taikoje, nekonzfliktuojant ir nekariaujant – dar nereiškia gyventi santarvėje, bendrai, draugiškai veikti.

Kita vertus, minėto žodyno priskiriamas Jonui Jablonskiui sakiny

skamba šitaip: „Tarp tokių ponų niekad santarvės nėra“... Kokiame kontekste šį žodį panaudojo didysis kalbininkas, sunku pasakyti, tačiau ir šiandien yra žmonių ir valstybių, kuriems svarbiau ieškoti ne santarvės, o priešpriešos, ieškoti ne draugų, o priešų, netgi ne tikrų, o dažniausiai menamų, be kurių gyventi negali. Kuo daugiau priešų, tuo tūlas politikas jaučiasi geriau, tvirtiau, tuo gausiau aplink jį buriasi saugumo ir ramybės beiėskančiųjų. Priešų, o ne draugų paieškomis savo veiklą paprastai remia į autoritarizmą ar diktatūrą linkusios valstybės ar asmenys. Stalino laikų TSRS buvo paklaikusi nuo liaudies priešų medžioklės, kainavusios milijonus nekaltų gyvybių.

Ypač gąsdinimai užsienio ir vidaus priešais sustiprėja, kai valdžioje esantiems nesiseka, kai menksta jų autoritetas visuomenės akyse. Didžiausias cinizmas yra tai, kad patys priešų ieškotojai puikiausiai žino, jog skambinti varpais pavojaus nėra.

Santarvė realybėje yra kompromisų menas. Kompromisų, sutarimo, santarvės visad siekiu ir siekiu. Atrodo, šitai būtina ir privaloma kiekvienam asmeniui, bendruomenei ar valstybei, nors dažnai tai nedėkingas užsiėmimas, maksimalistų smerkiamas. Mat patys drąsiausi paprastai už nieką, taigi ir žalingas pasekmes, neatsako.

Nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo ištakų aktyviai dalyvaudamas politikoje tai galiu paliudyti ir savo kailiu. Nors niekad nebuvau agresyvus, niekuomet įkyriai neprieminėjau savo nuomonės, juoba nesilaikiau formulės „Yra tik viena tiesa, mano tiesa, o visi kiti klysta“, tačiau gužų esu prisirinkęs ganėtinai. Mat kai savoji vienintelė tiesa pakeliama į valstybinės reikšmės rangą, visi jos neišpažįstą, bent jau Lietuvoje, tampa tautos priešais. Taip jau susiklostė, kad nuo pat Kovo 11-osios Akto pasirašymo laikų be pertraukos esu renkamas

į Lietuvos Respublikos Seimą, taigi negaliu pasinaudoti žinoma tiesa, – kaip daromos dešros ir politika, geriau nežiūrėti. Prisižiūrėjau pakankamai...

Seimas yra svarbiausia mūsų valstybės politinių, ekonominių, kultūros ir kitų klausimų svarstymo tribūna. Čia nuolatinėje diskusijoje oponuoja partijos, asmenybės, temperamentai, charakteriai. Visi deklaruoja veikią vardan Lietuvos, visi pradedant pavasarinės ir rudeninės sesijas vieningai gieda „Lietuva, Tėvyne mūsų“, visi akcentuoja žodžius „Vardan tos Lietuvos vienybė težydi“. Tad kodėl, vos nutilus Himno garsams, kartais galėtų nuskambėti ir žinomos dainos strofos „Į kovą, į kovą, visi, kas tik gali“?

Į kovą kyla koalicijos, partijos-fraukcijos, parlamentarai...

Stebėtis tuo nevertėtų. Esame demokratinė valstybė, kol kas, ačiū Dievui, neturime valstybinės partijos, kokia tarp dviejų pasaulinių karų buvo Lietuvoje. Dar kita buvo aneksuotoje Lietuvoje. Į kiekvieną dabartinę partiją yra susibūrę žmonės, atstovaujantys skirtingų visuomenės sluoksnių ar skirtingų įsitikinimų žmonių interesams, kurie, natūralu, gali ir konkuruoti, prieštarauti vieni kitiems. Tačiau kaip matematikoje išvedamas kelių skaičių vidurkis, taip politikoje, apskritai sveikoje visuomenėje turi būti pasiekiamas susitarimas, – būtinas santarvės pagrindas.

Kartais šis susitarimas pasiekiamas tikrai geranoriškai, taikiai, o kartais jis tampa tik teisės aktu, kuriančiu ne santarvę, o jos regimybę ar net susipriešinimą. Nes pasiekiamas formalia balsų dauguma, oponentams paprasčiausiai išsukant rankas. Man gaila, bet per du dešimtmečius mūsų valstybėje taip ne kartą būta. Išimtis – Kovo 11-oji, taip pat jungimasis į ES ir NATO.

Gražia išimtimi maždaug prieš dvidešimt metų galėjo būti ir prof. Aloyzo Sakalo bei bičiulių social-

demokratų iniciatyva Seime priimti Politinės santarvės aktą. Priminčiau, tai buvo pasiūlyta po kairiųjų pergalės Seimo rinkimuose. LDDP tai rėmė. Matyt, ta mūsų sėkmė taip paveikė kitą pusę, kad graži iniciatyva buvo sužlugdyta.

Mūsų visuomenė smarkiai kritikuoja valdžios žmones, politikus, negaili jiems smerkiančių žodžių ir kaltinimų. Neginčysiu, tautos balse tiesos esama. Tačiau iš kur tie politikai ateina, gal iš kosmoso? Kas už juos balsuoja? Ar ne iš tos pačios visuomenės ateina, ar ne ta pati visuomenė balsuoja? Ar visuomenė, keldama reikalavimus valdžiai, pati sau tokius pat reikalavimus kelia? Ar joje vyrauja visuomeniškumas, pagarba įstatymui, santarvė?

Deja, pas mus kažkodėl yra paplitęs ryškus egocentrizmas ir negatyvo ieškojimas kituose. Tai lyg virusas, kažkada buvęs tik užkratu, o šiandien tapęs chroniška liga.

Pas mus jautriai reaguojama į tai, kas dedasi Estijoje, ypač jei ten kas nors geriau. Tačiau turbūt sutiksime, kad estų tauta paprastai remiasi pozityvo principu. Tiek šalies viduje, tiek užsienyje kiekvieną gražią smulkmeną padaro reikšmingą, žinomą. Europinėje ar globalinėje erdvėje tarp savęs nesipeša. Tuo tarpu Lietuvoje kartais net reikšmingą laimėjimą stengiamės sumenkinti, ieškoti priekabių.

Estui būtų sunku suvokti, kad jų Prezidentui vykstant su oficialiu vizitu į užsienio valstybę, kuri nors parlamentinė partija įkandin sūstų skundą (dar išgalvotą!) tos šalies vadovybei. Lietuvoje kai kas tai laiko normaliu dalyku.

Negatyvas vyrauja mūsų žiniasklaidoje. Skandalų paieškos – daugelio medijų pagrindinė duona. Ir, jų laimei, tos duonos netrūksta. Jos iškepa politikai, valdininkai, verslininkai. Kiekvienas atvejis šalia rimto tyrimo atpalaiduoja erdves vaizduotei: atsiranda naujos sąmokslų teorijos, galimybės vidaus ir užsienio priešų paieškomis, naujų ▶

► politinių grupuočių kūrimui. Įvairios žinybos priverčiamos mesti savo įprastą darbą ir savaitėmis ar mėnesiais tarnauti Jo Didenybei skandalui. Kuriamos specialios komisijos, aistros išsilieja net į gatves. Svarbiausi valstybės reikalai nustumiami į antrą ar trečią planą. Kartais pagalvoji: o gal toks tikslas ir yra? Gal eilinis burbulas nukreipia dėmesį nuo kitų, didesnių negandų, nuo politinių avarių?

Įstatyminės cenzūros mūsų šalyje nėra. Tačiau kiekvienas iš mūsų turime vidinį cenzorių, stengiamės bent viešai būti orūs, teisingi, nešioti nepastebimą kaukę. Žurnalistai turi savo cenzorius – informacijos priemonių savininkus, redaktorius, kiekvienos įstaigos tarnautojai – savo viršininką.

Tik anonimiškumas mus daro pakankamai laisvus ir atvirus, o to anonimiškumo pagrindinė terpė dabar – visuotinai paplitę įvairių interneto svetainių publikacijų komentarai. Čia jau matome tikrą, jokių trikdžių, kompleksų nepaliestą produktą. Čia stebime tarsi kitą mėnulio pusę, slapčiausių visuomeninę nuomonę – labai svarbų tautos sveikatos barometrą.

Taigi tuose komentaruose santarve net nekvepia. Čia vyksta nuožmus karas, – kas ką labiau įžeis, kas ką labiau pažemins – straipsnio autorių, jo minimus asmenis, keliamas idėjas. Kai tokios „imperinės“ jėgos kariauja, šalia nebedrįsta savo nuomonės reikšti intelektualai, mandagūs ir kultūringi žmonės.

Drįsčiau pastebėti, kad dalies ekstremistinių komentarų autoriai – paaugliai, jaunimas. Net sutinkant, kad kategoriškumas – jaunimo palydovas, tai kelia nerimą. Vadinasi, auganti karta neateina nešina idealais, o seka vyresniaisiais, kurių elgseną suformavo pergyventi sunkūs laikai. Juk pykštama, kai neturima argumentų, kai neturima minčių, neturima siekiamų uždavinių, kai žmogų kankina

nevisavertiškumo kompleksas...

Kažkada esu galvojęs, kad tokius anoniminius komentarus reikėtų drausti, kaip kad draudžiame viešoje erdvėje keiktis, įžeidinėti, smurtauti. Tačiau ar protinga naudoti termometro, kai ligonis tikrai turi temperatūros, kai nežinia, į kurią pusę krypsta jo sveikata? Sutikime, kad neprotinga. Pagal šiuos komentarus mes sekame mūsų visuomenės sveikata, – be

Kaip matematikoje išvedamas kelių skaičių vidurkis, taip politikoje, apskritai sveikoje visuomenėje turi būti pasiekiamas susitarimas, – būtinas santarvės pagrindas.

Kartais šis susitarimas pasiekiamas tikrai geranoriškai, taikiai, o kartais jis tampa tik teisės aktu, kuriančiu ne santarvę, o jos regimybę ar net susipriešinimą.

jokių filtrų, statistinių gudrybių.

Tikėkimės, kad ateis laikas, kai, atsidarę eilinės svetainės komentarus, išvysime protingų, visuomeniškai suinteresuotų asmenų pokalbį, įdomius pasiūlymus, palinkėjimus. Tada galėsime džiaugtis, kad mūsų visuomenė, lietuvių tauta pasveiko. Tada turėsime vilties, kad ji į svarbius valdžios postus sugebės deleguoti kur kas tinkamesnius atstovus, o pastarųjų darbo vaisiai jau bus priskiriami nebe skandalų, o valstybės pažangos kategorijai.

Daug kas mano: kadangi žmonių egocentrizmą, susipriešinimą, nepakantumą sukuria valstybės ekonominė socialinė būklė, tai nieko čia nepadarysi. Ar iš tikrųjų?

Manau, kad tokia nuomonė nėra teisinga. Lietuva yra išgyvenusi daug sunkesnių laikų, būta žiaurių priešintojų, tačiau tautos

branduolys kažkaip buvo vieningesnis, draugiškesnis, žmonės vienas kitą suprasdavo ir be žodžių.

Dideles viltis dedu į mūsų ateitį – vaikus, moksleivius, studentiją. Su sąlyga, jeigu juos auklėsime ne ritualiniu, per valstybės šventes demonstruojamu, ne skandaliniu, demonstruojamu tarp tų švenčių, o žiniomis ir dvasingumu paremtu patriotizmu. Neseniai vienas visuomenininkas papasakojo apie apsilankymą vaikų namuose. Jis mažiesiems kalbėjo apie mūsų tautos senovę, mitologiją, kelią Europos vertybių link. Vaikai atsidėkodami pasišovė pademonstruoti savo gabumus: šoko afrikietiškus šokius, dainavo amerikietišką popšą, ir tik vienas berniukas, truputį gėdindamasis, padeklamavo Antaną Baranauską. Ar tai išskirtinis vaizdas mūsų vaikų auklėjimo įstaigose? Vargu. Tai gi neretai iš mažens vaikai, tėvams ir pedagogams abejingai stebint, gal net pritariant, susiformuoja nuomonė, kad visos vertybės yra užsienyje, o mūsų tauta ir valstybė yra menkavertės, reikia jų gėdytis. Po tokio auklėjimo emigracija tampa natūraliu dalyku. Kas ta paliekama tėvynė, kai reikia pasirūpinti savimi?

Neretai pavartau Santarvės premijos laureato Justino Marcinkevičiaus poezijos knygas, jo dramą „Mindaugas“. Kartais man pasirodo, kad daug ten tartų žodžių tinka ir šiandienos Lietuvai, nes ji gerokai pažirusi, ją reikia lipdyti ir lipdyti, kaip teigė herojus Mindaugas. O geriausias lipdymo elementas – vėlgi Santarvė.

Tad jos ir linkiu visiems.

Linkiu ir sau. Ir savo trijų kartų šeimynai: žmonai Jadvygai, sūnui Sauliui su Tatjana, anūkiui Jurui su Emilija. Gyvendamas santarvėje su artimaisiais, dorai ugdytas ir mokytas Ignalinoje, Vilniaus universitete, tikiuos, brangieji, dar būti naudingas jums visiems ir mūsų Tėvynei Lietuvai. ■

Kaip istorija daro įtaką politikai

Jonas RUDOKAS

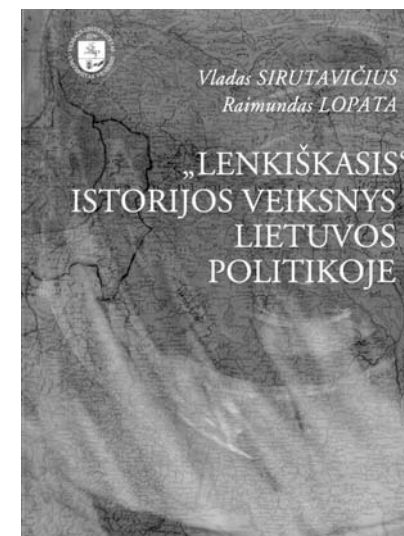
Mūsų santykiams su kaimynais praeitis, istorija visada darė ir tebedaro poveikį. Ypač tas jaučiama santykiuose su lenkais, todėl dviejų Vilniaus universiteto mokslininkų parengta knygelė „Lenkiškasis istorijos veiksnys Lietuvos politikoje“ (Vilnius, 2011) susilaukė nemažo skaitytojų susidomėjimo, priminė mums kai kuriuos nesenus svarbius įvykius. Tiesa, R. Lopatos straipsnis „Šiuolaikinė politika ir istorijos datos: 1791 m. Gegužės 3-osios Konstitucijos byla“, manau, mažiau reikšmingas, nes toji konstitucija, kad ir labai pažangi, novatoriška, kaip žinome, dėl istorijos aplinkybių niekada neveikė. Todėl vargu ar jos paskelbimo data, jos minėjimas tikrai buvo verti tokio didelio mūsų Seimo dėmesio, tokių diskusijų šiuo klausimu. Tiesa, lenkams Gegužės 3-oji – didelė šventė, bet tai jų pasirinkimas. O štai V. Sirutavičiaus straipsnis „Istorijos politika ir Lietuvos-Lenkijos draugiškų santykių bei gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis“ tikrai gali būti įdomus žurnalo skaitytojams, ypač kai dėl to bendradarbiavimo dabar kyla nemaža klausimų ir net problemų.

Visų pirma, iš jo sužinome, kaip šis svarbus dokumentas buvo rengiamas, ir kodėl taip ilgai ir sunkiai. O priežastis labai paprasta: mes ir lenkai iki šiol, pasirodo, visai skirtingai vertiname kai kuriuos netolimos praeities įvykius. Lenkams 1920 m. rudenį įvykdytas generolo L. Želigovskio žygis į Vilnių – tai miesto išvadavimas iš lietuvių, susibroliausių su bolševikais, jungo (taip generolas tada, spalio 9-ąją, ir paskelbė!), o mums – tai šalies kultūrinio, politinio centro, istorinės sostinės ir Vilnijos okupacija, trukusi 19 metų su nepaprastai žiauria polonizacija – iki pat 1939 m. spalio. Todėl natūralu, jei Lietu-

voje daug kas norėjo, kad rengiamoje nuo pat 1992 m. sutartyje L. Želigovskio žygis būtų pasmerktas, kad lenkai dėl jo mūsų atsiprašytų – kaip yra atsiprašę kiti okupantai savo kadaise užgrobūtą tautą.

Tačiau reikalaujami įrašyti tokius punktus sutartyje mes jos neturėtume iki šiol. Savo ruožtu kaimynai ne tik su tuo niekaip nenorėjo sutikti: nors 1992 m. su jais pasirašytoje „Deklaracijoje dėl draugiškų santykių ir kaimyninio bendradarbiavimo tarp Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos“ ir atsisakė teritorinių pretenzijų, iš tiesų jas ir toliau tebereiškia iki šiol, vadindami Lietuvą (ir Baltarusiją, Ukrainą) tik Lenkijos pakraščiais – kresais.

Taigi, reikėjo ieškoti kompromiso ir kažkokios naujos formulės padėčiai apibūdinti. Ir čia, pasirodo, labai pasitarnavo kairiųjų jėgų pergalė 1992 m. Seimo rinkimuose ir Algirdo Brazausko išrinkimas Respublikos prezidentu 1993 metais (24-25 p.), nes naujoji valdžia pasirodė labiau pragmatiška. 1993 m. gruodį – 1994 m. vasarį įvyko lūžis derybose dėl sutarties, o ji daugiausia lėmė tai, kad buvo sugalvota ta išganingoji formulė – teisė kiekvienai pusei bendrą praeitį vertinti skirtingai. Žinoma, tai ne pati geriausia išeitis, bet vienintelė reali, abiem pusėm priimtina: nereikia smerkti nei L. Želigovskio, nei generolo V. Vitkausko, „okupavusio“ Vilnių 1939 m. spalį... Ir dar viena kompromisinė frazė atsirado sutartyje: kad abi pusės patvirtina „viena kitos dabartinių teritorijų su sostinėmis Vilniuje ir Varšuvoje vientisumą dabar ir ateityje, nepriklausomai nuo jų sienų formavimo proceso praeityje.“ Aišku, mums tai skamba keistokai – juk Lietuva niekada nebuvo užgrobusi Varšuvos ir nesiruošė tą daryti, o štai lenkams bent taip atsisakyti Vilniaus labai nesinorėjo... Tiesa,

tas, kaip žinome, netrukdo Lietuvos lenkų lyderiui tvirtinti, kad lietuvių Vilniuje niekada nebuvo, bet tas tik parodo, kad istorijos jis visai neišmano. Straipsnio autorius pabrėžia ypatingus A. Brazausko nuopelnus ieškant kompromisų derybose dėl sutarties ir ją pasirašant – pagaliau, po dvejų metų ginčų, 1994 m. kovo 26 d. (38, 39, 41, 42 p.) – tą ne pro šalį įsidėmėti.

Bet grįžkime prie tos formulės apie teisę skirtingai vertinti bendrą praeitį: žinoma, toks požiūris nėra labai tvirtas draugiškų santykių tarp kaimynų pagrindas – bet vis dėlto tai, matyt, geriau, negu neturėti jokio pagrindo ir nebendradarbiauti. Ta proga kyla dar viena, baisiai eretiška mintis. Jeigu gali egzistuoti skirtingas mūsų ir lenkų požiūris į Vilnijos padėtį 1920-1939 metais, tai gal nereikia taip baisyti, kai V. Putinas abejoja, ar Lietuva buvo TSRS okupuota 1940-1941 metais? Žinoma, mes tuo niekada neabejosime, kaip ir tuo, kad L. Želigovskis, lenkai buvo Vilnijos okupantai. Bet jei lenkų tuo įtikinti nebeturime vilties, tai kodėl tikimės, kad rusai būtinai pasiduos, priims mūsų poziciją? Ir dar sumokės daug milijonų dolerių, nors iš lenkų, vokiečių pinigų reikalauti net minties nebuvo... ■

S&D

SPECIALUS ŽURNALO SKYRIUS

Rengiamas kartu su Europos Parlamento Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupe ir Lietuvos socialdemokratų delegacija

Jame informuojame apie Socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės ir Lietuvos socialdemokratų delegacijos Europos Parlamente veiklą ir požiūrius į Europos bei Lietuvos aktualijas

Laisvo judėjimo tamsioji pusė – arti milijono emigrantų

Padės ES ar privalom kapstyti patys?

„Nė viena kita problema Lietuvoje neturi tokio grėsmingo negrįžtamojo pobūdžio kaip emigracija. Mums reikėjo ištiso šoko – laipsniško degradavimo nuo trijų iki „dviejų milijonų tautos“ statuso, kad pamatytume ne tik anksčiau akcentuotą „protų nutekėjimą“, bet jau tikrą tautos „balsavimą kojomis“, – teigė Europos Parlamento socialistų ir demokratų pažangiojo aljanso grupės narys Justas Vincas Paleckis biure Vilniuje surengtoje apvaliojo stalo konferencijoje „Emigracija, Lietuva ir Europos Sąjunga“.

Kas yra emigracija? Kaip ją stabdyti? Ar užtenka tik pagerinti vadovavimą valstybei, pakeisti valdančias partijas, pakoreguoti įstatymus, panaudoti Europos Sąjungos kaimynų patyrimą, priimti naujas programas jaunimo ir moterų užimtumui skatinti? Kaip padaryti Lietuvą vėl patrauklia jos piliečiams? Kokie turi būti valstybės santykiai su naujai išvykusiais ir nutarusiais negrįžti? Koks turi būti Europos Sąjungos požiūris į ekonominius emigrantus? Ar gali Briuselis prisidėti prie „masinės evakuacijos“ iš Lietuvos ir kai kurių kitų ES valstybių sustabdymo?

Tai vis klausimai, paliesti diskusijoje.

Įvairūs statistikos šaltiniai teigia, kad Lietuva kasdien praranda 200-300 žmonių. Į Jungtinę karalystę, Airiją, Ispaniją, Vokietiją vykstama jau nebe uždarbiauti, o persikeliami visam laikui – ir jau ne atskiro-

mis šeimomis, o ištisais kaimais. J. Paleckis teigė, jog į emigraciją ilgą laiką buvo žiūrima kaip į laisvo judėjimo galimybę, suteiktą narystės Europos Sąjungoje, tačiau dabar ji pradėta traktuoti jau ir kaip problema. Ir nors paskutinius kelerius metus emigracijos iš Lietuvos srautai mažėja, o grįžtančiųjų atgal skaičius pamažu auga, vis dėlto mūsų šalis išlieka emigracijos lyderė visoje ES. Daugiausia emigruoja jauni darbingo amžiaus žmonės. Prarandami kvalifikuoti, aktyvūs visuomenės nariai. Blogėja Lietuvos demografinė padėtis, prastėja viešųjų paslaugų kokybė, tautinės vertybės pakeičiamos ekonominėmis.

„Tik akli arba klastingi politikai gali „nepastebėti“ šios problemos“, – sakė J. Paleckis. – Antikorupcijos komisija savaitėmis gali svarstyti, kuris iš aštuonių pareigūnų nutekino neskelbtiną informaciją. Mėnesių mėnesiais visuomenės dėmesys nuo nedarbo, energetikos ir kitų problemų bandomas nutempti į nuošalią Garliavos gatvelę. O kuri Seimo ar vyriausybės komisija bando surasti priežastį to fatališko „tautos išsivaikščiojimo“?

Savo išvalgomis apie rekordinių emigracijos masių priežastis ir pasiūlymais problemai spręsti dalijosi įvairių profesijų susirinkusieji. Diskusijoje taip pat buvo aptarta emigracijos padėtis Lietuvos kaimynėse ES – Lenkijoje, Latvijoje ir Estijoje, taip pat Švedijoje.

Depresijos apimta šalis

Buęs Migracijos departamento direktoriaus pavaduotojas ir Socialdemokratinės minties instituto ekspertas **Dainius Paukštė** teigė, kad migracijos srautai pasaulyje siekia apie 3 proc. Tai reiškia, jog 200 mln. žmonių visame pasaulyje migruoja kiekvieną dieną. Tai laikoma normaliu dalyku globalizacijos sąlygomis. Bet kai viršijama ta 3 proc. riba, valstybė privalo vienaip ar kitaip susirūpinti. Kaimyninėse valstybėse Lenkijoje, Estijoje emigracija neviršija 3 proc.. Latvijoje ji siekia 11 proc.. Lietuvos emigracijos lygis siekia net 17 - 18 proc., t.y., beveik šešis kartus viršija normalios migracijos ribą, tačiau valdančioji konservatorių vyriausybė neskiria reikiamo dėmesio emigracijos problemai. Tiesiog manoma, kad viskas gerai, taip ir turi būti globalizacijos ir bendros rinkos sąlygomis. Premjeras A. Kubilius yra net pareiškęs, jog daugiau nei prieš du dešimtmečius išsikovojome Nepriklausomybę ir „teisę emigruoti“. Ši „teisė“ tapo panaši į išvaymą (taip vadinasi ir rašytojo M. Ivaškevičiaus pjesė emigracijos tema). Pasak D. Paukštės, per paskutinius ketverius metus nei Prezidentė, nei Seimas, nei Vyriausybė nepareikšė jokio politinio vertinimo, nepriimta jokio dokumento dėl emigracijos grėsmių. „Manau, kad toks aukščiausių mūsų politikų požiūris yra klaidingas. Esant tokiems emigracijos tempams, netruks ateiti laikas, kai paskutinis žmogus išeidamas iš Lietuvos išjungs šviesą. Jei žmonės būtų numanę, kad tokia kils emigracija, nekalbu jau apie naktines reformas, tikrai valdžioje nebūtų konservatorių“, – sakė D. Paukštė.

„Viena iš emigracijos priežasčių yra nedarbas, nepakankamas atlyginimas – tai yra banali tiesa“, – sakė Vilniaus universiteto docentas **Teodoras Medaiskis**. – Tačiau masinę emigraciją ne visada lemia tik finansinis veiksnys, yra kitų aspektų, į kuriuos galbūt neatkreipiame pakankamai dėmesio“. Jis tvirtino pasigendantis Lietuvoje civilizuotų darbdavio ir darbuotojo santykių. Dėl to daugelis žmonių pasiryžta verčiau dirbti nekvalifikuotus darbus Vakarų valstybėse, kur juos gerbia ir laiko lygiaverčiais, užuot likę savo šalyje. Statistikos duomenimis, iki pusanatro tūkstančio litų uždirba 50 proc. darbuotojų, iš jų 20 proc. gauna minimalią algą. „Tuo tarpu blizgiuose žurnaluose skaitome, kaip verslininkas perka savo dukrai butą užsieniuose. Taigi atsainus darbdavio požiūris į darbuotoją, socialiniai skirtumai yra faktorius, skatinantis emigruoti“, – mano T. Medaiskis. Jis tvirtino, jog vien tik mechaninis užmokesčio didinimas problemos neišspręstų. „Manyčiau, svarbiau, kad pasikeistų darbdavio mentalitetas, įsitvirtintų labiau civilizuoti santykiai, kokie būdingi, tarkim, Skandinavijos šalims. Čia matyčiau ir aktyvesnį pro-

fesinių sąjungų vaidmenį. Žinodamos situaciją imonėje jos galėtų aktyviau kovoti už darbuotojų teises“, – sakė T. Medaiskis.

Iš Švedijos kilęs, Lietuvoje gyvenantis žurnalistas, vertėjas, dokumentinių filmų kūrėjas **Jonas Ohmanas** antrino T. Medaiskio išsakytam požiūriui, jog apsisprendimą emigruoti lemia ne vien tik didesni atlyginimai užsienyje. Svarbus psichologinis momentas ir žmogiškosios vertės patyrimas, gyvenant ir dirbant Vakarų šalyse. „Lietuvos užtarėju“ save vadinantis švedas konstatavo, kad mūsų šalį yra apnikusi depresija ir yra žūtbūt reikalingos įkvepiančios sėkmės istorijos, kurios galėtų inspiruoti žmones ir formuoti įvaizdį, jog Lietuvoje nėra viskas beviltiška. „Lietuva turi nepriklausomybę, yra laisva, bet kaip tik su realia nepriklausomybe ir yra sunkiausia. Žmonės ieško tos realios nepriklausomybės, kai jos neranda, priima sprendimą išvykti. Lietuvoje žmogus yra arba niekas, arba ponas“, – teigė J. Ohmanas. – Girdžiu sakant: jei čia būtų normaliau, grįžčiau. Manau, reikia žymiai formaliau žiūrėti į savo valstybės projektą, stiprinti struktūras, kurios normalioje valstybėje atlieka savo funkcijas. Reikia tikrų veiksnių profsąjungų. Socialdemokratų tradicijoje jos turi stiprias sąsajas“.

Dešiniųjų valdymas Europos šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, ištūmė valstybes į krizių ir skolų, į didesnio nedarbo ir skurdo verpetą. „Laisvė, – diskusijoje pastebėjo J. Paleckis, – turi reikšti valią pagerinti žmonių gyvenimo sąlygas, siekti socialinio teisingumo“. Egzistuoja akivaizdus ryšys tarp ekonominės gerovės ir socialinio teisingumo – Šiaurės valstybės, kuriose socialdemokratai padėjo pagrindus socialiai teisingai ekonomikai, tai įrodė. „Socialdemokratų valdymas Švedijoje turėjo didelį poveikį, – sakė J. Ohmanas. – Aš jaučiu pasididžiavimą savo valstybe – lygybe, socialiniu saugumu, stipriomis profsąjungomis...“

Seimo narys **Algirdas Sysas**, pritardamas diskusijos dalyvių pastaboms apie emigraciją, pasidalijo savomis išvalgomis apie šio reiškinio priežastis. Pasak jo, Lietuvoje yra didelė susvetimėjimo problema ir bloga socialinė atmosfera, kas ir stumia žmones išvažiuoti. Kaip pastebėjo A. Sysas, net tarp gausybės lietuvių pasakų nėra tokios, kurioje lietuvis padėtų kitam lietuviui. „Kurdami tariamą „gerovės“ valstybę politikai užmiršta žmogų, jo poreikius, asmeninį gyvenimą. Jam dažnai yra pradedamos diktuoti taisyklės „iš viršaus“. – sakė A. Sysas. – Net dabartinėje Konstitucijoje žmogų prisimename tik 17 straipsnyje. Matau didelę socialinės atmosferos darbo santykiuose, žmonių gyvenime problemą. Mus gelbės ne filantropija, o sugyvenimas siekiant bendro tikslo“. Socialdemokratų politikas akcentavo ir ydingą turtingųjų požiūrį į dirbančiuosius Lietuvoje. „Mūsų ▶

► šalyje yra didžiausi vadovų atlyginimai, lyginant su Baltijos šalimis. Jaučiamas „gavau, bet pasidalinau“ principo ir sugyvenimo su mažiau uždirbančiais trūkumas“, – tvirtino A. Sysas. „Bėda ir ta, kad mums nepasisekė su dabartine vyriausybe. Ką ji imasi daryti, viskas išeina atvirkščiai – ar tai būtų kova su nedarbu, ar su emigracija. Kurpiama abejotina energetinio saugumo strategija, vis kalbama apie euro įsivedimą. O šalyje nedarbas, mažos pajamos, gyventojų skolos įvairioms institucijoms ir paslaugas teikiančioms įmonėms pasiekė 3 milijardus litų – žiūrint į mūsų biudžetą tai fantastinis lygis. Nelabai tikiu galimybe gražinti išvykusius, bet reikia stengtis, kad kuo mažiau išvažiuotų“. Jis pabrėžė ir gamybos vystymo būtinumą, kadangi tik paslaugų sektorius neužtikrins pakankamai reikalingų darbo vietų ir vangiai prisidės prie darbo jėgos nutekėjimo stabdymo.

Ryšys su Tėvyne

Kauno Vytauto Didžiojo universiteto projektų vadovė, nagrinėjanti emigracijos problematiką, **Vida Bagdonavičienė** emigravimą laiko savęs neatradimo Lietuvoje, šalies raidos pasekme. „Esam emigrantų tauta nuo senų laikų. Iki II pasaulinio karo emigravo 400 tūkst. Dar pridėkim pokario tremtis. Esam patyrę didelių netekčių, bet išlikom“, sakė V. Bagdonavičienė, tvirtindama, jog kalbos apie „tautos išsi-vaikščiojimą“ yra šiek tiek dramatinės. „Didžiausia problema, mano nuomone, yra žmonių galvose, savo tapatumo emigracijoje suvokimas, ar seniau išvažiavusieji sieja save su Lietuva, kaip jie auklės savo vaikus, ar jie galvoja grįžti“, – kalbėjo mokslininkė. Pasak jos, 1938 m. vien JAV lituanistinėse mokyklose mokėsi apie 14 tūkst. vaikų. Šiuo metu užsienyje lituanistines mokyklas lanko apie 6 tūkst. Tai labai mažytis sluoksnis, palyginus su emigracija. „Mažėjantis lituanistines mokyklas užsienio šalyse lankančių vaikų skaičius yra vienas iš indikatorių, signalizuojantis apie emigrantų saitų su Lietuva trūkumą. Tik šviesuoliai veda savo vaikus į lituanistines mokyklas. Jie sieja save su Lietuva. Tokių žmonių yra nedaug, bendruomenės negausios, jos sunkiai išsilaiko. Todėl reikalingas dėmesys iš Lietuvos. Jo labai laukiama“, – sakė V. Bagdonavičienė. Jos manymu, ne pats išvažiavimo faktas, bet išieivių santykis su Lietuva, tautinės tapatybės išlikimo problema yra mums didesnis klausimas.

„Emigracija yra ir nieko nepadarysi, bet gyvybiškai svarbu palaikyti ryšius su išieivija“, – V. Bagdonavičienei antrino J. Ohmanas. – Tam yra įvairių formų. Svarbu, koks jai būtų siunčiamas iš Lietuvos signalas. Deja, nematyti ryškesnių strateginių pasisakymų“.

„Lietuvos išieiviai svetur daug pasiekė, Amerika ir Kanada yra oficialiai pareiškusios padėką lietuvių bendruomenei už indėlį kuriant šias valstybes“, – pastebėjo asociacijos *Sugrizus.lt* vadovas, socialinės pedagogikos magistras **Edmundas Atkočiūnas**. Jis 2003 m. buvo emigravęs į JAV, po ketverių metų su šeima grįžo į Lietuvą. „Apkeliavau daug šalių. Gyvenau Kanadoje, Prancūzijoje, Amerikoje, Italijoje. Galvojom, kad svetur padarysim ir vaikus laimingus. Dėl jų ir sugrįžau į Lietuvą. Mes juos norime auklėti tautine kultūra. Svetur to nesuteiksi. Norint sukurti gražų pasaulį reikia turėti gražius žmones. Tokie žmonės ugdomi savo šeimoje ir Tėvynėje. Atrodo, tai jau supranta ir globalistai, kad pasauliui reikia gerų ir protingų žmonių. Lietuviai svetur gyvendami jaučia nostalgiją, net prie savo namų pasisodina berželį...Kad žmonės grįžtų, reikia sudaryti jiems sąlygas“, – tvirtino E. Atkočiūnas.

Emigracija kaimyninėse valstybėse

Lietuvos latvių visuomeninių organizacijų koordinacinės tarybos pirmininkė **Gunta Rone** teigė, kad per paskutiniuosius dešimt metų Latvijoje gyventojų sumažėjo 13 proc., taip pat smarkiai krito gimstamumo lygis. Gyventojų sumažėjimas smarkiausiai juntamas nedarbo kamuojamuose kaimiškose vietovėse ir rajonų centruose. Antro pagal dydį Latvijos miesto Daugpilio gyventojų skaičius susitraukė net 19 proc. Tuo tarpu rajonuose netoli Rygos pastebimas gyventojų skaičiaus augimas. G. Rona atkreipė dėmesį, jog emigracijos didėjimas priverčia Latvijos politikus kelti dvigubos pilietybės klausimą.

Lietuvos estų draugijos narės **Siri Bačiauskienės** teigimu, Estijoje per 2011 m. gyventojų sumažėjo 0,2 proc. Emigracijos lygis iš šalies tradiciškai nėra aukštas, dauguma išvykstančiųjų keliauja į kaimyninę Suomiją. Be to, dalis estų dirba šiaurinėje kaimynėje, o gyvena Estijoje, todėl tokius žmones gana sunku priskirti emigrantų kategorijai. Be to, Estija iš trijų Baltijos šalių išsiskiria tuo, kad į šią šalį daugiau atvykstančiųjų iš kitų valstybių, nei į Latviją ar Lietuvą. 2010 m. duomenimis, gyventi į Estiją atvyko 2810 žmonių. Dauguma jų yra kitų ES šalių piliečiai, antroje vietoje pagal atvykėlių skaičių – Rusijos piliečiai.

Ilgą laiką Lenkijoje ELTOS korespondentu dirbęs žurnalistas **Algimantas Degutis** komentavo preliminarinius naujausio Lenkijos gyventojų surašymo duomenis. Užsienyje gyvena 18 mln. lenkų, daugiausia jų yra JAV – 10 mln. Nuo 2004 m. šalies narystės ES pradžios apie 2 mln. Lenkijos piliečių išvažiavo dirbti ir gyventi į kitas bloko nares. 2011 m. vien tik

Airijoje gyveno 116 tūkst. lenkų ir to dėka lenkų kalba tapo antra pagal paplitimą po anglų kalbos šioje valstybėje. Ir nors Lenkijos vyriausybė neakcentuoja emigracijos problemos, paskutiniu metu šalies žiniasklaida skiria didelį dėmesį emigrantų vaikų likimui. Dažnai uždarbiauti į užsienį išvykstantys tėvai palieka savo atžalas seneliams arba tiesiog likimo valiai, o tai gali turėti milžiniškas neigiamas socialines pasekmes. Tai, be abejo rimta problema ir Lietuvai – specialistai pastebi, kad tėvų nebuvimas šalia daro vaikams didelę psichologinę traumą, jie tampa agresyvesni.

J. Ohmanas pastebėjo, kad Švedijoje po šimto metų pirmąkart susidarė tokia situacija, kai iš šalies emigruoja daugiau nei imigruoja. Šiaip situacija yra pastovi, per metus išvyksta apie 20-30 tūkst. Įtampa sukelia imigracija.

Europos socialdemokratų požiūris

Europos Parlamento socialdemokratų frakcija, tvirtai pasisakydama už socialiai orientuojamą rinką, svarbiausiais savo principais laikė ir laiko socialinį saugumą, darbą ir žmogiškąjį orumą. Jie ragina kuo daugiau dėmesio skirti naujų darbo vietų kūrimui, užtikrinti pakankamas pajamas ir socialines išmokas. Nedarbas, skirtingi gyvenimo lygiai ir standartai, nepalanki socialinė aplinka matyt ir yra pagrindiniai veiksniai, skatinantys emigraciją.

„Nuo pat savo kadencijos pradžios 2005 metais kėliau protų ir kvalifikuotos darbo jėgos nutekėjimo iš naujųjų ES šalių ir senąsias problemą, – sakė J. Paleckis. – Apie tai kalbėjau Parlamento sesijose, rašiau Europos Komisijos komisarams. Siūliau sudaryti specialų ES fondą, panašų į globalizacijos, kurio pagalba „nukraujuojančios“ valstybės gautų papildomas lėšas, kad galėtų geriau finansuoti savo universitetus ir mokslo įstaigas, didinti atlyginimus paklausausių profesijų darbuotojams, kad jie neemigruotų. Pavyko pasiekti, kad Europos socialistų partija į savo rinkimų manifestą įrašytų tokį siekį. Ir toliau Europos Parlamente siekiu šios idėjos įgyvendinimo“

2008 m. Vilniuje vyko EP socialistų frakcijos biuro ir nacionalinių delegacijų vadovų posėdis. Jame 30 europarlamentarų socialdemokratų iš įvairių ES valstybių kartu su Lietuvos socialdemokratais, profesinių sąjungų, nevyriausybinių organizacijų atstovais, politologais aptarė laisvo judėjimo ir emigracijos ES iššūkius, patrauklių darbo vietų kūrimo strategiją. Buvo pažymėta, kad emigracija ne tik suteikia galimybę žmogui pažinti pasaulį, siekti profesinių aukštumų, bet ji turi ir tamsiąją pusę – mažos valstybės netenka savo didžiausio turto žmonių, to socialinio kapitalo.

Neseniai Europos Komisijos už užimtumą ir socialinius reikalus atsakingas komisaras Laslo Andor pirmą kartą pritarė, jog laisvas žmonių judėjimas gali turėti ir neigiamų pasekmių. Kad šalys, investa- ►

Apvalaus stalo diskusijoje apie emigraciją pareiškė daug įdomių minčių.

► vusios į žmonių profesinį rengimą, juos negrįžtamai praranda, tapdamos kitų, ekonomiškai stipresnių valstybių darbo jėgos donorėmis. Pasak komisaro, Komisija rengia priemones, kuriomis būtų ne tik skatinamas jaunimo mobilumas studijų metu, bet ir numatomos situacijos, kai nuo to skatinimo turėtų būti susilaikoma asmenims jau pradėjus dirbti.

Žmogus moderniam pasaulyje

Savitą nuomonę diskusijoje pateikė kultūrologė **Violeta Davoliūtė**. Mokslininkė, save laikanti emigrante, emigraciją laiko puikiu dalyku, norint praplėsti siaurą lietuviškosios tapatybės apibrėžimą, kuris šiandien remiasi „kitokių“ atmetimu, Rytų ar Vakarų baimėmis. „Emigracija leidžia pasijusti pasaulyje žmogumi“, – tikino Violeta, pati iš provincijos kaimo išvažiavusi į užsienį, Toronto universitete tapusi mokslų daktare. – Kartais girdžiu sakant: aš nebūčiau to ir to padaręs, jei nebūčiau išvažiavęs iš Lietuvos“. Pasak mokslininkės, reikia patriotiškumą derinti su modernaus žmogaus savybėmis. „Mano kolegos, – sakė mokslininkė, – kurie dirba įvairiuose universitetuose, važiuoja į Angliją, Vokietiją, atvažiuotų, manau, kuriam laikui į Lietuvą, tačiau juos atbaido ne tik mentaliteto skirtumai, bet ir socialinis klimatas. Ir nereikėtų sureikšminti vien finansinių dalykų“. Pasak jos, Lietuvoje tebėra ryškus asmenybės varžymo momentas: „Žmonės jaučiasi bejėgiais, kad galėtų aktyviai keisti aplinką“. Ji pridūrė, jog prie tokios padėties nemaža dalimi prisideda lietuviškoji žiniasklaida, nepaliaujamai eskaluojanti neigiamas temas.

„Mūsų žiniasklaida sunkiai serga, ir to viena priežastis – jos koncentracija verslo ryklių rankose“, –

teigė žurnalistas **Stasys Jokūbaitis**. – Žurnalistą gal ir galima išmokyti, kad ir užsienyje, bet šią iliuziją griaua tai, kad Lietuvoje žurnalistas yra boso politikos vykdytojas. Ir nelabai ką čia žurnalistas gali“. Jis priminė ir nesėkmingą bandymą atgaivinti „Gimtojo krašto“ laikraštį: „Siekėme orientuotis ir į emigrantus, kad jie daugiau sužinotų, kas dedasi Lietuvoje. Bandėme papasakoti ir emigrantų sėkmės istorijas. Bet susilaukėme labai neigiamos reakcijos iš įvairių valdžios institucijų, atseit, taip savotiškai skatiname emigraciją“.

Edvinas Menčikovas, Socialinių ir ekonominių tyrimų instituto vadovas, pasakojo apie vieną pokalbį su jaunuoliu, dirbančiu užsienyje. „Jis ilgokai pamąstęs, paskaičiavęs pasakė: tūkstantį kartų geriau svetur. Teko daryti lietuvių bendruomenių apklausą – jie sako mylim Lietuvą, norėtume sugrįžti, bet šiandien mums geriau būti ten“.

„Kalbama apie skatinimą grįžti. O ką sugrįžusiems duosime? – klausė E. Menčikovas. – Miglotą globalios Lietuvos viziją? 50 litų padidintą minimalų atlyginimą? Darbdavio tyčiojimąsi, kai nežinai, kokio ilgumo bus tavo darbo diena, kiek tau teiksis mokėti ar visai nemokės? Verta prisiminti Švedijoje prieš karą priimtą garsųjį susitarimą tarp darbdavių ir darbuotojų organizacijų, jis garantavo socialinę taiką, suteikiant prioritetą samdomų darbuotojų teisėms“. Pasak jo, reikalinga ne tik švietimo reforma, bet kur kas gilesnė – visos valstybės valdymo reforma. „Kad visuomenė pasitikėtų ne tik ugniagesiais gelbėtojais“.

J. Ohmano nuomone, yra daug atvejų, kai tikrai emigruoti nereikia: „Manau, daug kam būtų lygiai taip pat gerai stengiantis čia, Lietuvoje. Tačiau vykdoma išgyvenimo nuo algos iki algos politika šalies niekur nenuves“.

Kol kas apklausos rodo, kad geras trečdalis grįžusių emigrantų yra apsisprendę arba linkę išvažiuoti dar kartą. Jie yra nusivylę Lietuvos perspektyvomis, darbo sąlygomis, nepagarba žmogui, nelygybe. Emigracijos kvaitulys (rašytojos Zitos Čepaitės terminas) tęsiasi.

Diskusijoje išsakytos idėjos ir pasiūlymai, tikėtina, prisidės prie to, kad emigracijos tema garsiau skambėtų ne tik Lietuvos, bet ir Europos Sąjungos mastu – ten, kur prie problemos sprendimo galėtų prisidėti Europos Parlamentas. ■

Parengė Algis KUSTA

Europos Parlamente – apie paveldėjimo reikalus

Europos Parlamente priimtas paveldėjimo klausimus sprendžiantis teisės aktas.

EP socialistų ir demokratų grupės narė Vilija Blinkevičiūtė (nuotraukoje) sako, kad siekiama supaprastinti paveldėtojų teisių įgyvendinimą praktikoje. „Įvesta pagrindinė taisyklė – asmuo, paliekantis turtą, galės pats pasirinkti, ar jo paveldėjimo klausimus reguliuos jo pilietybės valstybės teisė, ar tos valstybės teisė, kurioje yra nustatyta jo nuolatinė gyvenamoji vieta. Tais atvejais, kai asmuo nespėjo išreikšti savo valios, visos paveldėjimo procedūros bus nustatomos pagal palikėjo nuolatinę gyvenamąją vietą“, – aiškina EP narė V. Blinkevičiūtė. Ji teigia, jog paveldėjimo klausimų Europos Sąjungoje reguliavimas tampa itin aktualus mūsų tautiečiams, kurie vis dažniau išvyksta dirbti į užsienio šalis ir ten įsigyja turto.

Žmonių, kurie turi turto kitoje valstybėje narėje, tačiau nėra persikėlę ten gyventi, paveldėjimo klausimams bus taikoma jų pilietybės valstybės teisė ir tam nereikės jokių ypatingų testamentinių potvarkių.

„Palikimas bus apmokestinamas pagal tos valstybės teisę, kurią palikėjas pasirinko testamente, arba, jei palikėjas tokios valstybės nenurodė, mokesčiai bus skaičiuojami pagal tos valstybės teisę, kurioje buvo palikėjo nuolatinė gyvenamoji vieta“, – sako europarlamentarė.

Paveldėjimo teisių įgyvendinimą palengvins Europos paveldėjimo pažymėjimas – šiuo dokumentu bus patvirtinama turėtojo teisė į paveldėtą turtą. Pažymėjimas galios visose valstybėse narėse, kad žmogus įrodytų savo teises į palikimą. Tokį pažymėjimą

išduoti galės teismai arba kitos institucijos, kurioms konkrečioje valstybėje narėje yra pavesta spręsti paveldėjimo klausimus (Lietuvoje tai yra notarai).

„Galime drąsiai teigti, jog šio dokumento priėmimas yra didelis žingsnis į priekį praktiškai įgyvendinant piliečiams Europos Sąjungoje suteiktas teises laisvai judėti, gyventi bei dirbti bet kurioje ES šalyje, taip pat ir efektyviai, be jokių nepagrįstų administracinių kliūčių įgyvendinti savo nuosavybės teises“, – sako V. Blinkevičiūtė.

Pasak politikės, Anglija bei Airija dėl tam tikrų paveldėjimo aspektų specifinio reglamentavimo savo šalyse paskelbė neprisidėsiančios prie šio reglamento.

„Suprantama, šių šalių prisijungimas prie reglamento yra ypač svarbus mūsų šalies piliečiams, – sako V. Blinkevičiūtė. – Europos Parlamentas paragino Tarybą toliau ieškoti būdų, kaip pasiekti kompromisą su šiomis šalimis paveldėjimo klausimu“.

Europos jaunimo garantijos

„Sparčiai didėjantis jaunų bedarbių skaičius turės ilgalaikių neigiamų pasekmių visuomenei. Tai yra didelės apimties krizė, į kurią Europos sprendimų priėmėjai turi kreipti visą savo dėmesį“. Taip pareiškė Europos Parlamento socialistų ir demokratų frakcijos narė Zita Gurmai savo pranešime Europos jaunųjų socialistų Žiemos universiteto metu.

Z. Gurmai sakė: „Mūsų jaunimo užimtumo kampanija yra socialinio teisingumo klausimas. Europos jaunimo garantijos – naujas socialinis susitarimas jauniems žmonėms, pagrįstas egzistuojančiomis schemomis Austrijoje ir Suomijoje. Jam reikėtų tik 10 milijardų eurų iš nepanaudotų ES fondų. Tai labai maža suma, palyginus su 100 milijardų eurų nuostoliais, kuriuos kasmet patiria Europa dėl jaunimo nedarbo“, – teigė Z. Gurmai.

Kairumas yra aktualus

„Politinė dešinė ir jai atstovaujantieji teigia, kad individuali atsakomybė yra pirmiausia, ir jei tu, kaip asmuo ir individas, matai skurstantį ar vargantį žmogų – tu turi padėti, bet tai neturi būti kažkokios politinės, valstybinės pastangos tai daryti sistemškai. Tuo tarpu kairieji sakyti priešingai – mes turime kaip visuomenė jausti atsakomybę išlyginti tuos nelygumus. Ir aš, kaip kairysis, pasisakyčiau už sistemiskę socialinę politiką, kuri siekia mažinti nelygybę“, sako DEMOS instituto vadovas, filosofas Andrius Bielskis. Spausdiname jo ir žurnalisto Gino Dabašinsko pokalbį Žinių radijo laidoje „Prie pietų stalo“.

Ginas Dabašinskas: *Kokios esate krypties filosofas? Paklausiu tiesmukai: marksistas esate?*

Andrius Bielskis: Ne, nesu marksistas, bet manau, kad Karlas Marksas yra reikšmingas ir jį skaičiuoti reikia.

G. D.: *Berods mokėtės ne tik Lietuvoje. Kembridže, taip? Paprastai ten važiuoja mūsų žmonės mokyti.*

A. B.: Panašiai – Warwicko universitete, kuris galbūt šiek tiek prastesnis už Kembridžo, bet kokioje penktoje vietoje D. Britanijoje, o universitetų ten maždaug šimtas.

G. D.: *Tai dėl to esate kairės pakraipos filosofas?*

A. B.: Ne dėl to, kad baigiau Warwicko universitetą, bet gal todėl, kad studijavau D. Britanijoje. Mano politinėms ir filosofinėms pažiūroms turėjo reikšmės studijos D. Britanijoje.

G. D.: *Ar galima būtų sakyti, kad esate kairiųjų pažiūros? Kas yra kairiosios pažiūros?*

A. B.: Taip. Galima įvairiai atsakyti į šį klausimą. Aš atsakyčiau

taip: tai sistemiskas angažavimas arba bandymas siekti ir ginti socialinį teisingumą, ypač kai jo nesulaukia mažiausiai privilegijuoti, labiausiai skurstantys ar kitaip marginalizuoti visuomenės nariai. Taip aš suprasčiau kairumą. Kodėl aš manau, kad man, kaip filosofui, intelektualui, rašančiam ir skaitančiam žmogui, tas kairumas yra aktualus? Dėl to, kad tai mano, kaip žmogaus, socialinė atsakomybė. Žiūrint ir vertinant pasaulį – esu pakankamai privilegijuotas žmogus, nesu iš mažos genties Afrikoje, nesu skurstantis, mane tėvai mylėjo, rūpinosi ir t. t. Šia prasme, ką ir mano mėgstamas filosofas A. Makintairas (Alasdair MacIntyre) kalba, ateina laikas, kai mes tampame brandūs žmonės ir esame atsakingi ir skolingi kažkuriai prasme visuomenei, ne tiesiogiai tiems, kurie man konkrečiai davė, nors ir jiems aš galiu būti skolingas, bet žmonėms, kuriems reikia pagalbos. Toks sistemiskas angažavimas, noras kalbėti ir būti pavertę ar marginalizuotų žmonių balsu – tai man yra kairumas.

G. D.: *Bet ar nėra čia pagundos nuvertinti žmogaus asmenines pastangas, kuris stengiasi išnaudoti kiekvieną savo gyvenimo minutę,*

siekti aukštumų, jis bendrauja būtent su tokiais, kurie panašiai galvoja ir elgiasi bei galbūt iš aukšto ar iš šono žvelgia į tuos, kurie leidžia vėjais laiką ir energiją, reikalaudami lygiai tokių pačių teisių. Žmonės nelygūs – ir pagal intelektinius gebėjimus, ir pagal savo turtinę padėtį, šeimos tradicijas. Juos sulyginoti pakankamai pavojinga. Suprantu, kad galima užtarti, pabandyti padėti ir tai yra teisinga, bet čia turėtų būti kažkokia pusiausvyra.

A. B.: Iš dalies sutinku, bet čia yra tas didžiulis ideologinis ginčas tarp politinės kairės ir dešinės. Politinė dešinė ir jai atstovaujantieji teigia, kad individuali atsakomybė yra pirmiausia, ir jei tu, kaip asmuo ir individas, matai skurstantį ar vargantį žmogų – tu turi padėti, bet tai neturi būti kažkokios politinės, valstybinės pastangos tai daryti, kaip sakiau, sistemškai. Tuo tarpu kairieji sakyti priešingai – mes turime kaip visuomenė jausti atsakomybę. Ta skirtis tarp dešinės ir kairės yra skirtis tarp, viena vertus, individualios labdaros ir, kita vertus, socialinės politikos, kurios tikslas yra išlyginti tuos nelygumus. Ir aš, kaip kairysis, pasisakyčiau už sistemiskę socialinę politiką, kuri siekia mažinti nelygybę. Jūs minėjot, kad žmonės

kaip socialinė atsakomybė

yra nelygūs, ir gerai, kad jie nelygūs dėl daugelio priežasčių – man patinka kava, jums patinka arbata, vienam patinka Šekspyras, kitam – Dostojevskis. Bet jei mes skaitome klasikinę politinę teoriją, tai koks nors visai nei kairysis, nei dešinysis filosofas, pavyzdžiui, Aristotelis „Politikoje“ ir kituose veikaluose sako, kad didžiulė turtinė, ekonominė ir socialinė nelygybė ardo pačią politinę bendruomenę. Negali politiškai organizuotis, sukurti klestinčią politinę bendruomenę, jeigu yra milžiniški ekonominiai skirtumai. Politikos tikslas yra tam tikra socialinio teisingumo, bendro gėrio samprata. Koks gali būti bendras gėris, jei, tarkime, klasės – kažkokie turtuoliai ir didžioji dauguma neturtingųjų – yra susipriešinę dėl to, kad ta didžioji dauguma mato, kaip jie yra eksploatuojami, kaip iš jų tyčiojasi, kad tie klasiniai interesai yra fundamentaliai priešiški. Kokia čia gali būti bendra politika?

G. D.: *Suprantu, bet tas pats Aristotelis savo veikla ir savo mokymu formavo elitą, kalbėjo ne visiems, o tik tiems, kurie geba suprasti, dar reikėdavo susimokėti už tą malonumą būti greta. Kitai tariant, mėginimai turbūt sėkmingiausi yra tie, kurie stengiasi išlaikyti pusiausvyrą – nei labiau į kairę, nei labiau į dešinę. Kaltinimai iš abiejų pusių vieni kitiems dėl subabsolutinimo – jie turbūt teisingi? Bet kai pasirenkam Aristotelio vidurio kelią, gal tuomet ir išlaikome tą pusiausvyrą?*

A. B.: Taip, bet jei mes atidžiai skaitytumėm tą patį Aristotelį, tai matytume, kad tai, ką jis įsivaizduoja kaip idealią politinę

bendruomenę, yra labai tokia europietiška socialistinė arba socialdemokratinė vizija. Pavyzdžiui, dėl didelių finansinių ir ekonominių skirtumų tarp piliečių jis siūlo organizuoti bendrus pietus, o tų bendrų pietų idėja yra ne tik ta, kad žmonės turėtų bendrauti, bet ir ta, kad nebūtų mažiau pasiturinčių piliečių marginalizacijos. Ir tai nėra labdara, tai valstybės, politinės bendruomenės reikalas pasirūpinti, kad būtų tas sutarimas, kompromisas.

G. D.: *Bet čia dažniausiai ir išskyla klausimas dėl instrumento – ar valstybė, ar individualios pastangos, apie kurias jūs irgi užsiminėt: ar atsakomybę vis dėlto perkelti žmogui, bendruomenei, organizacijai, sukurtai laisvų žmonių asociatyviu pagrindu, ar vis dėlto organizuotai struktūrai, kuri gali virsti sėkmingu instrumentu, o gali virsti ir instrumentu sau pačiam?*

A. B.: Aš atsakyčiau, kad galbūt nebūtina žiūrėti į valstybę kaip į galios aparatą. Valstybė modernioje epochoje yra galios mechanizmas, tas M. Veberio (Max Weber) valstybės kaip legalios galios monopolį turinčios organizacijos apibrėžimas yra iškalbingas ir teisingas, bet galbūt į valstybę reikia žiūrėti kaip į piliečių bendriją, mes galime politiškai, pilietiškai sutarti, kokioje visuomenėje, pilietinėje bendruomenėje norime gyventi.

G. D.: *Bet juk tai per didelė bendrija. Net graikiškiems laikams per didelė.*

A. B.: Žinoma, kad taip. Mechanizmą, kurie palaikytų tą agorą,

politinę erdvę, kurioje galėtume diskutuoti ir sutarti dėl bendros vizijos, nėra tiek daug. Žinoma, kad tai yra iš dalies utopiška.

G. D.: *Vadinasi, kai jinai per didelė – žmonės neišvengiamai susvetimėja ir ji tampa instrumentu sau pačiam. Ir čia K. Marksas buvo teisus.*

A. B.: Taip, bet aš nežvelgčiau tik tai kiekybinės problemos, nes tampa tik techninis klausimas: gal mums reikia naujų technologijų, kurios padėtų mums kartu bendrauti ir sukurti tą politinę erdvę, kur mes galėtumėm diskutuoti. Jūs paminėjote K. Marksą, būtent jis kalba, kad jei egzistuoja tam tikras gamybos būdas arba jei mes gyvename kapitalistinėje visuomenėje, tai tie klasiniai skirtumai neišvengiamai egzistuos. Patinka mums tai ar nepatinka, pasenusi kam nors atrodo ta argumentacija (kai kam netgi atrodo sovietinė, nors tokia ji visiškai nėra) ar nepasenusi, bet taip yra.

G. D.: *Kai baigėte mokslus Warwicko universitete, nusprendėte nepasilikti D. Britanijoje. Kodėl pasirinkote ne britų filosofo kelią?*

A. B.: Aš irgi sau dažnai užduodu šį klausimą. Viena vertus, tiesiog taip konjunktūriškai susiklostė, kad man pasiūlė darbą Lietuvoje, tos sąlygos mane tenkino, taipogi ir mano žmonai Jolantai, ir mes nusprendėme grįžti į Lietuvą. Kita vertus, visuomet galvojome, kad būtų įdomu grįžti čia į tą jauną, besivystantį kraštą.

G. D.: *Man kyla toks įtarimas, kad tie, pabuvusieji Londone, ne*

► *kažin ką gali pasakyti apie D. Britaniją. Londonas ir D. Britanija – du dideli skirtumai. Tie, kurie dirbo kokius nors darbus Londone ar mažesniame mieste, taip pat ne labai žino, kaip funkcionuoja britų visuomenė – ji pakankamai uždara, kodifikuota, ten įlįsti ir būti greta, regis, pakankamai sudėtinga. O į tokius atvažiuosius žiūrima pakankamai įtariai gana ilgą laiką, tik paskui tave įleidžia į tam tikrą kambarį, bet į tuos tikruosius buitinių gerus mokslus kambarius neįleidžia niekada.*

A.B.: Gal ir galima taip teigti, nors, manau, Europoje D. Britanija yra atviriausia šalis. Lyginant D. Britaniją su Prancūzija, Vokietija, Austrija ar Šveicarija, tai toks apibūdinimas labiau tiktų pastarosioms šalims. D. Britanijoje dalyvavau keliuose pokalbiuose dėl darbo, kur iš trijų šimtų paraiškų buvo atrinktos galbūt penkios, tad irgi tikėjau to paties – kaip mane atrinko kažkokį lietuvi, tikriausiai ten bus vien britai ar anglai. Nieko panašaus, britas buvo vienas, daugumo buvo užsieniečiai. Šia prasme Britanija yra iš tikrųjų kosmopolitinė šalis – tai, ko taip nemėgsta mūsų tautiškai nusiteikę intelektualai, kurie kalba apie liberalizmo atšliaužimą ir kosmopolitizmo grėsmes. Britų kultūrinė, krašto ir visuomenės tapatybė yra tokia stipri, kad jie sau gali leisti būti tokie atviri. Tačiau, aišku, ten tapti savu yra sunku.

G.D.: *Kas verčia britą išlikti britu? Kokie tie mechanizmai? Ar paputote, kaip ten viskas funkcionuoja? Juk iš tikrųjų – daug atvykėlių, anglų kalba yra taip pasklidusi, kad ji įsiurbia labai daug įvairių kultūrų žmonių, dalis jų atvažiuoja į tą šalį ir tarsi sprogdina ją iš vidaus. Atrodytų baisoka.*

A.B.: Nemanau, kad jiems tai yra baisu. Išsilavinusiems žmonės

tai nėra baisu. Tai baisu gali būti tik tokio bulvarinio laikraščio kaip „The Sun“, kuris yra „Respublikos“ tipo laikraštis, skaitytojams, kurių didžiąją dalį sudaro darbininkija. O britiškoji tapatybė yra tiek stipri, kad kiekvieną dieną jiems nereikia užtvirtinti savo tapatybės. Tokių diskusijų kaip Lietuvoje – kiek emigruoja, kiek imigruoja – nėra, bent jau ne tokia lygyje.

G.D.: *Išvažiuote iš D. Britanijos, nusprendėte, kad jaunam kraštui reikalingesnė jūsų pagalba, dėl to ir išleidote tokią knygą „Marksizmas ir krikščionybė“? Tarkite porą žodžių apie autorių A. Makintairą.*

A.B.: Tai šiandien vienas žinomiausių politinių filosofų, moralės teoretikų ir tuo pačiu teologų. Britas, užaugęs mažam Škotijos kaime, studijavęs Londone ir kitur, o paskui emigravęs į JAV ir dabar ten tebegyvenantis. Kuo jis reikšmingas? Jis kalba apie tam tikrą moralės krizę, kurią mes patiriame postmodernioje ar modernioje visuomenėje, apie visišką fragmentaciją, apie tai, ką jis vadina kompartmentalizacija. Jis dažnai tapatinamas su tuo, kas politinė teorijoj vadinama komunitarizmu, tačiau mano bičiuliai Anglijoje ir aš pats, kurie iš tikrųjų išmano jo filosofiją ir teoriją, teigia, kad tai neteisingas supratimas, kad jis nėra komunitaras. Komunitarizmas – bendruomenės kultūros akcentavimas individo raidai ir moralinėms suteikiama bendruomenei, o ne individui. Dažnai politinėje teorijoje komunitarizmas priešingas liberalizmui. Pagal politinę kairę-dešinę, komunitarizmas Amerikoje vis dėlto būtų labiau į dešinę, nes liberalizmas (arba demokratai) yra kairėje – komunitarizmas ten labiau siejamas su respublikonišku diskursu arba kalbėjimu, su dešiniaisiais. Mūsų – mano ir mano

bičiulių – A. Makintairo minties inspiruota mokslinė draugija skirta jo darbų analizei ir sklaidai, ir mes teigiame, kad jis nėra komunitaras, respublikoniškas ar konservatyvus mąstytojas. Priešingai – kaip tik dėl to, kad jaunystėje jis studijavo K. Marksą ir buvo marksistas, ta K. Markso kapitalizmo kritika, kurios jis niekada neatsisakė, išliko jo vėlyvuosiuose ir brandžiuosiuose darbuose – dėl to jis negali būti vienareikšmiškai siejamas su komunitarizmo idėja, kuri visiškai nevertina K. Markso kapitalizmo ar modernios visuomenės analizės, kuri teigia, kad egzistuoja skirtingos klasės, tad bendras gėris sunkiai įmanomas. Tuo tarpu komunitarai teigia, kad nepaisant egzistuojančių skirtingų klasių (arba jie apskritai nemini tų skirtingų klasių), moderni valstybė turi akcentuoti bendrąjį gėrį. A. Makintairas gi sako, kad aristoteliška (jis yra šiuolaikinis Aristotelio pasekėjas) bendrojo gėrio politika liberalioje demokratinėje visuomenėje neįmanoma, nes ji per daug įvairi, per daug kompartmentalizuota, decentralizuota, fragmentuota. Tad autentiškos, racionaliai pagrindžiamos vienos bendrojo gėrio sampratos liberalioje demokratijoje negali būti iš principo. Jis teigia, kad alternatyvus politinis projektas turi būti vietinių bendruomenių akcentavimas, alternatyvi išlaisvinanti politika turi vykti vietinėse bendruomenėse, kurių tikslas būtų pasipriešinti kapitalo logikai, galiai ir modernios valstybės biurokratijai, kurios yra iš principo iracionalios. Kapitalistinė logika, anot A. Makintairo, yra iracionali dėl to, kad egzistuoja vienas vienintelis primityvus pelno vaikymosi argumentas, kad žmonės, veikdami ekonomiškai, yra priversti siekti, generuoti, kurti tikslai pilną, visi kiti argumentai nereikšmingi: draugystė, teisingumas, teisinga kaina... Kas šiandien yra teisinga kaina? Ar galima kalbėti,

nesigilinant į teorijas, apie teisingą kainą? Nėra tokio dalyko kaip teisinga kaina. Yra rinkos kaina, t.y. kiek tu susideri. Tuo tarpu Aristotelis ir A. Makintairas sako, kad yra toks dalykas kaip teisinga kaina. Jei gamintojas, gaminantis, tarkime, batus kur nors Afrikoje, gauna tokį mažą ir „numuštą“ atlyginimą, kad neišgali išlaikyti savo šeimos – tai kokia čia ekonomika? Aišku, kad atsiranda tokie judėjimai kaip sąžininga prekyba ir būtent už tokius dalykus pasisako A. Makintairas.

G.D.: *Galima būtų tikėtis, kad šios knygos atsiradimas irgi turi tam tikrą prasmę lietuviškoje erdvėje. Ar tos idėjos reikalingos čia ir dabar?*

A.B.: Taip. A. Makintairas yra prirašęs daugybę knygų ir vienos jų galbūt daugiau reikšmingos, kitos mažiau, bet ši – „Marksizmas ir krikščionybė“ – kurią išleido DEMOS kritinės minties institutas, yra reikšminga dėl kelių priežasčių. Pirmiausia dėl to, kad marksizmas arba K. Marksas yra vis dar tabu šiandien Lietuvoje. Aš kalbu ne šiaip apie būtinią marksizmą, o pirmiausia apie universitetus. Vienas iš tikslų ir motyvų, kodėl DEMOS ir aš, kaip redaktorius, nusprendžiau versti šią knygą ir ją išleisti, būtent tas, kad paskatintume akademinę bendruomenę rimčiau pažvelgti į K. Marksą ir išsivaduoti iš *sovietinio* mentaliteto, kai marksizmas betarpiškai siejamas tik su *sovietine* ideologija ir nieku daugiau, kai *sovietinės* ideologijos, *sovietinio* projekto žlugimas klaidingai laikomas ir marksizmo žlugimu. K. Marksas yra daug padaręs teorinių ir praktinių klaidų ir jis turi būti kritikuojamas, bet tai turi būti daroma kritiškai, o ne atmetant. Pavyzdžiui, universitetų ir viešosiose bibliotekose yra pakankamai sunku surasti K. Markso darbus šiandien, nes jie buvo tiesiog išmesti. Nepriklausomybės

pradžioje bibliotekos atsikratė šių knygų.

G. D.: *Kaip pagrįstumėte, kad knygos pavadinime marksizmas gretinamas su krikščionybė? Krikščionybė šiuo atveju yra kaip religinis mokymas, o marksizmas taip pat prilyginamas šiam religiniam mokymui, ar vis dėlto krikščionybė traktuojama kaip tam tikra kritinė pažiūra?*

A. B.: Labai geras ir tikslus klausimas. Viena iš pagrindinių šios knygos tezių yra ta, kad marksizmo ir krikščionybės santykis negali būti ir nėra tiktai vienareikšmiškai antagonistinis, prieštaringas. Tačiau ne tik Lietuvoje, bet ir visam pasaulyje nuo pat marksizmo atsiradimo jo santykis su krikščionybė buvo suprantamas būtent taip. A. Makintairas teigia, kad marksizmas yra veikiau dar viena krikščioniška erezija, kuri tą evangelinę dvasią, evangelinį pasipiktinimą pasaulio neteisingumu pasaulietiniame kontekste artikuluoja visai kitaip. Pats marksizmas per visą savo istoriją buvo deifikuotas, sudievinatas. Tam, kad mes suprastume K. Markso reikšmę, turime supasaulietinti patį marksizmą – tokios pozicijos laikosi A. Makintairas. Autorius taip pat parašė pratarbę Lietuvos skaitytojui (publikuota „Gairėse“, 2012, Nr.2 -Red.), kurioje teigia apgailėstaujantis, jog subyrėjus Tarybų Sąjungai nebuvo atsikratyta tos įsisenėjusios nuomonės, kad joje egzistavo tikras marksizmas, kad Tarybų Sąjungos projektas buvo marksistinis ir kad marksizmas lygus Tarybų Sąjungai. Autorius siūlo, kad ypač tokiai visuomenei, kaip Lietuva, reikia iš naujo pažvelgti į K. Marksą. Ir – dar kartą pabrėšiu – nebūtinai nekritiškai, o kaip tik kritiškai: skaityti ir kritikuoti, bet grįžti prie jo. Būtent tokia ir yra pagrindinė šios knygos tezė. Kita vertus, jis taipogi kalba ir apie krikščionybę,

apgailėstaudamas, jog ji, visuomet stengdavusi artikuluoti nepasitenkinimą egzistuojančio pasaulio blogybėmis ir neteisingumu, labai dažnai pati elgiasi neteisingai. Patys krikščionys labai dažnai elgiasi neteisingai, nes krikščionybė veikia kaip iškreiptas galios santykis pateisinanti ideologija, o ne kaip tai, kas suteikia individams ir bendruomenėms išsilaisvinimą. Dėl to, teigia A. Makintairas, pirmiausia krikščionys turi pasimokyti iš K. Markso, iš pridėtinės vertės teorijos, kurią ras aptinkame vėlyvuosiuose jo raštuose, kitaip tariant, suprasti, kokie yra tie ekonominiai santykiai ir ką reiškia ta ekonominė eksploatacija, kurios labai daug šioje visuomenėje. ■

kritinės minties institutas
www.demos.lt

DEMOS kritinės minties institutas, įkurtas 2008 metais, yra nepriklausomas politikos analizės centras („think-tank“), vykdamas tyrimus ir užsiimantis šviečiamąja veikla, skirta darbo judėjimui ir žmogaus teisėms ginti Lietuvoje ir Europoje. DEMOS tikslas yra tapti įtakingu balsu formuojant Lietuvos socialinę ir ekonominę politiką - instituto ekspertai turi daug praktinės ir teorinės patirties. DEMOS prioritetas - gilinti darbo judėjimo tarptautiniu mastu ekspertizę, stiprinti ir įtvirtinti profsąjunginės veiklos reikšmę Lietuvoje. Dėl to DEMOS skatina aktyvių ir progresyvių darbuotojų susivienijimų kūrimąsi, rengia mokymus jų nariams. DEMOS kritinės minties instituto šviečiamoji veikla nukreipta į socialinės rizikos ir atskirties mažinimą ir darbo rinkos problemų tyrimus. DEMOS ekspertai leidžia knygas, organizuoja seminarus ir konferencijas, rengia viešas diskusijas opiomis socialinėmis ir politinėmis temomis. DEMOS veikla skatina viešosios erdvės, demokratinės kultūros ir pilietinės visuomenės stiprinimą.

Stabai ir fetišai ideologijos

Simbolių galią žmonija suprato jau seniai – daug seniau nei atsirado pirmosios valstybės. Mūsų visuomenėje jie naudojami ir kaip būdas patikrinti lojalumą valdžiai bei jos vykdomai politikai.

Vitalijus BALKUS

Pirmąsiais kultuose jau buvo naudojami daiktai, kurie buvo sudvasinami suteikiant jiems privilegijuoto visuomenės nario statusą arba pritaikant bendravimui su būtinomis dvasiomis (dievybėmis) ar gamtos galiomis. Ir stabai, ir fetišai buvo uoliai saugomi, jų naudojimas – reglamentuojamas, o jiems padaryta „skriauda“ buvo laikoma nusikaltimu, už kurį būdavo skiriamas griežtas bausmė.

Nenuostabu, kad ilgainiui susiformavus socialinei hierarchijai, greta religinių kultų simbolių atsirado ir privilegijuotą socialinę padėtį parodantys daiktai bei simboliai. Jų „neteisėtus“ panaudojimas irgi būdavo kriminalizuojamas ir laikomas sunkiu nusikaltimu.

Dėsninga, kad šiuolaikinės valstybės, tiesiogiai kilusios iš feodalinių, perėmė visus ankstesnius atributus, tiesa, kai kuriuos pakeisdami. Veliava, herbas, himnas – tai bet kurios valstybės identifikavimo ženklai. Tuo pačiu tai būdas patikrinti, ar piliečiai lojalūs valstybei, o tiksliau – jos valdžiai. Ne veltui visos revoliucijos tuojau pat puldavo naikinti senuosius simbolius.

Simboliai iš tiesų turi galią, primenančią skambutį, naudotą per Pavlovo eksperimentus su šunimis. Kuo žemesnis individo intelektas, tuo labiau jis linkęs paklusti simbolių galioms. Analogiškai, kuo agresyviau valdančioji grupuotė siekia uzurpuoti valdžią – tuo labiau ji suinteresuota, kad piliečiai būtų klusnūs ir

kontroliuojami. Todėl ji siekia, kad pagrindiniai valstybės simboliai būtų matomi visur, ir nuolatos didina šių fetišizuotų simbolių skaičių. Kraštutinės autoritarinės ir totalitarinės valstybės sukuria ištisą fetišų sistemą, kurios net nebereikia papildomai reglamentuoti, nes taisyklės perpratę piliečiai ima elgtis pagal vidinę savicenzūrą.

Visi matė, kad tarybinės visuomenės elitas – privilegijuoti partijos funkcionieriai, įmonių direktoriai ir įstaigų vadovai – mažiau tiki tuo, kuo liepiama tikėti piliečiams, ir gyvena visai „netarybiškai“. Simboliai jiems buvo tik būtinas, bet nieko nereiškiantis atributas, formalus nuolankumo sistemai simbolis. Juk tuometinį elitą suformavo ilgametės biurokratinės selekcijos būdu atrinkti žmonės, kurių akiratis buvo pakankamai platus. Jie suprato, kaip reikia elgtis: nuvertinti simbolius savame gyvenime ir uoliai jais valdyti mases.

Nieko nuostabaus, kad praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pradžioje pasikeitus valstybei, anuometinis elitas puolė kurti naują simbolių sistemą ir naują istoriografiją, kuri šiandien sėkmingai tarnauja kaip nematerialūs fetišai. Tiesa, kūrė ne jis vienas. Kai elitui pritrūko fantazijos naujam mitologijai, į šį procesą aktyviai įsijungė ir mažiau privilegijų turėjusi akademinė inteligentijos dalis, kuri laikė save nuskriausta.

Įdomi yra pati valstybės simbolių evoliucija, revoliucingus simbolius paverčianti stagnuojančios valstybės fetišais. Lietuvos įvykiai

– puiki šio proceso iliustracija.

Turbūt niekas neprieštaraus, kad 1988–1991 m. Lietuvos įvykiai buvo tikrą tikriausia revoliucija. Šį žodį vartoti leidžia labai aktyvus žmonių dalyvavimas juose, dalyvių gausa, pokyčių esmė ir pokyčių negrįžtamumas. Be žmonių ši revoliucija nebuvo įmanoma, bet vien dalyvavimo galėjo irgi nepakakti, jei piliečiai nebūtų parodę savo ryžto pasiaukoti dėl revoliucijos.

Anuometinių lyderių vaidmuo tebuvo pagalbinis, nes jie per 1990 m. kovo 11-osios balsavimą tik įvykdė piliečių valią. Liaupsinti ir apdovanoti juos vien už tai, kad neišdavė? Tuomet kiekvienas pilietis turėtų gauti po medalį. Tie, kurie nežudė – ordiną „Už artimo meilę“, o kurie nevalgė – „Už susilaikymą“, nes tada progų žudyti ir vogti buvo kaip niekada daug.

Vadinamųjų „moralinių autoritetų“, kurių asmeniniai nuopelnai minimalūs, aukštinimas yra neatšiejama ideologinio mitologizavimo dalis. Tarybiniais laikais tokie „autoritetai“ buvo kolūkių pirminkai, darbo pirmūnai, stachanovinkai, t.y. tie, kurių pasiekimai turėjo patvirtinti „generalinės linijos“ teisingumą. Šiandien tokiais „autoritetais“ laikomi privilegijuoti Nepriklausomybės akto signatarai. Nors tų laikų Aukščiausioji Taryba ir buvo geriausias parlamentas per visą Lietuvos istoriją (nesusitepusių idealistų parlamentas), tačiau teikti privilegijas vien tik už dalyvavimą šio parlamento darbe, kuriam jie ir buvo deleguoti, yra mažų mažiausiai nesusiipratimas.

tarnystėje

Daug baiseni yra nematerialūs istoriniai fetišai, nes iš jų formuojami švietimo pagrindai, o šieji tampa vertybinių nuostatų pamatu. Galima būtų ilgai vardinti visus pastarųjų metų istorinius „atrastumus“, kurie buvo „atrasti“ vadovaujantis valdančiųjų norais. Pagal vienokius ar kitokius norus sukurta istorija netampa pamoka, kuria privalu išmokyti. Anksčiau ar vėliau ji smogs atgal. Prisiminkime, kad tuo pačiu vėlyvučiu tarybinio laikotarpio pasirodė ilgai slėpti istorijos faktai it kortų namelį sugriovė visą oficialiąją istoriografiją. Visiškai dėsninga, kad kartu subyrėjo ir vertybinės piliečių nuostatos.

Lygiai taip pat oficialiojoje Lietuvos istoriografijoje šiandien akivaizdžiai pastebimas nekritiškas požiūris į prieškarį bei pokario įvykius, piešiamas idealizuotas vaizdas, nenorima pateikti žinomų faktų visumos. O juk reiktų suprasti, kad tie patys „nepatogūs“ ir tendencingai pateikti istoriniai faktai įgudusiose rankose tampa ginklu, galinčiu sugriauti net ir tai, kas tikra.

Dar prieš 10 metų nebuvo jokių draudimų polemizuoti istoriniais ir kitais aštriais klausimais. Kas pasikeitė ir kokios naujos grėsmės iškilo, dėl kurių buvo kriminalizuotas alternatyvus istorijos vertinimas? Ar viskas tik dėl to, kad skubama kuo greičiau sukurti didingos ir švarios praeities vaizdą? Bet juk tarp paminkliniuose akmenyse iškalėtų pavardžių atsirado ir tokių, kurių paminėjimas šalia nekaltai nukentėjusių įžeidžia pastarųjų atmintį.

Greta istorinių mes jau matome ir grynai ideologinius naujai diegiamas pasaulėžiūros filtrus. Interneto portalų komentatoriams nuolat keliamų bylų gausa

ir vis laisvėjantis įstatymų normų interpretavimas rodo, kad priartėjome prie ribos, už kurios slypi tiesioginė cenzūra. Niekas nėra sužavėtas internete vyraujančia bendravimo kultūra, tačiau tai dar ne priežastis tempti į teismą kiekvieną, kurio nuomonė kažkam sukėlė neigiamas emocijas. Primityviai nepakantūs žmonės lengvai nugalimi protingais argumentais. Gal jų pačių nuomonė ir nepasikeičia, tačiau taip užkertamas kelias, kad neatsirastų pamėgdžiotųjų.

Lietuvoje vis daugėja ir materialijų fetišų: proginių apdovanojimų, garbės postų dalybų, statomų paminklų, įamžinamų gatvių pavadinimų. Vis labiau klerikalizuojamoje šalyje kartu su valstybiniais simboliais žengiantys religinio kulto simboliai tampa šiuolaikiniais toteminiais stulpais, kurie jau patys savaime tampa pagarbos objektais. Maža to, valstybės simboliai šiame kontekste naudojami ir kaip būdas patikrinti lojalumą valdžiai bei jos vykdomai politikai. Vienas ryškiausių to pavyzdžių yra imperatyvi įstatymo nuostata kelti valstybės vėliavą ne tik kovo 11-ąją ar vasario 16-ąją, bet ir „stojimo į NATO“ dieną. Šiuo požiūriu esame pralenkę tarybinius laikus, nes anais laikais „stojimo“ į TSRS diena nebuvo ženklinama veliavomis.

Apskritai formalusis patriotizmas, formuojamas ne tik ideologinėmis, bet ir baudžiamosiomis priemonėmis, yra svarbiausia lojalumo politiniam režimui išraiška, nes „patriotiškas“ veiksmas neturi

kitos motyvacijos, tik: „taip priklauso“ arba „kitaip nubaus“. Teisinė šiuolaikinių totemų apsauga irgi parodo, kaip netoli mes esame pažengę nuo tų laikų, kai nepagarba stabui buvo baudžiama išvargimu iš genties ar net mirtimi. Šiandienos įstatymai saugo ne tik valstybės simbolius bet ir visų tarptautinių organizacijų simbolius. Tai, ką galite sau leisti Paryžiaus ar Londono gatvėse, Lietuvoje gali baigtis kalėjimu.

Taigi Lietuvos valstybė, suformuota sugriovus tarybinę ideologinį antstatą, bet valdoma senais patriotiškumą ir lojalumą valdžiai skiepiančiais metodais, visiškai dėsniai pasiekė stagnacijos laikotarpį. Tarp politinių grupuočių nusistovėjus „jėgų ir saugiklių“ pusiausvyrai, platus visuomenės dalyvavimas politikoje tapo nepageidautinas, ypač jei visuomenėje atsiranda idėjų, kurios kelia grėsmę valdantiesiems.

Kaip tik iš čia kilo būtinybė šias idėjas įvardyti kaip grėsmę valstybei. Simboliai, kuriuos pasitelkus prieš 20 metų buvo kuriama valstybė, šiandien yra nusavinti valdančiųjų. Į privalomai gerbtinų simbolių sistemą įtraukti tie, kurie neturi su valstybe nieko bendro, tačiau labai tinka piliečių lojalumui tikrinti. Buvo sukurta ištisa sistema totemų, liudijančių ištikimybę valdžiai. Bet koks išpuolis prieš vis gausėjančius „sakralinius“ valdžios simbolius šiandien jau traktuojamas kaip grėsmė valstybei, nors iš tikro yra tik nepritarimo valdančiųjų politikai išraiška. ■

Ir būdami skirtingi galim būti vieningi

Antanas KRŪVELIS

Prieš gerą dešimtmetį ar daugiau, vienos rinkimų kampanijos metu, vienoje televizijos laidoje diskusijoje dalyvavo gausokas politinių partijų atstovų būrys. Laidos pradžioje vedėjas dalyvių paprašė susėsti pagal ideologines nuostatas: dešinė – centras – kairė. Daugiausia prigūžėjo dešinėje pusėje, keletas centre, o kairėje pusėje liko vienintelis Gediminas Kirkilas. Tuo metu politiniame Lietuvos gyvenime įvardinti save kairiuoju buvo akivaizdžiai nepopuliaru. Įdomu, kaip tai atrodytų šiandien? Tikriausiai G. Kirkilas jau neliktų vienas kairėje pusėje. Kairiāšias vertybes puoselėjančių politinių partijų bei visuomeninių judėjimų atsiranda vis daugiau, puiku, kai pasisakoma ne už skaidymąsi, bet už telkimąsi – gal net „nuo centro iki marksizmo“, pasak Jono Siauruko (Gairės, 2011, Nr.9). O kodėl gi ne? Nieko bloga nebus, jeigu žmonės, kiek skirtingai vertinančius vienus ar kitus gyvenimo reiškinius, priimsime ne kaip priešininkus, o kaip geranoriškus oponentus.

Su įdomumu perskaitau „Naujosios kairės“ (NK 95) lyderio Andriaus Bielskio straipsnius, įsiklausau į jo argumentus televizijos diskusinėse laidoose. Suprantama, jog atsiranda poreikis kai ką pasitikslinti, giliau suvokti vienos ar kitos problemos esmę, išsakyti kilusias abejones bei pateikti savo požiūrį.

Štai 2008 m. „Gairių“ Nr. 3 išspausdintame straipsnyje: „Ar Marksas tikrai antifilosofas?“ yra

tokia mintis: „Ortodoksiniai marksistai... visuomet suvokė revoliuciją kaip vienkartinį istorinį veiksmą, galintį išvaduoti žmoniją iš „kapitalizmo vergovės“. Yra ir kitokio tipo revoliucijos samprata, kuri atmeta šią ortodoksinio marksizmo dogmą. Šiandien yra susiformavusi nauja kairios politinės minties tradicija, kuri Markso revoliuciją interpretuoja kaip nuolatinį pasipriešinimą prieš sustabarėjusias bei nelygias socialinius santykius palaikančias institucijas. Jei laukinis kapitalizmas Lietuvoje iškreipia žmonių santykius bei skatina besaikį norą demonstruoti savo galią kitų sąskaita, tai tokia socioekonominė tvarka bei jos kuriamoms institucijoms reikia besąlygiškai priešintis... Markso akcentuota revoliucija gali ir **privalo** (pabraukta mano- A.K) būti suprantama kaip nenuilstamas darbo žmonių sąmonėjimo procesas bei nuolatinė pastanga siekti socialinio teisingumo... Ir kas drįstų teigti, kad tokios Markso interpretacijos Lietuvai nereikia?“

Esu įsitikinęs, kad tokia Markso interpretacija Lietuvai tikrai nepakenks. Tikrai ne visai suprantama, kodėl ji turi būti privaloma? Darbo žmonių sąmonėjimo, socialinio teisingumo siekimo procesas vyksta jau keli šimtmečiai. Enciklopedijoje rašoma, jog pirmas stichiška kilęs streikas įvyko dar 1345 metais Florencijoje. Be abejonės, tas sąmonėjimo procesas augo, ir jau XIX a. prasidėjo galingi, gerai organizuoti darbo žmonių streikai bei masinės demonstracijos. Darbo

žmonės tarpusavio vienybės, solidarumo, savo nuolatinių pastangų dėka pasiekė pergalių: teisę streikuoti, 8 valandų darbo dieną, socialinį draudimą ir kt. Taip veikdami darbo žmonės vertė „sąmonėti“ ir darbdavius – kapitalistus. Bet tą kapitalistų „sąmoningumą“ galima suprasti gana sąlygiškai. Tame pačiame straipsnyje yra ir toks A. Bielskio teiginys: „Spiriami skurdo ir bedarbystės Lietuvoje, jie buvo priversti emigruoti Vakaruose, kad galėtų išlaikyti savo šeimas monotoniškai dirbdami 16 ir daugiau valandų per dieną.“ Šis teiginys akivaizdžiai parodo tai, kad kai tik atsiranda sąlygos bei galimybė, tai tas Vakarų „sąmoningas“ ir „civilizuotas“ darbdavys kaip mat virsta „laukiniu“ kapitalistu. Užuodžiamas didelis pelnas (grobis) greitai tokį kapitalistą išlaisvina iš bet kokių moralės normų. (Nesuabsolutinu, tikiu, kad yra tikrai sąžiningų, padorių kapitalistų darbdavių). Štai „Gairėse“ (2009, Nr. 8) Jonas Rudokas rašo: „Santykiai darbo rinkoje būtų gražūs, jeigu būtų lygiateisiški, jeigu būtų ideali konkurencija. Bet taip nebuvo, nėra ir niekada nebus, nes tokia kapitalizmo logika: turtingas apiplėšia vargšą, stiprus smaugia silpnesnį...“ O ir tas mūsų liberalų bei Laisvosios rinkos instituto veikėjų be atvangos peršamas darbo santykių liberalizavimas nėra jokia bedarbystės mažinimo priemonė, o tik siekis sudaryti dar palankesnes sąlygas plėsti ir smaugti vargšus ir silpnesnius. Jeigu plėšia – tai plėšikas, jeigu smaugia – smaugi-

kas. Tai yra teisiškai pripažinta nusikalstama veika. Todėl tas, kuris yra plėšiamas ir smaugiamas, turi net teisiškai įteisintą veiką – „būtiną gintis“. Skriaudžiamieji privalo ir turi teisę gintis iki pat smaugikų „neutralizavimo“ – pasiekti, kad įstatymiškai būtų atimta teisė ir galimybė plėsti ir smaugti. Gal tai ir būtų tas vienkartinis veiksmas išvaduoti žmoniją iš „kapitalizmo vergovės“ (Čia galima būtų rašyti ir be kabučių)?

Įdomūs ir reikšmingi A. Bielskio pamąstymai pateikti straipsnyje: „Demokratija neįmanoma be stiprių profesinių sąjungų“ (Gairės, 2009, Nr.4). Čia yra toks klausimas: „Kodėl pirmieji nepriklausomybės dešimtmečiai, buvę tokie sėkmingi Lietuvos politinio suverenumo ir procedūrinės demokratijos įtvirtinimo, o tuo pačiu ir tarptautinio pripažinimo prasme, tapo tokie nesėkmingi socialinio teisingumo, ilgalaikio ir tolygaus ekonominio vystymosi bei socialinės politikos požiūriu?“

Manau, tikrai aktualus klausimas, siekiant nustatyti tos nesėkmės priežastis. Vieną jų autorius nurodo: „Lietuvos socialdemokratų partija savo realia ekonomine ir socialine politika nebandė sistemingai angažuotis socialiniam teisingumui, lygybės ar paprastų darbo žmonių atstovavimui. LSDP neįvedė progresinių mokesčių, privatizavo strateginius valstybės objektus, visada uoliai sekdamas laisvarinkininkų ideologija ir patarimais.“ Taip, šie priekaištai LSDP adresu yra pagrįsti, bet šiek tiek per kategoriški. Tą LSDP „pataikavimą“ liberalizmui, nors ir pasiteisindami (manau, pagrįstai), pripažįsta ir LSDP vadovai. Iš tikrųjų, socialdemokratams trūko ryžtingumo, nuoseklumo sistemingai vykdyti tikrą kairiąją politiką.

Dažnai sakoma – socialdemokratams valdė, socialdemokratų valdymo metais ir pan. Manau, tai

nėra teisingas tvirtinimas. LSDP ne valdė, o vadovavo koalicinėms vyriausybėms. Tai nėra tapatu. Sakykim, ar LSDP turėjo bent kiek realesnę galimybę įvesti progresinius mokesčius? Koalicijos partneriai tikrai nebūtų palaikę tokios LSDP iniciatyvos (apie opoziciją – nėra ką kalbėti). Naujoji sąjunga parodė, kad yra ypač nepatikimas partneris – čia koalicijoje, čia, žiūrėk, jau opozicijoje. Valstiečiai laudininkai šios kadencijos Seime irgi įrodė, kad gali būti „nuperkami.“ Na, o A. Brazausko vadovaujama vyriausybė tiesiogiai sugriovė ne opozicija, bet koalicijos partneriai, konkrečiai – darbiečiai. Tad būti realioje didžiojoje politikoje yra viena, o matyti iš šalies – kas kita.

Toliau tame straipsnyje rašoma: „Tiesiogiai nedalyvaudama didžiojoje politikoje, NK95 mano, jog angažavimasis socialdemokratinėms ar apskritai kairiosioms vertybėms parlamentinėje politikoje yra galimas tik tuomet, kai visuomenėje atsiranda masė piliečių, kurie aiškiai suvoks savo priklausymą politinei kairei.“ Negali nesutikti su šia nuostata. Bet tada didelių priekaištų dėl LSDP per menko angažavimosi kairiosioms nuostatoms, dėl to, kad neįvedė progresinių mokesčių, gal ir nederėtų sakyti, nes tada tikrai nebuvo tos kritinės piliečių masės, kuri būtų palaikiusi kairiąją ideologiją. Jos nėra ir dabar, nors daugelis pajuto kartų dešiniųjų valdymo skonį. Tokia gyvenimo realybė.

Šiek tiek „užkliuvau“ dėl kurių A. Bielskio sąvokų interpretacijų, išsakyti interviu žurnalistui M. Nastaravičiui (Gairės, 2010, Nr. 3-4). Pirmiausia dėl „vienybės“ sąvokos ir jos realybės gyvenime. A. Bielskis teigia, kad modernioje kapitalistinėje visuomenėje vienybės negali būti ir apie tai neverta kalbėti. Tikrai taip. Ir ne tik kapitalistinėje visuomenėje. Apskritai, apie „tautos“ ar vieno kito „socialinio

sluoksniū“ absoliučią „vienybę“, kaip ir apie „lygybę“ nėra ko kalbėti, nes taip niekada ir nebus. Bet tam tikro lygio vienybė yra reali ir ji gyvenime egzistuoja. Vienybės naudingumo A. Bielskis neatmeta, nes yra labai ryškus pavyzdys – Sąjūdžio metai. Autorius taip ir sako: „Vienybė savaime nėra blogas dalykas, tai naudingas dalykas, bet koku pagrindu ta vienybė?“ Negi negalima vienybei surasti vieno kito pagrindo?

Galvoju, kad tautos vienybė yra ne tik naudingas dalykas, bet ir būtinas, net privalomas siekis, jeigu nori įgyvendinti užsibrėžtą tikslą. Turime kairiosios pakraipos partijų, visuomeninių judėjimų bei profesinių sąjungų – kad ir nuo centro kairės iki „kraštutinių“ kairiųjų. Taip, esame šiek tiek skirtingi, kartais net kritiškai vieni kitiems – tai natūralu. Bet esminėmis, pamatinėmis kairiosios ideologijos nuostatomis mes privalome būti vienybėje. Tas kairumas ir yra mūsų vienybės pagrindas. Kokia prasmė vadinti save kairiuoju, jeigu savo veikla pilsi vandenį ant dešiniųjų malūno?

Minėtame pokalbyje A. Bielskis klausia: „Koku pagrindu tauta gali būti įsikabinusi į tą vienybę? Tai yra labai ideologiškai angažuota nacionalistinė sąvoka.“ Toliau: „Netgi socialdemokratams, kurie yra kairieji, kalba apie tą tautos vienybę, tautiškumą“. Kodėl kairiesiems nedera apie tai kalbėti? Kur čia slypi prieštaravimas kairiosioms nuostatoms? O gal tai priklauso nuo to, kokį turime požiūrį į tautą? Aš manau, kad tauta ne tik gali, bet ir turi būti įsikibus į vienybę būtent tautiškumo pagrindu ir tai neturėtų būti kliūtis kovoti už socialiai teisingą visuomenę. Siekis išsaugoti tautiškumą joku būdu neturi išvirsti į nacionalizmą, o atvirkščiai – turi tapti stipria ir veiksminga priemone, užkertančia kelią antihumaniškai nacionalistinei ideologijai. ■

Savo puoselėtos sistemos gniuždytas

Ne tik revoliucijos ryja savo vaikus. Panašiai yra ir su politinėmis sistemomis, ypač jei jos autoritarinės ar totalitarinės. Tokiu įrodymu yra ir lietuvių tautinio judėjimo, XX a. pradžioje nukreipto prieš carinę priespaudą, vieno ryškiausių veikėjų, buvusio socialdemokrato Stasio Matulaičio likimas.

Vilmantas KRIKŠTAPONIS

S. Matulaičio (1866-1956), gydytojo, laisvamano, publicisto, istoriko, gyvenimas tarsi susidėjo iš dviejų dalių – dalyvavimo tautiniame judėjime ir bolševikų veikloje. S. Matulaitis į lietuvių tautinį judėjimą įsitraukė besimokydamas Marijampolės gimnazijoje. Čia formavosi ir jo laisvamaniška pasaulėžiūra. Savo atsiminimuose rašė: „Godžiai skaitydami draudžiamosios literatūros veikalus, taip pat turėdami prieš akis atstumiančius tikybos dėstytojų veiklos pavyzdžius, mes darėmės vis sąmoningesniais laisvamaniais. Tas mūsų bedieviškumas dar neturėjo tokių tvirtų pagrindų, kokie buvo vėliau, kai daugeliui mūsų teko giliau susipažinti ir su teologija, ir su darvinizmu, ir su gamtos mokslais, kurie iš pamatų griovė tikėjimo pasakas“.

1886 m. baigęs Marijampolės gimnaziją, S. Matulaitis pasirinko studijas Maskvos universiteto Medicinos fakultete, kad baigęs galėtų dirbti tėvynėje, nes tai buvo leidžiama lietuviams tik gydytojams ir teisininkams. S. Matulaitis savo atsiminimuose teigė, jog anuo metu aukštosiose mokyklose besimokantis lietuvių jaunimas „visa širdimi nekętė carinio režimo, jo brutalaus tautinio, ekonominio ir dvasinio slėgimo“. Jis studijų metais žavėjosi Vokietijos social-

demokratų kova prieš kaizerio valdžią, skaitė jų raštus.

Maskvoje anuomet jau veikė slapta Lietuvių studentų draugija, kurios tikslai visiškai sutapo su S. Matulaičio tautinėmis ir socialinėmis aspiracijomis, todėl netrukus jis įsijungė į šios draugijos veiklą. Jai priklausė studentai medikai K. Grinius, L. Vaineikis, A. Vileišis, teisininkai P. Leonas, M. Lozoraitis, inžinierius T. Naruševičius, kalbininkas J. Jablonskis ir kiti. Didžioji dalis šios draugijos narių vėliau tapo ne tik geri savo profesijos specialistai, bet ir žymūs lietuvių kultūros, mokslo ir politikos veikėjai.

Studijų metais S. Matulaitis vertėsi sunkiai. Keletą mėnesių teko maitintis ir studentų valgykloje. „Čia dažnai sriubos paviršiuje plaukiodavo išvirusios kirmėlaitės. Jų netrūkdavo ir mėsos“, - rašė savo atsiminimuose S. Matulaitis. Tad tenka stebėtis ir žavėtis, kaip S. Matulaitis anuomet Maskvoje sugebėjo išgyventi ir baigti studijas. Kaip jis mokėjo derinti laiką, kad studijuodamas mediciną, tuo pat metu studijavo įvairių pasaulio tautų istoriją, politines-filosofines kryptis, mokėsi užsienio kalbų, susipažino su įvairių tautų grožine literatūra, uždarbiavo ir dar suradavo laisvo laiko pagroti fleita.

1891 m. sėkmingai baigęs universitetą ir gavęs gydytojo diplomą, S. Matulaitis grįžo į tėvynę

gydyti savo tautiečių, skleisti tarp jų tautinio susipratimo mintį ir šviesti juos. Apsigyveno Pilviškiuose. Čia buvo daug tautiškai susipratusių lietuvių, knygnešių. „Varpo“ ir „Ūkininko“ bendradarbiai padėdavo S. Matulaičiui gauti draudžiamosios lietuviškos spaudos, darbuotis tautinėje veikloje.

S. Matulaitis pradėjo domėtis miestų ir dvarų darbininkų padėtimi, socializmo idėjomis, ėmė jas propaguoti „Varpe“ ir „Ūkininke“. S. Matulaičio poslinkį socializmo link dar labiau paskatino socialdemokratų populiarumas anuometėje Vokietijoje. 1893 m. rinkimuose į reichstagą, nepaisant Vokietijoje žiaurių persekiojimų už socialistines pažiūras, socialdemokratams gavo pusantro milijono balsų. Rusijos socialdemokratija tuo metu žengė tik pirmuosius savo žingsnius.

Ryškų posūkį socializmo link 1895 m. vasarą padarė varpininkų leidžiama spauda, kai ją pradėjo redaguoti S. Matulaitis. „Varpas“ ir „Ūkininkas“ suradikalėjo ir pasikeitė politiškai. Naujasis redaktorius, taip pat ir maskviškiai studentai pradėjo reikšti aiškias simpatijas socializmui, ir dėl to „Varpo“ puslapiuose primirštos darbininkų problemos suaktyvėjo. S. Matulaitis tuo metu buvo vienas kairiausių varpininkų, savo straipsniuose skelbęs socializmo idėjas dar prieš susikuriant Lietu-

vos socialdemokratų partijai, kurios steigiamajame suvažiavime 1896 m. teko jam dalyvauti.

1895 m., remiantis K. Markso ir F. Engelso tezėmis, buvo parengta LSDP programa. Prie jos rengimo lietuvių kalba prisidėjo ir S. Matulaitis, būsimasis prezidentas K. Grinius. Galutinę programos variantą parengė A. Domaševičius. Šioje programoje buvo numatyta siekti socialistinės santvarkos, politinės laisvės, o programa minimum: „Savistovi demokratiška respublika, susidedanti iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų šalių, paremta ant liuosos federacijos“. Programoje numatyti ir būsimosios respublikos konstitucinės santvarkos pagrindai: kraštą numatoma valdyti per visuotino, slapto, lygaus ir tiesioginio balsavimo būdu sudarytą valdžią, užtikrinti žodžio, spaudos, tikėjimo, susirinkimų, streikų laisvę ir t.t.

S. Matulaitis, įstojęs į socialdemokratų partiją, kaip ir kai kurie kiti šios partijos nariai, tebedalyvavo lietuvių tautiniame judėjime, bendradarbiavo varpininkų spaudoje. Aktyvesnieji neišvengė tremties. S. Matulaitį už laisvamaniškas mintis skundė caro valdžiai ir katalikų kunigai.

1898 m. S. Matulaitis gavo Vidaus reikalų ministerijos nutarimą, draudžiantį trejus metus gyventi Suvalkų gubernijoje ir Kurše.

Tad nuvykęs į Peterburgą, jis pasirinko tremties vietą Astrachanės gubernijoje.

Norėdamas visą savo energiją ir jėgas paskirti profesiniam ir tautiniam darbui, S. Matulaitis buvo nusistatęs nekurti šeimos. Tačiau tą nusistatymą teko pakeisti: tremtyje reikalingas artimas žmogus, su kuriuo galėtų pabendrauti, pasidalinti rūpesčiais ir sunkumais. Peterburge vedė akušerę Vilhelminą Mackevičiūtę, juos sutuokė kun. J. Mačiulis-Maironis. Tad į tremtį išvyko jau dviese. Komijoje, Syktyvkare, gyvenant Matulaičiams gimė dvi dukros – Katrė ir Aldona.

Po trejų tremties metų Matulaičių šeima atvyko į Peterburgą, čia jis lankė gydytojų tobulinimosi kursus. Žymūs Peterburgo medicinos specialistai siūlė S. Matulaičiui likti akių ligų klinikos ordinatūroje. Bet S. Matulaitį traukė tėvynė. Jis grįžo į Pilviškius, vėl įsijungė į kovą prieš carinį režimą, organizavo socialdemokratų kuopelę.

1906 m. pavasarį S. Matulaitis buvo pakviestas persikelti į Vilnių redaguoti socialdemokratų žurnalo „Naujoji gadynė“. Pirmasis žurnalo numeris pasirodė 1906 m. gegužės 3 d. „Naujoji gadynė“ netruko surasti tiesioginį kelią į kairįjį judėjimą, kurio buvo pripažintas kaip savas. Šis žurnalas anuomet buvo įtakingiausias tarp lietuvių laikraščių, nustatęs Lietuvos visuomeninio gyvenimo kryptį. „Naujoji gadynė“ nesiskaitė su carine cenzūra, rašė nesivaržydama, kirsdama iš peties. Dažnas šio žurnalo numeris būdavo cenzūros sulaikomas, tačiau leidėjai sugebėdavo išnešti pro „užpakalines duris“ ir išplatinti visoje Lietuvoje tūkstančius leidinio egzempliorių. Nors valdžios persekiojamas, puolamas priešiškos spaudos, smerkiamas kunigų per pamokslus, šis žurnalas buvo revoliucinių darbininkų ir kaimo jaunimo grobštyje išgrobstomas. „Naująją gadynę“ S. Matulaitis redagavo kartu su V. Mickevičiumi-Kapsuku, ją užda-

rius redagavo kitą socialdemokratų laikraštį „Skardas“.

1907-1909 m. S. Matulaitis redagavo „Vilniaus žinias“, 1913 m. gegužę kartu su K. Griniumi, A. Rimka ir J. Vileišiu atgaivino „Varpo“ leidimą Tilžėje.

S. Matulaitis buvo vienas draugijos „Žiburėlis“ legalizavimo iniciatorių, jai vadovavo. Ši draugija, įkurta dar 1894 m. G. Petkevičaitės-Bitės ir J. Juškytės iniciatyva, iki 1906 m. veikė nelegaliai. Draugija šelpė liberalių bei kairiųjų pažiūrų neturtingus, bet gabius studentus, moksleivius, menininkus bei rašytojus. S. Matulaitis buvo tarp Lietuvių mokslo draugijos kūrėjų, aktyviai dalyvavo gydytojų sekcijos veikloje.

Iki 1917 m. audringų istorinių įvykių S. Matulaitis buvo lietuvių tautinio judėjimo žymus veikėjas, lietuviškosios socialdemokratijos kūrėjas, tačiau atsitiko taip, kad susižavėjęs bolševizmo idėjomis, tapo tos socialdemokratijos duobkasiu. Spalio revoliucija, daužiusi „senąjį pasaulį“, turėjo įtakos ir LSDP skilimui, kuris pastatė šią partiją į skirtingas barikadų puses. Lietuvos socialdemokratų partija visą laiką ryškiai skyrėsi nuo rusiškųjų socialdemokratų, vėliau tapusių bolševikais. Masių paruošimas, jų švietimas, organizavimas ir įtraukimas į socialistinį judėjimą buvo LSDP partinės veiklos pagrindas, nusakytas dar 1896 m. pirmojoje partijos programoje. Tuo tarpu Leninui ir jo vadovaujamai partijai pirmiausia rūpėjo „profesionalių revoliucionierių“ kadrai, mases panaudojant kaip įrankį partijos tikslams siekti.

Ar kas panašaus iki tol buvo LSDP viduje? Pasak vieno iš anuometės Lietuvos socialdemokratų partijos vadovų S. Kairio, „ne tik visą laiką buvo propaguojamas demokratijos principų įgyvendinimo būtinumas valstybės santvarkoje, jos saugojimas, siekiant savojo idealo, bet demokratams buvome pačioje partijoje, kiek tik leido veikla ▶

► pogrindyje“. Bolševikams pavyko į savo pusę pritraukti veiklesnius LSDP narius Z. Aleksą-Angarietį, A. Domaševičių, Pr. Eidukevičių, S. Matulaitį, V. Mickevičių-Kapsuką, J. Šepetį ir dar keletą kitų, kurie, išskyrus A. Domaševičių ir Pr. Eidukevičių, už savo ideologinį persiorientavimą vėlesniais metais turėjo sumokėti brangią moralinio dvilypumo, o kai kurie iš jų ir gyvybės kainą.

Nuo 1917 m. S. Matulaitis gyveno Maskvoje, leido ir redagavo „Socialdemokratą“, vėliau, prisidėjęs prie bolševikų, redagavo „Tiesą“. 1918 m. sausio ir gegužės mėnesiais, išrinktas RKP(b) lietuvių sekcijų biuro nariu, dirbo Lietuvos reikalų komisaro pavaduotoju,

Kartą, po spalio revoliucijos, K. Grinius apsilankė Maskvos karo pabėgėlių ambulatorijoje, kur dirbo S. Matulaitis, ir užklausė, ką gero jis žada parvežti tėvynei. S. Matulaitis sakė parvešias iš Maskvos naujų, socialistinių idėjų, kurios padarysiančios Lietuvą laimingą. K. Grinius suabejojo, ar tai džiugins lietuvius: „Bet tos idėjos dar gyvenimo neišbandytos, gal tos sistemos konstrukcijoje yra nepastabėta svarbi klaida, kuri žadamą laimę gali paversti didele nelaimė. Juk ir dabar kritikai įrodinėja, kad nauja visuomenės santvarka orientuojama atmetant svarbiausius žmogaus darbštumo stimulus: meilę (šeimą), godumą, privačias iniciatyvas. Paliekama tik didžiausia blogybė – baimė (teroras)“.

1918 m. rudenį S. Matulaitis kartu su kitais lietuviais bolševikais, lenininio socializmo idėjas savo tėvynei bandė atnešti raudonarmiečių pagalba. Apsistojęs Vilniuje, S. Matulaitis įsijungė į tarybų valdžios kūrimą. Jis vadovavo „Raudonojo Kryžiaus“ ligoninei, medicinos darbuotojų profesinei sąjungai, buvo vienas „Tiesos“ redaktorių bei organizavo knygų lietuvių kalba rengimą. Ši veikla nutrūko lenkų daliniams užgrobus Vilnių. S. Matulaitis buvo areš-

tuotas ir kurį laiką buvo laikomas Lukiškių kalėjime. Paleistas iš kalėjimo, padedamas Vileišių, S. Matulaitis su šeima atvyko į nepriklausomą Lietuvą.

Gyvendamas Vilkaviškyje ir Marijampolėje, S. Matulaitis dirbo įvairiausių darbų. Pagrindinis buvo jo profesinis – gydytojo darbas, kurį jis visuomet atlikdavo kruopščiai ir su didžiuliu pasišventimu. Kumečius, vargstančius miestelėnus gydė nemokamai.

Vilkaviškyje S. Matulaitis su kitais bendraminčiais organizavo vietos darbininkų profesines sąjungas, taip pat buvo pogrindyje veikusios LKP įkurtos kooperatinės knygų leidyklos „Šviesa“ valdybos pirmininkas, platino marksistinę literatūrą.

Marijampolėje vietos pažangiems pedagogams įsteigus realinę gimnaziją, S. Matulaičiui 1922–1925 m. teko joje mokytojauti. Jis dėstė Lietuvos ir pasaulinę istoriją. Dar prieš tai, susidomėjęs istorija, jis parašė ir išleido „Lietuvos istoriją“, kurioje, remdamasis marksistiniu požiūriu, nagrinėjo lietuvių tautos praeities įvykius.

Nieko stebėtino, kad klerikalinės valdžios ir žvalgybos neliko nepastebėta S. Matulaičio veikla. Ne vieną kartą buvo krečiami jo namai, iš akių neišleisdavo sekliai. Galop 1925 m. vasario 13 d. po eilinės kratos S. Matulaitis buvo areštuotas. Kaltinamas jis buvo tuo, kad pas jį per kratą buvo rasti keli „Pravdos“ numeriai, juodraštis neseniai Maskvon į „Kibirkšties“ redakciją išsiųsto straipsnio. Be to, jis policijos nepagrįstai buvo kaltinamas ginkluoto sukilimo organizavimu, o už tai grėsė mirties bausmė.

S. Matulaitis, už užstatą paleistas iš kalėjimo, dukros Katrės partas, su šeima emigravo į Tarybų Sąjungą, 1925 m. spalį atsidūrė Maskvoje.

Nuo 1927 m. S. Matulaitis gyveno Minske ir dirbo Baltarusijos TSR Mokslų akademijoje. Čia jis

parašė veikalų iš Lietuvos istorijos. Svarbiausiu tuo metu parašytu S. Matulaičio darbu yra laikomas istorinis veikalas „1863 metai Lietuvoje“, kuris 1933 m. buvo Minske išleistas lietuvių kalba. Už šį ir kitus parengtus ir parašytus veikalus 1934 m. S. Matulaičiui buvo suteiktas istorijos mokslų daktaro laipsnis. Jis buvo išrinktas Baltarusijos Mokslų akademijos tikruoju nariu. Tačiau 1937 m., asmenybės kulto sąlygomis, savo puoselėtos sistemos buvo represuotas – ištremtas į Kazachstaną, Pavlodaro srityje dirbo gydytoju.

Nuo stalininės inkvizicijos anuomet teko nukentėti visai S. Matulaičio šeimai. Dvi dukros – Katrė ir Aldona, pritardamos tėvo ideologijai, dar pačioje jaunystėje įsijungė į komunistinę veiklą. Katrė Matulaitytė 1918–1919 m. dirbo LKP(b) Centro komitete, buvo Maskvos Vakarų tautinių mažumų komunistinio universiteto dėstytoja, dirbo Baltarusijos Mokslų akademijoje, buvo ištekėjusi už lietuvių komunisto Karolio Poželos. 1938 m., sulaukusi 38 metų amžiaus, Minske ji buvo nuteista mirties bausme. Liko dukra Maja. Antroji S. Matulaičio dukra Aldona taip pat buvo aktyvi partinė veikėja, viena Lietuvos komunistinio jaunimo organizacijos pradininkių. Po išgyventų represijų ji grįžo į Vilnių, parašė atsiminimų knygą apie savo jaunystės veiklą pavadinimu „Norėjau būti kareiviu.“ Ji mirė 1986 m.

Palaužta sveikata ir slegiamas metų naštos, S. Matulaitis į tėvynę sugrįžo tik pasibaigus karui – 1945 m. Apsistojęs Vilniuje, jis pradėjo dirbti Lietuvos Mokslų akademijos Istorijos institute, dėstė universitete. Nebuvo vertinamas nei jo daktaro laipsnis, nei akademiko vardas. Rašė atsiminimus, gerokas pluoštas jų, pridėjęs grožinės literatūros kūrinių bei kritikos straipsnių, buvo išleistas jau po jo mirties. ■

Ir taip norėjo iškovoti laisvę

Juozas BAUŽYS

Pokario partizanams statomi paminklai, kryžiai. Leidžiama daug knygų apie tuos kovotojus, rašoma laikraščiuose. Tai būtų gerai – žmonės nori žinoti visą tiesą. Tačiau ji skausminga, ne visada būna tokia, kaip dabar dažniausiai aprašoma.

Ne visi partizanai verti didvyrių vardo. Mano kraštuose Žemaitijoje per visą pokarį atsirado tik nedidelis būrelis, kuris išdrįso pastoti kelią Darbėnų miestelio sribams. Tai buvo žiaurios skerdynės. Žuvo penki Darbėnų sribai. Vežimas, kuriuo vežė grietinę iš pieno punkto, sudegė. Daugiau Darbėnų valsčiuje (Kretingos rajone) nesigirdėjo jokių didvyriškų partizanų žygių. Ir kai į Sibirą vežė partizanų tėvus, neatsirado tokių, kurie būtų rusų kareiviams pastoję kelią ir išlaisvinę tėvus. Bijojo. O gal pagailėjo ir nekalto tėvų kraujo? Juk susišaudyme visko atsitinka

Papasakosiu apie kelis įvykius, nutikusius Darbėnų valsčiuje.

Trys broliai, Kazys, Pranas ir Adolfas K. buvo partizanai. Jų tėvus išvežė į Sibirą. Pastatus nugriovė. Jų žemė ribojosi su pusbrolio Jono K. žeme. Buvo girdėti, kad ir prieš karą tarp pusbrolių būta nesutarimų dėl žemės. O užėjus rusams Jonas gerokai įlindo į pusbrolio žemę, pasėjo linų. Jų pluoštas po karo turėjo didelę paklausą. Pusbroliai miške būdami vis griežė dantį ant Jono, kam šis naudojosi jų žeme. Ir vieną naktį nutarė atkeršyti. Prislinkę prie daržinės, kur ilsėjosi Jonas su 22 metų sūnumi, partizanai Kontrimai tamsią rudens naktį sulaistė jį benzinu ir padegė. Jonas su sūnumi sudegė kartu su pastatu. Namiškiai degėsių krūvoje surado

apanglėjusius kūnus.

Latvelių kaime vasarą buvo surošta gegužinė. Prisirinko daug jaunimo. Suvažiavo su dviračiais vaikų ir iš Akmenalių kaimo. Tik įpusėjęs šokiams staiga į daržinę suvirto būrelis stipriai ginkluotų partizanų. Sustabdė muziką ir liepė visam jaunimui išsirengti nuogai. Kai nepakluso paleido automato seriją į viršų. Teko nuogiems šokti. Ilgai nešokdino. Apžiūrėjo visus vaikus iš eilės, kurių buvo geresni batai, – paėmė. Išgrabė iš kišenių ir pinigus. Gerai prigrasinę, šaudydami š viršų, išsinešdino. Vėliau jaunimo buvo sukurta daina:

*Akmenaliai iš Latvelių
Ir parėjo be batelių,
Be batelių spindinčių
Ir červoncu raudonų.*

Pasitaikydavo partizanų, kurie atimdavo iš žmonių drabužius, aukso dirbinius ir šiaip ką geresnio. Vieną tokį atvejį papasakojo kaimynas. Buvo rudens naktis. Išėjo žmogus į lauką nusilengvinti. Tik žiūri – prieš pat akis išdygo ginkluotas Vyriškis. Paklauses, ar tėvai namie, įžengė į trobą. Pasistatė šautuvą prie stalo ir pats neprasomas atsisėdo. Išsigandę namiškiai mato, kad dar vienas su ginklu vaikšto už lango. O tas, kuris buvo viduje, liepia atnešti pinigų. Paėmė kelis šimtus, dar ir ritinį naujos medžiagos, kurį namiškiai buvo neseniai išsiauđę drabužiams siūti. Išėjo net nepadėkojęs.

Po kelių dienų iš kito kaimyno buvo pavogta kiaulė. Žmonės nebeištverė. Susekė, kur ji nukeliavo. Perspėtas partizanas spruko toliau, į kitą kaimą. Ten jį sučiupo milicininkai. Sužeistą gydė senojoje Kretingos ligoninėje. Tai buvo 1956 metai.

Tuo metu aš buvau susirgęs šla-

piuju pleuritu ir gulėjau toje ligoninėje. Savo akimis mačiau, kaip milicija atvežė tą peršautą partizaną ir paguldė koridoriuje. Šalia budėjo milicija. Girdžiu, prašo sutęs gerti. Milicininkas neleidžia. Pasidarė man gaila. Kai milicininkas truputį nusišalino, aš greit nunešiau jam vandens. Padėkojo. Ir tokiomis gailiomis akimis mane nužvelgė, man net širdis suvirpėjo. Baisiai nejauku pasidarė. Per tas kovas kenčia ir vieni, ir kiti.

Daug nekaltai žuvo žmonių. Buvo žudomi ir maži vaikai, ir seneliai. Tiksliai aukų skaičiaus niekas negali pasakyti. Tik tų dienų skausmas iki šiol beldžiasi į širdį. ■

Pokario kovas primena ir paminklai.

Žaliavalgystė: atgal į gamtą?

Daugumas iš mūsų net nesusimąstome, kad galima gyventi nuo išorinių veiksnių mažai priklausomą gyvenimą. Gyventi kitaip – be miesto šurmulio, kasdienės rutinos, nuolatinio streso. Gyventi gamtoje, valgyti termiškai neapdorotą maistą.

Gediminas DUBONIKAS

Karininkas, norėjęs būti laisvas

Tadas Lomanas užaugo Alytuje, tačiau vasaras praleisdavo pas senelius kaime. Baigęs vidurinę mokyklą, įstojo į Karo akademiją. Tapo karininku, gavo leitenanto laipsnį, buvo paskirtas atsakingu už misijų aprūpinimą ryšio priemonėmis.

„Už paskolą įsigijau butą Vilniuje. Dirbau pagal specialybę. Dirbti nuobodų darbą penkias dienas per savaitę nepasirodė pats geriausias gyvenimo būdas. Be to, didmiestyje nuolat reikia skubėti, nuolat jauti įtampą. Pradėjau daug skaityti, supratau, kad galima gyventi santarvėje su gamta“, – pasakoja T. Lomanas.

Taigi, vieną dieną Tadas pardavė butą, atidavė bankui paskolą, likusius pinigus pasidėjo kaip indėlį (butą buvo pirkęs prieš kainų kilimą, o pardavė per piką). Karininkas išėjo iš darbo, nusipirko sodybą vienkiemį Molėtų rajone ir su nedidele manta persikėlė ten gyventi.

Ekologiška gyvensena

Prieš įsigydamas sodybą Tadas galvojo prisijungti prie kurios nors ekobendruomenės, gyvuojančios Lietuvoje. Tačiau galiausiai nutarė, kad geriausias variantas – kurti tokią gyvenvietę aplink save. „Nutariau, – sako Tadas, – kurti ne iš trūkumo – žmonių ar bendravimo, bet iš pilnatvės: kai pats pajunti kaip stipriai žmogų veikia gyvenimas gamtoje, kaip gydo ir atstato, norisi tuo

pasidalinti ir su kitais. Na, žinoma, svarbu ir tai, kad šalia gyventų bendraminčių. Ne tik tam, kad šalia neterštų ir nenuodytų gamtos, nekirstų miškų, nebaidytų medžiotojai žvėrių, bet ir todėl, kad taip yra gera“.

Paprašytas papasakoti, kodėl jam netinka mūsų civilizacija su visais jos laimėjimais, gamtoje gyvenantis žmogus režė tiesiai: „Civilizacijos pasaulis yra dirbtinai sukurtas pasaulis, dirbtinų daiktų ir idėjų pasaulis. Gyvenant tarp netikrų daiktų, idėjų, santykių, socialinių vaidmenų atlikėjų labai lengva pasiklysti, nebežinoti, kas yra tikra, kur gyvenimo prasmė. Tada kurį laiką ieškai, skaitai knygas, domiesi alternatyviais judėjimais, išbandai įvairiausias sveikatingumo sistemas. Tikrumo paieškos grąžina mus prie gamtos, jos dėsnių. Jei sugenda televizorius, jį reikia vežti pas meistrą, kad pataisytų. Bet jei išipjauni pirštą, užtenka palaukti kelias dienas ir žaizda pati užgyja. Taip yra ir su žmogumi gamtoje. Pakliuvęs į natūralias prigimtinės sąlygas žmogus savaime atsistato, pagyja visomis prasmėmis“.

Ekologiškos gyvensenos propaguotojas pabrėžė, kad gamtoje žmogus tampa ne vartotojas, o kūrėjas. „O žmogui reikia nedaug: kai praalksti – pavalgyti, kai šalta – apsirengti, kai miegi – ant galvos kad nelytų. Čia labai plati tema, kas vyksta, kai žmogus gyvena gamtoje“, – sakė entuziastas.

Bendraminčių netrūksta

Kai Tadas pradėjo valgyti termiškai neapdorotą, gamtos teikia-

mą maistą, žaliavalgystė Lietuvoje nebuvo populiarė, jis buvo vienas pradininkų.

„Dabar didelė dalis mano draugų yra žaliavalgiai. Lietuvoje yra žaliavalių forumai, grupės *facebooke*, Vilniuje yra žalio maisto restoranai. Pasaulyje, ypač JAV, iš žaliavalgystės apskritai yra padarytas kultas: žmonės gamina žaliavališkas picas, spagečius, organizuoja milžiniškus koncertus, daro biznį. Tokia žaliavalgystės kryptis yra tas pats vartojimas, tik mažiau kenksmingas žmogui“, – sako jis.

Paklaustas, kaip specialistai vertina tokį maitinimosi būdą gamtos apsuptyje, entuziastas atsako, kad „yra įvairių požiūrių į žaliavalgystę, kaip ir į bet ką kitą. Vieni mokslininkai kalba, kad skrandžiui ir plonajam žarnynui reikalingas žalias maistas, žaliavalgystė geriausia mitybos forma, kad maistas būtų gerai virškinamas ir įsisavinamas. Kiti gąsdina, kad mes genetiškai prisitaikėme prie virto maisto ir kad ims stigtį reikalingų medžiagų“. Tadas sako pastebėjęs, kad valgant virtą maistą ir valgant žalią maistą organizmas dirba visai skirtingu režimu, tad negalima taikyti vienodų taisyklių.

Pasidomėjus, kaip tokį vyro ir jo draugų gyvenimo būdą vertina aplinkiniai žmonės, entuziastas nesutrinka: „Požiūrių yra įvairių. Dalis žmonių į gamtos žmones žiūri kaip į mokytojus, naujų kelių atradėjus, ar tiesiog tikrai atvirus žmones, nebijančius būti savimi, eiti savo keliu. Jie atvažiuoja į sodybą pailsėti nuo

miesto šurmulio, pabūti, pasimokyti gyvenimo gamtoje: gamtinės žemdirbystės, ekologinės statybos, žaliavalgystės, gamtos pažinimo“.

Kiti gi į juos žvelgia kaip į keistuolius, visuomenės marginalijas, degraduojančius visuomenės atstovus. „O viskas priklauso nuo požiūrio taško, – aiškina Tadas. – Tie, kurie nesupranta vertybių, kuriomis remiamės, atvykę mato ne natūraliai atsistatyti paliktą gamtą, ne mulčių medeliams ir augalams, o tik organines atliekas, mato seną sodybą su be baldų kambariu, skurdą, o ne tiesiog mažus poreikius. Daiktų čia nedaug. Bet jie tikri, savi, o atliekų beveik nėra, viskas panaudojama“.

Natūralus maistas – sveikiausias?

Pasidomėjus, kodėl Tado netenkino, tarkim, vegetarizmas, jis pabrėžė, kad gamtoje nėra nei vir-

to, nei kepto maisto. „Žmogui skirta maitintis žaliu maistu, ir daug įvairiausių tyrimų tai patvirtina. Praktika taip pat. Pavyzdžiui, viena mūsų bendruomenės narė sirgo bronchinės astmos forma. Ji negalėdavo naktimis miegoti nuo dusulio. Tapus žaliavalgė, liga savaime praėjo. Tokių istorijų daugybė. Ta moteris pasveikusi ėmė labiau domėtis natūraliu gyvenimo būdu. Dėl to ji vasarą apsilankė pas mus ir nusprendė prisijungti prie bendruomenės. Vegetaru buvau keletą metų. Vegetarizmas ir maisto derinimas man padėjo atsikratyti virškinimo problemų, skrandžio ligų. Tačiau tada mane pasiekė informacija apie žaliavalgystę. Daugiau pasidomėjus pasidarė visiškai aišku, kad toks maitinimosi būdas yra sveikiausias, praktiškiausias ir ekologiškiausias, nes arčiausiai natūralaus, mažiausiai kenkia gamtai ir kūnui, tad neliko nieko kito, tik išbandyti. O išbandžius – ir likti žaliavaliu“.

Į klausimą, kaip jaučiasi valgydamas žalią maistą, ar užtenka energijos, Tadas atsako taip:

„Energijos tikrai netrūksta. Didžioji dalis žmogaus energijos yra sunaudojama būtent maisto virškinimui, todėl pavalius norisi pailsėti, pagulėti. Valgant žalią maistą to beveik nebūna (nebent persivalgiai). Kiekvienas žalias produktas turi fermentų, tam tikrų medžiagų, padedančių jį suvirškinti.“

Kaitinant fermentai žūva, ir žmogaus kūnas yra priverstas virškinimui naudoti savo resursus, dėl to atsiranda sunkumas. Valgant žalią maistą energijos netgi daugiau. O ir mintys skaidresnės, protas aiškesnis. Tai pastebiu ne tik aš. Štai vienas iš Lietuvos karate čempionų taip pat yra žaliavalius.

Žaliavalgystė įdomi, nes čia daug erdvės kūrybai. Nuolat sugalvojam naujų receptų pagal tai, kokius produktus duoda gamta. Pavyzdžiui, dienos racionas maždaug toks: ryte – obuoliai, pietums ir vakarienei – cukinija ar moliū-

gas, maltas su datulėmis, arba moliūgas, maltas su saulėgrąžomis ir įvairiomis nesmulkintomis daržovėmis. Kartais riešutai. Druskos mes nevartojame“.

Žaliavalgystė tūkstančius metų jau nėra būdinga žmonėms. Kodėl pirmykščiai žmonės vis dėlto jos atsisakė, pasirinkdami kitus maisto gaminimo būdus?

„Va, čia yra įdomus klausimas. Įdomus, nors ir teorinis. Jame telpa visa žmonijos istorija. Greičiausiai pokyčiai vyko lėtai, kintant žmonių sąmonei, gyvenimo būdui, gamtinėms sąlygoms, vertybėms. Bet svarbiausia yra visai ne tai, kaip žmonės atėjo iki tokio taško. Daugelis kenčia nuo daugybės ligų, serga, nors daugelio dalykų išvengti pakeitę valgymo įpročius, bet vis tiek nesugeba iš to išsivaduoti. Svarbu yra kaip iš tokios situacijos išeiti. Kaip padėti žmonėms susivokti ir realiai pasikeisti“.

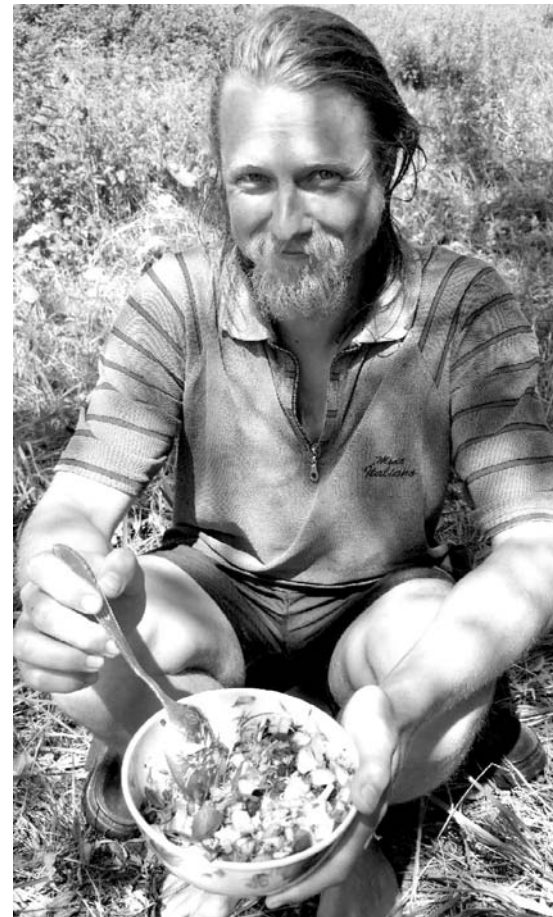
Sodybos dienotvarkė

Tadas pasakoja, ką veikia laisvu laiku, ką augina ir ką norėtų auginti:

„Dabar gyvename aštuoniese. Aš nuolat siūlau sodybą aplankyti smalsuoliams, tiesiog tvarkyti kurį nors laisvą kambarį sodyboje arba pirkti žemę šalia ir kurtis. Šiuo pasiūlymu pasinaudojo šeima (su trim atžalom), 27 metų vaikas, mama su dviem dukromis, dar viena 27 metų mergina.“

Visi telpam. Dienomis darbuojamės lauke, vaikštom po miškus, stebim gyvūnus, gamtos pokyčius, planuojam vasaros darbus, statybas, nes norisi vasarą atlaisvinti namą naujiems žmonėms. Ilgais vakarais užsiimame rankdarbiais, amatais, gaminamės buitines rakandus, bendraujame, žiūrime dokumentinius filmus apie gyvenimą gamtoje ir kitas ekobendruomenes, skaitome knygas.

Sodyboje auga keli šimtai rūšių augalų. Norim sukurti kuo didesnę bioįvairovę. Lietuvos gamtinėmis ▶

T. Lomanas propaguoja ekologišką gyvenseną.

► sąlygomis ji didžiausia brandžia-me ažuolyne. Pusiau juokais sakau, kad pasaulyje didžiausia bioįvairovė yra sekvojų miške. Bet čia tolimi planai“.

Ar to, ką pats užaugina, užtenka kasdien prasimaitinti?

„Turiu indėlių banke, gaunamų palūkanų užtenka. Stengiamės kiek galima mažiau pirkti parduotuvėje. Užsiauginome daug moliūgų ir cukinijų, šiek tiek griežčių, burokėlių, pupų, saulėgrąžų, žirnių, bulvių, morkų, kukurūzų. Sotas davė obuolių, kriaušių, serbentų, agrastų.. Savo erdvėje ir apylinkėse rinkome laukines žoles, žemuoges, avietes, riešutus, grybus. Vienam žmogui to kaip ir pakaktų. Bet padaugėjus gyventojų kai kuriuos produktus tenka pirkti, daugiausia riešutus, saulėgrąžas, datules ir kai kurias daržoves, – pasakoja entuziastas. – Šiaip mane daug kas kritikuoja, kad neužiauginu pakankamai daržovių pramisti, pavyzdžiui, pomidorų. Bet iš tiesų į gamtą čia stengiamasi išsiklausti, rasti geriausius variantus, mažiau siai jai pakenkiant. Dar daug laiko užima eksperimentai. Norėtume

kultūrinius augalus pritaikyti laukinėms sąlygoms, panašiai kaip padarė permakultūros Europoje pradininkas austras Sepas Holceris. Be to, šiltuoju metų laiku sodyboje nuolatos būna lankytojų, su kuriais bendraujama, dalinamasi patirtimi ir pan. Tai užima daug laiko. Bet būna ir tokių, kurie patys atvyksta ir pasodina daržą“.

Ko linkėtumėte sau ir visiems žmonėms? – paklausė Tado. Jis atsakė: „Klausyti savo širdies. Būti savimi“. Ir atsiveikindamas kvietė atvažiuoti į svečius.

Psichologas: maistas kiekvienam žmogui turi prasnę

Psichologas Olegas Lapinas pasibrėžia, kad tik gyvūnijos pasaulyje maistas yra tik maistas. Tuo tarpu mums, žmonėms, valgomi dalykai turi prasnę.

„Akivaizdu, kad maistas mums turi vieną ar kitą reikšmę. Pavyzdžiui, vienas psichologas per paskaitas studentus vaišindavo sausainiais. Studentai buvo patenkinti. Po to jis parodydavo užrašą ant pakelio, jog tai šunų maistas.

Daugumą studentų supykindavo“, – sakė O. Lapinas.

„Taigi, žmonės valgo ne šiaip maistą o jo įvaizdžius. Dar vienas pavyzdys apie maisto įtaką žmogaus psichologijai ir fiziologijai – pirmą kartą indėnų gentys. Tarkim indėnas, suvalgęs vaisių, kuris gentyje yra paskelbtas draudžiamu, iš tikro sunegaludavo ar net mirdavo. Tuo tarpu kitos genties indėnas tą patį vaisių suvalgo be jokių pašalinių reakcijų. Tai reiškia, kad iš tikro tas vaisius nebuvo nuodingas, tiesiog pirmajam indėnui pašamoneje buvo toks jo įvaizdis“, – sakė psichologas.

Specialisto teigimu, būtent dėl įsitikinimų žmones užplūsta ir gera savijauta, euforija, net fizinis pokytis į gera suvalgius vieno ar kito maisto. „Jei žmogus bus labiau įsitikinęs, kad vienas ar kitas jo valgomas dalykas suteiks fizinį pagerėjimą, jis ir pasijus geriau“, – sakė O. Lapinas.

Paklaustas, ar pastaruoju metu vis populiarėjančios tam tikros „teisingo maitinimosi“ formulės nėra tik mada, psichologas sutiko, kad „iš tiesų, dabar labai populiarios įvairios sveikos mitybos, sveiko gyvenimo, taisyklingo kvėpavimo ir mąstymo knygos, jos yra tam tikra mados dalis, tačiau gali turėti ir teigiamą poveikį, jei žmogus tikės tuo, ką skaito“.

O. Lapinas sakė, kad vegetarizmo, žaliavalgystės idėjos labai populiarios tarp paauglių. Pasak jo, tai susiję ir su instinktų paaštrėjimu, lytinės brandos sukeltu padidėjusiu seksualumu, kurį jaunuoliai bando slopinti badaudami ar valgydami vegetarišką maistą.

„Žmonės dažnai įsitikina, kad maistas, kurį valgo dauguma, yra kenksmingas, todėl perėję prie vegetariško maisto ar žaliavalgystės jie iš tikro jaučiasi geriau“, – sakė psichologas. Jis mano, kad žmogus turi maitintis tuo maistu, kuris jam yra sveikas. Tačiau koks jis turi būti – kiekvieno iš mūsų pasirinkimas. ■

Energetiką tvarkyti galėjome geriau

Petras MARCINKEVIČIUS

Krizė energetikoje, kaip ir kitoje valstybės gyvenimo srityse, sparčiai gilėja, nes reformos valstybėje buvo vykdomos labai nevykusiai.

Protingi valstybės vadovai būtų visas pastangas nukreipę į tai, kad kuo efektyviau panaudoti jau sukurtą energetikos ūkį, jį tobulinti ir racionaliai naudojant ekonominių potencialų, ieškoti naujų energetikos klausimų sprendimų, kad būtų sumažinta valstybės priklausomybė ne tik nuo Rusijos, bet ir nuo Vakarų valstybių. Tokiomis aplinkybėmis nebūtų švaistę lėšų beprasmiškoms statyboms ir renginiams, o jas skyrę daugiabučių namų renovacijai valstybės lėšomis, kad greičiau gautų efektą, o vėliau per mokesčius valstybė galėtų atsiimti investuotą kapitalą.

Niekada nebūtų įsipareigoję pirma laiko uždaryti Ignalinos atominę elektrinę, bet būtų viską darę savo jėgomis, kad elektrinė dirbtų kaip galima ilgiau, saugiai ir gamintų kuo pigesnę elektros energiją, kurią naudojant galima buvo sutaupyti lėšų įvairioms energetikos problemoms spręsti.

Mėgstama viešai teigti, kad elektros energijos labai pigiai galima nupirkti Vakarų rinkoje, tik nepasakoma, iš kur gauti tam lėšų. Visiems žinoma tiesa, kad norint ką nors pirkti Vakarų rinkoje, reikės ką nors parduoti arba bristi į skolų pelkę.

Protingi vadovai niekada nebūtų energetikos objektų bet kaip privatizavę, nes atsiradęs tarpininkas tarp gamintojo ir vartotojo beveik visada padidina kainą vartotojui, o tai prieštarauja vartotojų teisėms, įtvirtintoms Konstitucijos 46 straipsnyje. Kyla įtarimas, kad Lietuva ne tiesiogiai perka gamtines dujas iš Rusijos, bet per priva-

čius tarpininkus, todėl taip brangiai mokame. Daugelis Vakarų valstybių gamtines dujas stengiasi tiesiogiai pirkti iš Rusijos, nes taip galima žymiai pigiau pirkti šią labai svarbią energetikos ir chemijos pramonės žaliavą, kuri mažai teršia aplinką.

Dabar dosniai apmokami melagaliai stengiasi visus įtikinti, kad šiaudai, medienos atliekos ir kitas biologinis kuras yra labai pigus ir mažiau teršia aplinką už gamtines dujas. Kas sąžiningai mokėsi biologijos, bent jau vidurinėje mokykloje, gerai žino, kad bet kurioje biologinėje ląstelėje yra įvairiausių junginių, į kurių sudėtį įeina azotas, kalis, fosforas, kalcis, siera, chloras ir daug kitų elementų. Degant biologinei ląstelei biologiniai junginiai pakeičia savo struktūrą. Didžioji dalis naujai susidariusių cheminių junginių virsta pelenais, tačiau dalis kartu su karštu oru pakyla aukštai ir vėjas išsklaido po aplinką. Būtų labai gražu, jeigu tuose degimo produktuose, kuriuos išsklaido vėjas, nebūtų žmogaus sveikatai ir kitiems gyviems organizmams pavojingų cheminių junginių.

Kyla negera nuojauta, jeigu biologinių kurą bus pradėta deginti dideliais kiekiais miestuose, ypač didmiesčiuose, tai dėl aplinkos labai didelio užterštumo, ypač šaltais žiemos laikotarpiais, kai nėra vėjo, gali ženkliai padidėti žmonių sergamumas, o silpnesnės sveikatos žmonės ir mirtų. Kad ir kaip gražiai įtikinėtum, biologinis kuras netaps švaresnis.

Kaimo žmonės nuo labai senų laikų naudoja biologinį kurą, bet niekas niekada nėra moksliskai tyręs, kaip tai kenkia kaimo žmonių sveikatai ir kitiems gyviems organizmams. Be to, kaime ploto vienetui santykinai sunaudojama labai mažas kiekis biologinio kuro, gal dėlto ir pasekmės

ne tokios pastebimos.

Akivaizdu, kad didžiųjų miestų gyventojams tokios energetikos reformos nieko gero nežada, tačiau jos gali būti labai naudingos veikėjams, kurie užsiima žmonių gydymu ir žmonių laidojimu, o ypač valdžios institucijoms. Kuo daugiau ir greičiau išmirs silpnesnės sveikatos žmonių, tuo mažiau pinigų reikės skirti socialinei apsaugai. Kuo labiau klestės žmonių gydymo ir laidojimo verslai, tuo susidarys geresnės aplinkybės girtis, kad ekonomika atsigauja ir krizė jau įveikta.

Dabar matyt nesunkiai suprastu, kodėl valdžios institucijos taip vangiai sprendžia energetikos resursų racionalaus panaudojimo ir naujų energijos šaltinių mokslinio pagrindimo ir įsisavinimo klausimus.

Jeigu būtų buvusi gera valia spręsti energetikos problemas, galima buvo daug daugiau nuveikti valstybės energetiniam savarankiškumui stiprinti. Lietuvoje nėra kalnų upių ir jų energetinis resursas nėra didelis, tačiau galima buvo moksliskai įvertinti ir parengti projektus kaip pertvarkyti ir pritaikyti elektros gamybai jau ant upių anksčiau pastatytas įvairias užtvankas, nes vandens energetika yra santykinai stabili, patikima ir pigi. Galima buvo išsiaiškinti ir moksliskai pagrįsti galimybę ant kai kurių upių statyti labai paprastos naujos konstrukcijos elektros jėgaines.

Galima buvo išsiaiškinti, kaip geriau suderinti nestabilią dirbančių vėjo jėgainių, saulės baterijų ir vandens bei kitų elektros šaltinių darbą, kad vartotojai turėtų galimybę patikimai patenkinti savo poreikius, gauti pigią elektros energiją. Galima buvo savo valstybės jėgomis pradėti gaminti įvairių įrangą ir aparatūrą naujai kuriamam elektros ūkiui. ■

Nosis, rankos ir dar kai kas...

Jonas VIŠOCKAS

APIE RANKĄ IR NOSIS

Ranka iš sosto
Parinktuosius glosto, -
Prieš tai dar nosys,
Ar savi, apuosto...

KLAUSIMĖLIS

Bėdžius marina. Riebius maitina, -
Glosto ir klosto. Nuo vėtrų gina...
Kas Judo būdo - Abelį žudo...
Angelus irgi dažnai supjudo!
Kas valdonus šiuos atves į protą? -
Gal jiems jau laikas skelbti bankrotą?!

PUSIAU LINKSMA DAINELĖ APIE „SNORO“ BANKROTĄ

Pasitaikė blogas oras,
Skandinavų bankų noras,
Slaptas valdininkų choras -
Va ir bankrutavo „Snoras“!

Už Atlanto rastas Fryklis:
Stebuklingas jo rašiklis,
Puikiai veikiantis skaitiklis -
Krašto bankui tai - rodiklis!

Krašto bankui bet ir vargas:
Jis visų bankelių sargas...
O pasaulis šitoks margas! -
Galgi gelbės „Snorą“ dar kas?!!

Atlapoti „Snoro“ vartai, -
Sako, dingo milijardai!
Kuperis juos žada rasti...
Pasakose dyvų esti!

Valdžia prieš du ponus šoka:
Kiek paprašo, tiek sumoka!
O aniems tai kelia juoką:
Jei nemokšos, tegul moka!..

Bus bankrotų - bus ir fryklių,
Kuperių ir jų rašiklių!..
Kai valdžia savų neranda,
Pirkt jų už Atlanto skrenda...

Nes tik kuperiai ir frykliai
Jos rodikliai ir skaitikliai!

APIE „VOGĖ“, „PASISAVINO“, „IŠŠVAISTĖ“ SAŲOKAS

(advokatas kalba ginant G. P.)

Žmogus šis nevogė, nes jo galva ne avino, -
Surinko pinigų netyčia... pasisavino!
O tai, ką pasisavino... netyčia ir iššvaistė...
Garbusis teisme, argi galima už tai jį teisti?!

DAR APIE RANKAS

Išmintis tikriausia:
Ranka ranką prausia! -
Tik jokios paguodos:
Kiek bepraus, liks... juodos,
Purvinos, nešvarios,
Bet užtat *patvarios!*

APIE ATRAKCIJAS

Nebūtų Seime frakcijų -
Nebūtų jokių akcijų...
Koks Seimas be atrakcijų?!

PIRMASIS PERSPĖJIMAS

Jeigu prieš valdžią neieškosi kliaučių,
Išliksi lig mirties darbiniau jaučiu...
Jei net kažko teisėtai reikalaus,
Ten, kur vieta skaudžiausia, spyryj gausi!

ANTRASIS PERSPĖJIMAS

Puikuojatės sofistškais vaidais
Ir televizijoje dirbtiniais veidais...
Bet ši puikybė greitai jau išnyks,
O po rinkimų ir veidų neliks!

PATARIMAS VILNIAUS MIESTELĖNAMS

Nors skolose lyg pelkėj grimzta,
Be Gugenheimo neberimsta. -
Išrinkit, žmonės, vėl į Seimą -
Gal ten prastums jis Gugenheimą?!

APIE SUMANUMĄ

Tai sumanaus jo būta:
Pralobt sumanė būdą -
Įsiūlė pirkti butą,
O pardavė... šuns būdą!

PATARIMAS SENELIUI

Seneli, valdžiai padėkoki iš širdies,
Kad oro bent nepagaili ligi mirties!..